KÖNYV ÉS KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS BIBLIOGRÁFIAI TANULMÁNYOK ÉS KÖZLEMÉNYEK

I.

TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST
1958

KÖNYV ÉS KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS BIBLIOGRÁFIAI TANULMÁNYOK ÉS KÖZLEMÉNYEK

1.

TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST

1958

A DEBRECENI KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRÁNAK ÉVKÖNYVE

Szerkesztette
CSŰRY ISTVÁN és MÓDIS LÁSZLÓ

KÖNYV ÉS KÖNYVTÁR

címen folytatjuk a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve című sorozatot, mely 1953 óta hét kötetben, sokszorosítva jelent meg, és tanulmányaival, közleményeivel a hazai könyvtártudomány és bibliográfia ügyét kívánta szolgálni.

Most változott címmel, változott formában kívánjuk folytatni ugyanazt a munkát. Újabb sorozatunkban azonban nemcsak könyvtárunk belső munkatársaitól, hanem külső munkatársainktól is közlünk dolgozatokat. A munkatársi gárda bővülése szinte természetes következménye eddigi munkánknak. A könyvtártudomány egész — gazdag és változatos — területéről így egyrészt több, színesebb és értékesebb anyagot sikerül összegyűjteni és közreadni, másrészt pedig tervszerűen is változatosabbá, értékesebbé, időszerűbbé és sokoldalúbbá tehetjük az egyes köteteket.

A kötet terjedelme lényegesen kisebb, mint volt a sokszorosított köteteké. Ez is tervszerűen történik. Az eddigi tanulságok alapján ugyanis helyesnek mutatkozik, ha egyes dolgozatok külön sorozatba illesztve, sokszorosítva jelennek meg továbbra is, mivel csak szűkebb kört érdekelnek.

A Debrecent és Tiszántúlt mint könyvtárunk legközvetlenebb területét érintő kérdéseket továbbra is különös figyelemben részesítjük, de egyetemes érdekű témákkal is kívánunk foglalkozni az eddiginél nagyobb mértékben. A témakör tehát ilymódon bővül.

TANULMÁNYOK

Csűry István

A BIBLIOGRÁFIÁK OSZTÁLYOZÁSÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE

1. Az osztályozás gyakorlati jelentősége

Schneider szerint a könyvjegyzékek készítésének alapelveit magukból a jegyzékekből kell levezetnünk. E helyes kívánalom természetesen nem annyit jelent, mintha beérhetnénk a meglevő bibliográfiák módszeri és formai megoldásainak közvetlen általánosításával s az alapelvek *a posteriori* kodifikálásával. Hiszen egyrészt a bibliográfiák tanulmányozása nemcsak pozitív, hanem negatív tanulságokat is bőségesen szolgáltat, másrészt tisztán empirikus módszerekkel aligha lehetne rendet teremteni a többé-kevésbé spontán vállalkozáson alapuló bibliográfiák tarka sokaságában, és megjelölni a tervszerű továbbfejlődés elvi és ökonomiai tekintetben legmegfelelőbb irányát és módozatait. E feladat megoldásában a céltudatos kísérletek, a társadalmi igények felmérése, a statisztikai és spekulatív módszerek legalábbis egyenlő értékű szolgálatot tesznek a bibliográfiai irodalom kritikai tanulmányozásával.[1]

Ezúttal is, midőn az alábbiakban kísérletet teszünk a bibliográfia fő ágazatainak elvszerű elhatárolására s az egyes bibliográfia-féleségek ezen alapuló osztályozására, nem annyira az ismert bibliográfiai produktumok rendszerező áttekintése lebeg szemünk előtt, mint inkább a bibliográfiák korszerű, elvileg és gyakorlatilag kielégítő rendszerének felvázolása. Nyilvánvaló ugyanis, hogy napjainkban, midőn a megnövekedett irodalmi termés bibliográfiai ellenőrzése nagyfokú szervezettséget, országos és nemzetközi kooperációt kíván, a spontán vállalkozást a tervszerűségnek, az egyéni elképzeléseket a tartalmi és formai egyöntetűségnek s a feladatok összeegyeztetésének kell felváltania. Az összeegyeztetés pedig érthető módon mindenekelőtt éppen az egyes bibliográfiai ágazatok művelése tekintetében válik szükségessé, különben „fehér foltok" maradnának az irodalom nyilvántartása vagy a társadalom bibliográfiai igényeinek kielégítése terén, s a bibliográfiák összessége nem alkotna egymáson épülő, egymást kiegészítő, szervesen összefüggő rendszert. Egy ilyen rendszer tervezés, tudatos konstrukció, valamint elvi

[1] Vö.: *Meyriat, Jean:* Report on the general principles governing international bibliographical work. — Paris, 1957, UNESCO 5. p. „Obviously the study of these ‚existing' bibliographies does not pass judgement on their possible development, or on the other procedures that may be adopted in future bibliographical work. In a few years' time, the publication of bibliographies may possibly be superseded by the distribution of cards or microcards, or by the wireless transmission of information. It will then be time to analyse the new technical problems arising."

és gyakorlati megegyezések alapján jöhet létre. Ennek megfelelően osztályozási kísérletünk is logikai és gyakorlati követelmények megvalósítását célozza, és csak másodsorban van tekintettel a meglevő bibliográfiai termékek rendszerezésére.

2. Néhány ismertebb klasszifikáció bírálata

A bibliográfiák osztályozásával többé-kevésbé minden másodfokú bibliográfia vagy bibliográfia-elméleti kézikönyv szerzőjének meg kellett birkóznia, sőt, igen gyakran a bibliográfia-elmélet részproblémáit tárgyaló tanulmányokban is találkozunk klasszifikációs kísérletekkel, vagy legalább utalásokkal. E sémák a könyvtárosi-bibliográfusi ismeretek alapelemeiként annak rendje és módja szerint a köztudatba is réges-rég átmentek. Mégis, elég egy pillantás néhány ismertebb klasszifikációra, és látható, hogy a kérdés mindezek ellenére sem elintézett, főként ami éppen a lényeget: a tárgy természetéből fakadó osztályozási szempont elvszerű megválasztását illeti.

A kézikönyvek és másodfokú bibliográfiák esetében ez azért érthető, mert a gyakorlati célt, a bibliográfiai irodalom áttekintését, az együvé tartozók összehozását akkor is elérik, ha az osztályozás alapjául szolgáló ismérvek megjelölése és alkalmazása nem mindenben elvszerű. A részlettanulmányok esetén pedig az osztályozás másodrendű fontosságú kérdés, és gyakran megesik, hogy azt kizárólag a tanulmány alapgondolatának, irányzatának szemszögéből nézve, egyoldalúan, rögtönzésszerűen oldják meg.

A legrészletesebb seregszemlével *Schneider* kézikönyvében találkozunk[2], seregszemlén inkább felsorolást, mint elvi igényű klasszifikációt értve. Külön fejezet foglalkozik a bibliográfiák formáinak (2. Kapitel) és fajtáinak (3. Kapitel) felsorolásával s a fontosabb „formák" és „fajták" részletesebb ismertetésével. Valóban helyes e két osztályozási szempont különválasztása. (Bár kissé következetlenül hat, hogy előbb kell megismerkednünk a formai, mint a lényegi kategóriákkal.) A közelebbi tanulmányozás azonban arról győz meg, hogy a kétféle ismérv alapján történő csoportosítást nem sikerült következetesen végigvinni: a 3. fejezetben ismertetett érdemi kategóriák (Arten) között is szerepelnek formaiak (Formen). Így a címek rendezésmódja szerint megkülönböztetett féleségeknek (alfabetikus, szisztematikus, tárgyi-betűrendes stb. bibliográfiák) a formai kategóriák között lett volna a helyük.

Gulyás Pál kézikönyve bizonyos tekintetben következetesebb áttekintést nyújt: nem keveri az érdemi és formai jegyek szerint megkülönböztetett féleségeket.[3] *Gulyás* szerint a bibliográfiák egyrészt módszertani alapon, másrészt a felölelt anyag természete szerint csoportosíthatók. *Módszertani szempontból* ismét két főcsoport különböztethető meg: a leíró és a rendszerező bibliográfiáké. A leírás lehet alaki vagy tartalmi,

[2] *Schneider, Georg:* Handbuch der Bibliographie. 2. Ausg. — Leipzig, 1924, Hiersemann. 29—41. p. E vonatkozásban a munka későbbi kiadásai, ill. változatai sem tartalmaznak eltérést.

[3] *Gulyás Pál:* A bibliográfia kézikönyve. Bevezetés a könyvészetbe. 1. köt. A leíró és rendszerező bibliográfia. — Bp. 1941., Széchenyi Könyvtár. 4. és kk. pp.

a rendszerezés mechanikus vagy szisztematikus. Mechanikus rendszerezésen a címek alfabetikus, kronologikus és topografikus sorolását érti.

A felölelt anyag természete szerint különbözteti meg *Gulyás* a bibliográfiák két nagy csoportját, a nemzetközi és a nemzeti bibliográfiákat s mindkét csoportban az általános és a szakbibliográfiákat.

Első pillantásra tetszetős, világos megoldás, a közelebbi vizsgálat azonban felderíti ellentmondásait és logikai gyöngéit. Kiderül, hogy módszertani alapon nem is a bibliográfiákat, hanem a bibliográfiaszerkesztés munkamozzanatait különbözteti meg. „A leíró bibliográfia — írja *Gulyás* — még egyelőre csak anyaggyűjtés, amelyet bizonyos rendszerbe kell foglalnunk. Ezt a műveletet nevezzük rendszerező bibliográfiának".[4] Egyszer a műveletről beszél, máskor annak termékéről! De szó férhet a felölelt anyag természete szerinti osztályozáshoz is. A „nemzetközi" és „nemzeti" jelleg ugyanis csak a bibliográfia terjedelmére, illetőleg korlátaira utal, nem pedig annak tartalmára és rendeltetésére. Így a bibliográfia általános, vagy speciális mivoltához képest csupán másodrendű osztályozási szempontként vehető figyelembe.

Igen világos és logikai törésektől mentes csoportosítást nyújt *Louise-Noëlle Malclès* kitűnő kézikönyvében.[5] Abból a helyes alapelvből kiindulva, hogy a bibliográfiák műfaját tartalmuk determinálja, két fő ágazatot különböztet meg: az általános és a speciális bibliográfiákat, amelyeket aztán a felölelt anyag terjedelme, korlátai, rendezésmódja stb. szerint kisebb alcsoportokra bont. De ez a logikus konstrukció csupán a bibliográfiák világos áttekintésére, a kézikönyv anyagának értelemszerű elrendezésére szolgál, s figyelmen kívül hagyja az egyes ágazatok és féleségek benső összefüggéseit, nincs tekintettel arra a követelményre, hogy a különféle bibliográfiák egymáson felépülő és egymást kiegészítő rendszert alkossanak, és mellőzi a csoportosítás alkalmazott módjának elvi indoklását.

Annak bemutatásával, hogyan oldja meg e három — hazai viszonylatban legközkeletűbb — kézikönyv a bibliográfiák felosztását, egyrészt már érzékeltettük, hogy e problémakör megérdemli a közelebbi vizsgálatot, másrészt pedig — legalább a sorok közt — utaltunk e dolgozat céljainak megfelelő megoldásra is. Midőn az alábbiakban néhány bibliográfiaelméleti monográfia szerzőjének ide vonatkozó nézeteit mégis szemügyre vesszük, ez nem a teljesség kedvéért történik, hanem hogy néhány további klasszifikációs szempont bírálata révén előkészítsük saját klasszifikációs kísérletünket.

David Murray a bibliográfia két fő kategóriáját különbözteti meg.[6] A „materiális" bibliográfiát, amely nem egyéb, mint a könyvek leírása és az „irodalmi" vagy „intellektuális" bibliográfiát, amelynek célja az irodalom nyilvántartása, leírása és rendszerezése a tudósok és kutatók számára való hozzáférhetővé tétel érdekében. Ezzel lényegileg megegyező felfogást vall *Walter Wilson Greg* és *Theodore Bestermann*, csupán terminológiájuk mutat némi eltérést. Szerintük a bibliográfia két jól megkülönböz-

[4] *Gulyás Pál:* I. h. 19. p.

[5] *Malclès, L.—N.:* Les sources du travail bibliographique. 1. tome. Bibliographies générales. — Genève, E. Droz — Lille, Giard. 1950. 5. p.

[6] *Murray, David:* Bibliography. Its scope and methods. With a view of the work of a local bibliographical society. — Glasgow, 1917, Maclehose and Sons. 10, 13. p.

tethető osztályra oszlik: egyik a könyvek felsorolása és osztályozása, amit *Greg* „szisztematikus" bibliográfiának nevez, a másik pedig a könyvek külső kiállításának összehasonlító és történeti tanulmányozása, vagyis — a *Greg*-féle terminológia szerint — „kritikai" bibliográfia.[7]

Bizonyos mértékig hasonló csoportosítással találkozunk *John Duncan Cowley*nél, aki azonban már nem két, hanem három fő ágazatot különböztet meg: a „textuális" bibliográfiát (vagyis a kiadványok materiális megjelenésének és a kiadás körülményeinek tanulmányozását az autentikus szöveg és a szövegtörténet felderítése céljából), a „történeti" bibliográfiát (vagyis a könyvkiadás és könyvtermelés tanulmányozását és ismertetését általában), valamint a „tárgyi" bibliográfiát (vagyis a kiadványok egy bizonyos tárgykör tanulmányozásának előmunkálataként végzett katalogizálását és leírását).[8]

Mindezek az egymással nagyfokú rokonságot mutató felfogások valószínűleg még a „tiszta" és az „alkalmazott" bibliográfia régi *Ebert*-féle disztinkciójára vezethetők vissza. Közös gyöngéjük, hogy „materiális", „kritikai" vagy „textuális" bibliográfia elnevezéssel a bibliográfia egyik fő ágazataként tűntetik fel a könyvtörténeti és szövegtörténeti kutatásnak a bibliográfia sajátos módszereinek és eszközeinek alkalmazásán alapuló termékeit, az összes többi bibliográfiákat (helyesebben: a *tulajdonképpeni* bibliográfiákat) pedig „szisztematikus", „irodalmi", vagy „intellektuális" címkével ellátva, egyetlen közös csoportba sorolják. Mint említettük, egyedül *Cowley* megy tovább egy lépéssel, midőn a voltaképpeni bibliográfiák körén belül megkülönbözteti a „történeti" és a „tárgyi" bibliográfiákat, történeti bibliográfiákon nyilván általános, tárgyi bibliográfiákon pedig speciális bibliográfiákat értve. E distinkció azonban nem elég elvszerű, hiszen a speciális bibliográfiák nem kevésbé történeti (pontosabban: irodalomtörténeti[9]) jellegűek az általános bibliográfiáknál.

Az elöljáróban ismertetett igényeknek megfelelő módon: a bibliográfiai ágazatok lényeges kritériumainak alapulvételével igyekszik megoldani az osztályozás problémáját *Módis László*. Szerinte „általában a bibliográfiák két főcsoportját különböztetjük meg: 1. a törzsbibliográfiákat és 2. a gyakorlati biliográfiákat.

1. A törzsbibliográfiák csoportjába sorolhatók:

az egyetemes vagy világbibliográfia;
a nemzeti bibliográfiák;
a tájbibliográfiák;
a helyi bibliográfiák.

Jellemzőjük a teljességre törekvés; autopszia útján készülnek; tudo-

[7] *Bestermann, Theodore:* The beginnings of systematic bibliography. — London, 1935., H. Milford. Oxford Univ. Pr. 1. p.

[8] *Cowley, John Duncan:* Bibliographical description and cataloguing. — London, 1939, Grafton. 7—8. p.

[9] Vö.: *Tourneur—Aumont, Jean:* Idées bibliographiques de l'an II. Les rapports d'Urbain Domergue et Henri Grégoire. = Revue des Bibliothèques, 37. an. 1927. 362. p.: „L'intérêt de la bibliographie dépend de la définition qu'on en admet. Dans sa plus haute définition, elle est une forme d'histoire des lettres, des sciences et de la philosophie." — Továbbá hasonló értelemben: *Schneider, Georg:* I. h. 13. p.

mányos hivatást töltenek be; feldolgozásnál az összes bibliográfiai szempontokat érvényesítik (életrajz stb.).

2. A gyakorlati bibliográfiák csoportjába tartoznak:

a tudományos kutatást szolgáló szak- és témabibliográfiák;
a különféle ajánló bibliográfiák;
bibliográfiák bibliográfiái;
kereskedelmi célokat szolgáló bibliográfiák stb.

Jellemzőjük a válogatás; a tudományos kutatás, a könyvtári élet, az olvasónevelés stb. szolgálata; forrásuk túlnyomórészt a törzsbibliográfia.[10]

E kettős tagolás lényegileg helyesen utal egyfelől a bibliográfiák rendszerének egymáson felépülő struktúrájára, másfelől — bár szavakkal ki nem fejezetten — arra a tényre, hogy rendeltetésük és gyakorlati alkalmazásuk szerint is különbséget kell tennünk a bibliográfiák között. *Módis László* szóbanforgó dolgozatában a tájbibliográfia elvi és módszeri problémáit vizsgálja, s így céljainak ez a séma tökéletesen meg is felel. Világosan megjelöli ugyanis a tájbibliográfia helyét a bibliográfiák ranglétráján és szerepét a bibliográfiai irodalom összefüggésében. A közelebbi vizsgálat azonban a logikai konstrukció bizonyos fokú törésére is rávilágít, emiatt e klasszifikáció mégsem szolgálhat egy általánosan alkalmazható felosztás kiinduló pontjául.

Kétségtelen ugyanis, hogy mind a „törzs"-, mind a „gyakorlati" bibliográfiák kategóriájába nagyjából azok a féleségek tartoznak, amelyeket *Módis László* felsorol, nemkülönben, hogy a „törzsbibliográfiák" úgyszólván alapfeltételei a „gyakorlati" bibliográfiák szerkesztésének, és tulajdon gyakorlati szerepüket jórészt ez utóbbiak (a szűkebb értelemben vett gyakorlati bibliográfiák) közvetítésével töltik be. De egyfelől nem áll az, mintha a törzsbibliográfiáknak nem volna gyakorlati rendeltetésük. Ezek is alkalmazható, sőt alkalmazott bibliográfiák, legalábbis van ilyen aspektusuk. Másfelől határozott rokonság mutatható ki egyes törzsbibliográfiák és gyakorlati bibliográfiák között. Pl. a kurrens nemzeti bibliográfiák egyúttal többnyire kereskedelmi, tehát gyakorlati bibliográfiák is, amelyek közül jó néhány éppen könyvkereskedői szerveknek köszönheti megjelenését.

E látszólagos következetlenség abból ered, hogy *Módis* más-más kritérium alapján konstruálta meg két alapvető kategóriáját. A világbibliográfiát, a nemzeti bibliográfiát és a tájbibliográfiát főként mint más bibliográfiák forrásait csoportosította együvé, a szakbibliográfiát pedig azért kapcsolta össze az ajánló bibliográfiákkal és a kereskedelmi címjegyzékekkel, mert mindegyikük jól körülhatárolható szerepet tölt be a kulturális és gyakorlati életben. Először tehát a bibliográfiáknak a bibliográfiai együttműködés keretében betöltött szerepe, másodszor pedig társadalmi rendeltetése volt az osztályozási szempont.

E logikai, vagy — inkább talán — terminológiai következetlenség természetesen mit sem von le *Módis* megállapításainak újszerűségéből, sőt helyességéből, számunkra pedig bizonyos mértékben még hasznos is, mert egyengeti az utat saját klasszifikációs elképzeléseink kifejtésére,

[10] *Módis László:* A Tiszántúli Bibliográfia s általában a tájbibliográfiák kérdései. Vitaanyagul szánt tervezet. = A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1954. 65. p.

3. A bibliográfiák csoportosítása és rendszere

Az ismertetett megoldások következetlenségeitől mentes csoportosítás érdekében mindenekelőtt a csoportosítás alapjául szolgáló lényeges szempontokat, a bibliográfia egyes ágazatainak legfőbb megkülönböztető jegyeit kell megkeresnünk. Hogy egyetlen (egyébként bármily lényeges) szempont alapján homogén csoportok nem alakíthatók ki, már a bemutatott klasszifikációk egyes következetlenségeiből is kitetszik. Gondoljunk pl. a többnyire az ún. általános bibliográfiák kategóriájába sorolt nemzeti és az egyetemes, vagy világbibliográfiára. Közös tulajdonságuk, hogy a bennük felölelt anyagnak nincsenek tárgyi korlátai, de úgyszólván minden más tekintetben eltérnek egymástól. A nemzeti bibliográfia teljességre törekszik, autopszián épül, s mint ilyen, más bibliográfiák alapjául szolgál, és elvileg bármilyen irányú és fokú tájékoztatási igény kielégítésére alkalmas, természetesen az adott nemzeti irodalom keretei között. Az általános nemzetközi bibliográfia viszont másodlagos termék: a nemzeti bibliográfiák anyagának felhasználásán alapszik, és az Institut International de Bibliographie grandiózus kísérletének meghiúsulása óta csak erősen válogatott megoldása látszik célszerűnek és megvalósíthatónak, ami miatt tudományos igényeket aligha elégíthet ki. Röviden: *a felölelt irodalom tárgyi összetétele* alkalmas szempont ugyan rokon bibliográfia-típusok összefoglalására, de az osztályozás egyedüli alapjaként következetlenségekre vezet.

Néhány további bibliográfia-típus összevetésével részint megerősíthetjük e megállapítást, részint pedig rámutathatunk a csoportosítás egy másik, eddig ki nem aknázott lehetőségére. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat által publikált és főként kereskedelmi célokat szolgáló „Általános könyvjegyzék" például nagyjából ugyanazt a kiadványanyagot öleli fel, mint nemzeti bibliográfiánk megfelelő évfolyama, mégsem tekinthető nemzeti bibliográfiának. Ugyanígy különbözik egymástól a „Kultúra" kiadásában megjelenő „Külföldi lapok és folyóiratok szakosított jegyzéke" és a „Külföldi folyóiratok központi címjegyzéke" (előbb a volt Országos Könyvtári Központ, jelenleg az Országos Széchenyi Könyvtár gondozásában), noha anyaguk — legalábbis jelentős százalékban — közös.[11] De az első kereskedelmi, a második pedig könyvtári és tudományos szükségletek kielégítésére hivatott, s szerkezetük, formai megoldásaik minden részlete is ez eltérő rendeltetésüknek felel meg. Vagy vessük össze a *Kozocsa*-féle Móricz Zsigmond bibliográfiát a Széchenyi Könyvtár által publikált azonos tárgyú ajánló bibliográfiával. A műfaji különbség itt sem a tárgyi, hanem a rendeltetésbeli eltérésen alapszik.

Nyilvánvaló tehát, hogy a tartalmi összetétel mint a bibliográfiák osztályozásának természetes, de nem egyedül érvényes szempontja mellett elsősorban a bibliográfiák rendeltetése és alkalmazási területe — korszerű kifejezéssel élve — társadalmi funkciója használható fel a csoportosítás alapjául. E két osztályozási elv a bibliográfiák leglényegesebb tulajdonságaiból vezethető le, és alkalmas a bibliográfiai típusok és egyedek közti

[11] Vitatható, hogy az említett jegyzékek mennyiben minősülnek bibliográfiának a szó szabatos értelmében, ez azonban gondolatmenetünk szempontjából mellékes. Tény, hogy alkalmazhatók bibliográfiaként.

rokonság kimutatására. Egyben pedig olyan világos áttekintésre nyújt lehetőséget, amely megfelel a korszerű bibliográfiai kooperáció és szervezés gyakorlati szempontjainak is. A tartalmi összetétel alapján történő áttekintés arról ad képet, mennyire teljes az irodalmi termés bibliográfiai feltárása, mely területek maradtak ellenőrizetlenül, a funkció szerinti pedig arról, hogyan és mennyiben tesznek eleget a meglevő bibliográfiák a társadalom ilyen irányú szükségleteinek, s milyen igények várnak még kielégítésre.

Végül, hogy a kooperáció és szervezés — számunkra ezúttal nyomatékos — szempontjából történő áttekintés teljessé váljék, egy harmadik osztályozási elvnek is érvényt kell szereznünk, rámutatva arra az ismeretes követelményre, hogy a bibliográfiák ne csak kölcsönösen kiegészítsék egymást, hanem egymás alapjául szolgálva, egymáson épülő, egymás anyagát szükség szerint felhasználó rendszert alkossanak. Utalhatunk ezzel kapcsolatban úgyszólván valamennyi bibliográfia-féleség viszonyára a nemzeti bibliográfiához, mint az anyaggyűjtés elsőrendű forrásához, de utalhatunk egyazon bibliográfia-típus különböző fokozataira is, amelyek viszonyára ugyancsak egymás anyagának felhasználása jellemző. Jól szerkesztett kurrens szakbibliográfiák pl. éppúgy lehetnek primér jellegűek, mint a nemzeti bibliográfia és külön-külön vagy együttesen szolgálhatnak egyéb bibliográfiák forrásaiul. Az így létrejött másodlagos bibliográfiák ismét a legkülönbözőbb harmadlagos kompilációk készítésére nyújtanak lehetőséget. Úgy véljük tehát, hogy jogosult, sőt hasznos a bibliográfiák csoportosítása aszerint is, milyen szerepet töltenek be a bibliográfiai együttműködés keretében.

Három alapvető szempontot találtunk tehát, amelyek szerint a bibliográfiai irodalom (bibliográfiai tevékenység) főbb ágazatai csoportosíthatók és megkülönböztethetők: a tartalom, a társadalmi funkció és a bibliográfiák hierarchikus viszonyában betöltött hely szempontját. Ezek alapján a következő áttekintés vázolható fel:

I. Tartalom (a felölelt anyag tárgyi összetétele) szerint:

1. Általános bibliográfiák (pl. egyetemes, nemzeti, táj[12]-bibliográfiák, legjobb könyvek jegyzékei stb.)

2. Tárgyilag meghatározott (speciális) bibliográfiák (pl. nemzeti és nemzetközi szakbibliográfiák, ajánló szakbibliográfiák stb.)

II. Társadalmi funkció (rendeltetés és alkalmazás) szerint:

1. Általános funkciójú bibliográfiák (pl. nemzeti bibliográfiák, tájbibliográfiák).

2. Meghatározott funkciójú bibliográfiák:

a) Tudományos bibliográfiák (pl. szakbibliográfiák.)

b) Közművelődési bibliográfiák (pl. általános ajánló és ajánló szakbibliográfiák.)

c) Gyakorlati bibliográfiák (pl. kiadói vagy kereskedői könyvjegyzékek.)

[12] A tájbibliográfiát itt és a továbbiakban a *Módis László* idézett cikkében kifejtett értelemben említjük.

III. A bibliográfiai együttműködés keretében betöltött funkció szerint:

1. Más bibliográfiák alapjául szolgáló bibliográfiák.
   a) Törzsbibliográfiák (pl. nemzeti bibliográfiák, tájbibliográfiák.)
   b) Egyéb elsődleges bibliográfiák (pl. primér szakbibliográfiák, testületi, kiadói bibliográfiák).
2. Nagyrészt vagy teljesen más bibliográfiákból kompilált bibliográfiák.
3. Járulékos és felhasznált bibliográfiák (pl. más művek melléktermékeként létrejött jegyzékek a felhasznált irodalomról, könyvtárak és dokumentációs szervek által felkérésre összeállított tájékoztató jegyzékek).

Ez az osztályozás természetesen nem teszi lehetővé, hogy valamely bibliográfiát egyértelműen a három ágazat valamelyikéhez soroljuk. (N. b. éppen annak megállapításából indultunk ki, hogy ez nem is lehetséges). Ellenkezőleg: minden bibliográfia mindhárom ágazat valamelyik csoportjába vagy alcsoportjába besorolható és besorolandó, aszerint, hogy milyen aspektusból vizsgáljuk és melyik alapvető vonását emeljük ki.

Az érdemi szempontok szerint megkonstruált három főágazat, illetőleg azokon belül egyes csoportok és alcsoportok külső, járulékos ismérvek alapján történő további tagolása (a bibliográfiai típusok és egyedek műfaji megkülönböztetése) ezek után már nem okoz gondot a *Schneider*nél, *Malclès*-nél vagy másutt található ismert terminológia felhasználásával. E *külső, járulékos kritériumokat* csupán a logikai rend végigvitele céljából tekintjük át az alábbiakban:

I. A felölelt dokumentumok jellege és köre szerint:

1. Az eredet és elhatárolás szempontjai (korlátozó szempontok):
   a) földrajzi,
   b) nyelvi,
   c) időbeli: kurrens, retrospektív, (korszakok!)
   d) intézmények, testületek, szerzői csoportok szerint.
2. Formai szempontok (a felölelt dokumentumféleségek szerint):
   a) könyv,
   b) periodikacikk,
   c) egyéb nyomtatott dokumentum (zenemű, plakát stb.),
   d) kézirat,
   e) grafikus ábrázolás,
   f) audio-vizuális dokumentumok stb.
3. Értékelő szempontok:
   a) teljes,
   b) válogatott,
   c) ajánló,
   d) prohibitív.
4. Egyéb szempontok:
   a) ritka és értékes kiadványok (első kiadások, luxuskiadványok, kuriózumok stb.),
   b) anonimák és pszeudonimák,
   c) befejezetlen művek stb.

II. A bibliográfia szerkezete, formája és módszere szerint:

1. A feltárás (leírás) jellegének és mélységének szempontjai:
   a) szignaletikus,

b) analitikus vagy annotált,
c) kritikai,
d) leíró.

2. Rendező szempontok:
a) tárgy (szisztematikus és tárgyi betűrendes),
b) hely,
c) idő,
d) mechanikus (szerzői betűrendes).

3. Prezentációs szempontok:
a) önálló kiadvány vagy más művek tartozéka,
b) könyv,
c) periodikum,
d) cédula,
e) egyéb (lyukkártya, magnetizált szalag stb.).

Az áttekintett korlátozó, formai, rendező és egyéb szempontok nem érvényesíthetők ugyan tetszés szerint *valamennyi* bibliográfia-féleség szerkesztésében, de nem is kapcsolódnak elválaszthatatlanul az egyik vagy másik érdemi típushoz. (A nemzeti bibliográfiák esetében pl. a minden korlátozástól mentes teljesség követelménye általánosan elfogadottnak tekinthető, de vitatott kérdés, hogy a szakrendi szerzői regiszteres vagy a szerzői-alfabetikus elrendezés felel-e meg inkább céljaiknak. Ismerünk teljességre törekvő és céltudatosan válogató, szignaletikus és annotált szakbibliográfiákat, de aligha találkozunk olyannal, amely anyagát alfabetikusan és nem a tárgykör struktúrája szerinti elrendezésben tárná elénk. És így tovább.) Ezért kell e kategóriákat az alapvető, érdemi ágazatoktól elkülönítve csoportosítani, olyanféleképpen, mint ahogy a nemzetközi tizedes osztályozórendszer segédtáblázatai csatlakoznak a főtáblázatokhoz.

4. Néhány gyakorlati észrevétel

Fejtegetéseinket csupán előmunkálatnak tekintettük, amelynek egyetlen célja, hogy a bibliográfiai ágazatok lehetőség szerint logikus és gyakorlati áttekintésével segítséget nyújtson a bibliográfiai munka, főként a kooperáció bizonyos szervezési problémáinak megoldásához. Maguk a szervezési problémák nyilvánvalóan külön tanulmányozást igényelnek, s így mondanivalónk lényegét az előadottakkal ki is merítettük. Néhány probléma azonban a felvázolt osztályozás egyszerű áttekintésével is szemünkbe szökik, s ezekre — legalább röviden — reflektálnunk kell.

Legszembeötlőbb a bibliográfiák válfajainak, szerkesztési lehetőségeinek változatos gazdagsága. E gazdagság önkéntelenül is elgondolkoztat, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy a rendszerbe foglalt kategóriák különféle kombinációiból számos további, itt nem is említett bibliográfia-féleség konstruálható meg. Persze, e megfigyelés azzal nyerne szilárd alapot, ha elegendő számú konkrét bibliográfia csoportosításával és szemléjével is alátámasztanánk. Annyi azonban így is nyilvánvaló, hogy a spontán bibliográfiai termelés többféle változatot hozott létre, mint amennyi a feltárandó irodalom összetételének és a társadalom bibliográfiai igényeinek megfelelően feltétlenül szükséges volna. Számos bibliofil

könyvjegyzék, kereskedelmi katalógus, biobibliográfia, vagy anonim-lexikon létjogosultságát pl. nem kis részben az adja meg, hogy hiányzik, vagy nem kielégítő a megfelelő terület vagy időszak nemzeti bibliográfiája. A leíró bibliográfia önálló műfajként való művelése meglehetősen háttérbe szorulna, ha bizonyos bibliográfiák (pl. törzsbibliográfiák, szépirodalmi szakbibliográfiák) szerkesztése során nagyobb gondot fordítanának a dokumentumok hű és tüzetes leírására. A válogatás elvének helytelen alkalmazása (pl. bizonyos szakbibliográfiák esetén) egy nélkülözhető vagy éppen hasznavehetetlen bibliográfia-féleség létrejöttét eredményezheti. És így tovább.

Mindebből természetesen nem az következik, hogy az említett bibliográfia-típusok a továbbiakban egyszerűen elvesztik létjogosultságukat. (Bár bizonyos átmeneti típusok visszafejlődésére vagy megszűnésére mindenképpen számíthatunk. Így ésszerűnek látszik, hogy a retrospektív nemzeti bibliográfiák — a szükséges életrajzi adatokat közölve — átvegyék a nemzeti biobibliográfiák szerepét, mint ahogy már régen átvették az általános nemzeti irodalomtörténetek bibliográfiai funkcióját is. De az irodalomtörténészeknek pl. nyilván akkor is szükségük lehet álnévlexikonra, ha egy kitűnően szerkesztett nemzeti bibliográfia minden tájékoztatást megad a pszeudonimákról. Vagy egy ismeretkör teljes szakbibliográfiájának megléte nem fogja kizárni az azonos tárgyú tanulmányi vagy közművelődési célú válogatott bibliográfiák szükségét. Kétségtelen azonban, hogy a bibliográfiák rangsorolhatók, éspedig aszerint, hogy milyen szerepet töltenek be az irodalmi produkció ellenőrzése, a társadalom alapvető fontosságú bibliográfiai igényeinek szolgálata, valamint a bibliográfiai együttműködés terén. Vannak alapvető, nélkülözhetetlen típusok, vannak azonban olyanok is, amelyek megléte kisebb-nagyobb mértékben kívánatos, de amelyek szükség esetén az előbbiekkel helyettesíthetők. A bibliográfiai munkálatok céltudatos irányítása mellett tehát ésszerűnek látszik, hogy az erők az említett átfogóbb, lényegesebb típusok művelésére koncentrálódjanak. Mindenekelőtt a *teljes* irodalom kurrens és retrospektív nemzeti bibliográfiákban való feltárására, valamint az így feltárt anyagnak országos és nemzetközi viszonylatban kurrens és retrospektív szakbibliográfiák formájában a tudományos és gyakorlati igények szerinti hozzáférhetővé tételére. E bibliográfiák létrehozása a bibliográfiaügy országos, illetőleg nemzetközi szerveinek feladata. Fontosságukhoz képest kisebb vagy nagyobb mértékben a többi típus (szocialista társadalomban főleg az ajánló bibliográfiák) központi művelése vagy központi irányítása is kívánatos lehet, kétségtelen azonban, hogy a mindenre kiterjedő központosítás nem lehetséges, de nem is szükségszerű.

Osztályozásunk azt az ismert tényt is tükrözi, hogy a másodlagos bibliográfiák szerkesztésében jelentős szerepe van a már meglevő (főként a nemzeti) bibliográfiák felhasználásának, sőt, egyes nézetek szerint a korszerű kívánalmaknak megfelelő nemzeti bibliográfiák birtokában az összes többi bibliográfiák szerkesztése jórészt kompilatív feladat.

Ökonómiai szempontból valóban rendkívüli előnyös, ha az egyszer már elvégzett bibliográfiai munkát (főként a címanyag gyűjtését, felkutatását és leírását) a különböző célú bibliográfiák szerkesztőinek nem kell újra meg újra megismételniök. Nyilvánvaló az is, hogy ezt az előnyt a nemzeti bibliográfiák korszerű igényeknek megfelelő szerkesztésével

(teljesség, időben való közreadás, címleírások tüzetessége stb.) lehet legcélszerűbben biztosítani.[13] Ebből azonban nem szabad arra a következtetésre jutnunk, mintha az említett kívánalmaknak megfelelő nemzeti bibliográfiák anyagának egyszerű felhasználásával és szükségletek szerinti csoportosításával minden egyéb bibliográfiai feladat megoldható volna. Éspedig főként azért nem, mert a nemzeti bibliográfia csupán címeket közöl. Hogyan állapíthatná meg pl. egy szakbibliográfia szerkesztője, hogy a kompilatív úton gyűjtött címek valóban megfelelő tárgyú kiadványokra vonatkoznak-e? Hogyan készíthetne annotációkat? Nyilván csak az eredeti dokumentumok kézbevétele alapján. Nem is szólva a kurrens szakbibliográfiákról, amelyek jórészt elvesztenék aktualitásukat, ha közreadásukkal meg kellene várni a kurrens nemzeti bibliográfia éppen esedékes számának megjelenését.[14]

Nem volna tehát helytálló az elsődleges és másodlagos bibliográfiák viszonyáról vallott közfelfogás? Annyiban tényleg nem, hogy a bibliográfiaszerkesztés — bármilyen típusú bibliográfiáról legyen is szó — aligha oldható meg a címek egyszerű kompilációjával. De ezen túlmenően, amint a kurrens szakbibliográfia említett példája mutatja, bizonyos esetekben kérdésessé válik, betölthetik-e az ún. törzsbibliográfiák akár csak a címek feltárása terén is elsődleges bibliográfiai funkciójukat. Holott kétségtelenül ésszerű volna, ha betöltenék.

Ismét egy probléma amit szervezési szempontból kellene alaposan megvizsgálni, minthogy gyakorlati megoldása is csak szervezési eszközök igénybevételével lehetséges. E dolgozat keretében megoldásként csupán utalhatunk a nemzeti és szakbibliográfiai tevékenység legszorosabb kooperációjának lehetőségére, mint ami áthidalhatná a bibliográfiai munkálatok oly kevéssé kívánatos párhuzamosságának kényszerét.

---

[13] Vö.: Les services bibliographiques. État actuel et possibilités d'amélioration. — Washington, 1949. 22. p.: «Le système idéal de liaison serait celui dans lequel tous les éléments seraient enrégistrés dans les bibliographies générales courantes par un ou plusieurs organismes ayant accès principal aux documents, non seulement pour servir les fins de la bibliographie générale courante elle-même, mais encore pour fournir aux bibliographies sélectives courantes, promptement et avec peu de dépenses de temps et d'argent des comptes rendus complets, soigneusement choisis et analysés, des publications concernant leurs domaines respectifs.»

[14] Vö.: *Taube, Mortimer:* Functional approach to bibliographic organization: a critique and a proposal. = *Shera — Egan*: Bibliographic organization. Ed. by —. Chicago, 1951, Univ. Pr. 61. p.: „The ideal of current complete national bibliography would include not only publications of the book trade but documents, pamphlets, maps, music, news papers, periodical articles, and documentary sound recordings and films. It would have a complete analytical index, including even "the subject analysis of government documents and the contents of newspapers"; and this analytical index would provide an instrument for appropriate selection from the current complete national bibliography by those who are concerned with selective or subject bibliographies. Now, what is wrong with this prospect is not that is ideal but that is completely out of focus. It is as though one were to go from Washington to Chicago by going due north from Washington to the pole and coming down between the 87th and the 88th meridians. Functionally, the picture is inverted; instead of being offered a bibliographic organization directly serving our special purposes, we are asked to create a universal bibliographic organization in which all special purposes are sublimated. We are promised that ultimately our special purposes will be served more quickly and more cheaply than is the case now; but what assurances have we — what evidence is offered that this will be so?

István Csűry

ZUR FRAGE DER KLASSIFIKATION BIBLIOGRAPHISCHER GATTUNGEN

(Auszug)

Eine prinzipiell begründete Abgrenzung der Hauptzweige der Bibliographie und das Einfassen der einzelnen Gattungen in den Rahmen eines auf diese Art konstruierten Systems ist praktische Notwendigkeit. Es soll demgemäss nicht so sehr eine beschreibende Übersicht der bekannten bibliographischen Produkte erzielt werden, sondern das Entwerfen eines grundsätzlich und praktisch bewährten Systems, welches zum Anhalt für die staatliche und internationale Planung und Koordinierung der bibliographischen Arbeit dienen kann.

Die bekannten Lösungen der Gruppierung von Bibliographien entsprechen im allgemeinen nur wenig diesem Gesichtspunkt, wie es sich aus der Besprechung der Klassifikationsschemen einiger bibliographischen Handbücher *(Schneider, Gulyás, Malclès)* und theoretischen Monographien bzw. Untersuchungen *(Murray, Greg, Bestermann, Cowley, Módis)* herausstellt. Die Handbücher begnügen sich mit einer — mehr oder weniger folgerichtig durchgeführten — Gruppierung beschreibender Art der verschiedenen Bibliographiegattungen ohne die Auseinandersetzung der aus der Natur des Gegenstandes folgenden Klassifikationsgrundsätze anzustreben. Die angeführten Monographien hingegen lösen die Aufgabe der Klassifikation von einem besonderen Gesichtspunkt, ihrer Grundgedanke oder Tendenz heraus betrachtet, immerhin einseitig oder improvisiert.

Auf Grund eines einzigen Kriteriums (wie wesentlich es auch sein mag) ist eine folgerichtige Klassifikation der Bibliographien nicht zu lösen. Die Inkonsequenzen der angeführten Klassifikationssysteme sprechen klar dafür. Drei grundlegende Gesichtspunkte bieten sich dar, nach denen die Hauptzweige des bibliographischen Schrifttums (bzw. der bibliographischen Tätigkeit) gruppiert und von einander abgesondert werden können: (1) der Gesichtspunkt des Inhaltes, (2) der gesellschaftlichen Funktion und (3) der Rolle und Bedeutung im Rahmen der bibliographischen Kooperation. Auf dieser Grundlage gewinnt man die folgende Übersicht:

I. Inhaltlich (Gesichtspunkt der stofflichen Zusammensetzung):

1. Allgemeine Bibliographien. (Z. B. Universal-, National- und Regionalbibliographien, Verzeichnisse „bester" Bücher usw.)
2. Stofflich bestimmte (spezielle) Bibliographien. (Z. B. nationale und internationale Fachbibliographien, empfehlende Fachbibliographien usw.)

II. Nach gesellschaftlicher Funktion (Gesichtspunkt der Bestimmung und Anwendung):

1. Bibliographien allgemeiner Funktion. (Z. B. Nationalbibliographien, Regionalbibliographien.)
2. Bibliographien bestimmter Funktion:

a) Wissenschaftliche Bibliographien. (Z. B. Fachbibliographien.)

b) Bildungsbibliographien. (Z. B. allgemeine empfehlende und empfehlende Fachbibliographien.)

c) Praktische Bibliographien. (Z. B. Verlags- und Buchhandelskataloge.)

III. Nach der Funktion im Rahmen der bibliographischen Zusammenarbeit:

1. Zur Grundlage anderer Bibliographien dienende Bibliographien:

a) Grundbibliographien. (Z. B. Nationalbibliographien, Regionalbibliographien.)

b) Sonstige Primärbibliographien. (Z. B. primäre Fachbibliographien, Körperschaftsbibliographien, Verlagskataloge.)

2. Teils, oder gänzlich von anderen Bibliographien kompilierte Bibliographien.

3. Akzessorische und angewandte Bibliographien. (Z. B. als Nebenprodukte anderer Werke zustandegekommene Listen der benutzten Literatur, durch Bibliotheken und Dokumentationsstellen zusammengestellte informative Verzeichnisse usw.)

Diese drei Klassifikationsgrundsätze können aus den wesentlichsten Eigenschaften der Bibliographien abgeleitet werden und lassen sich zum Nachweisen der Verwandtschaft zwischen den verschiedenen Typen und Abarten der Bibliographie gut verwenden. Sie ermöglichen zugleich eine klare Übersicht, die auch den praktischen Gesichtspunkten der Organisation und Kooperation entspricht. Aus einer Übersicht auf Grund des inhaltlichen Gesichtspunktes geht hervor ob die literarische Produktion durch Bibliographien vollständig erschlossen ist, oder irgendwelche Gebiete ausser Betracht gelassen wurden. Eine Analyse unter dem Gesichtswinkel der Funktion gibt darüber Auskunft, wie und inwiefern die vorhandenen Bibliographien den Bedürfnissen der Gesellschaft entsprechen und welche weiteren Ansprüche noch befriedigt werden sollen. Schliesslich, das dritte Klassifikationsprinzip ermöglicht dessen Untersuchung, wie weit die bekannte Forderung zur Geltung kommt, dass die Bibliographien einander gegenseitig ergänzen, auswerten und im ganzen ein aufeinandergebautes, zusammenhängendes System bilden sollen um eine Wiederholung der schon einmal geleisteten Arbeit auszuschliessen.

Die drei, nach wesentlichen Gesichtspunkten gebildeten Hauptzweige, bezw. die ihnen untergeordneten Gruppen und Untergruppen können nach äusseren, akzessorischen Kennzeichen weiter unterteilt und als formale Gattungen unterschieden werden, wobei die bekannte Terminologie von *Schneider*, *Maclès*, oder anderen ohne weiteres sich verwenden lässt. Diese äusseren, akzessorischen Kennzeichen beziehen sich einerseits auf den Umfang, die Vollständigkeit, die räumlichen und zeitlichen Schranken der Bibliographien, auf ihre Struktur, Form und Anordnung, andererseits auf die Eigenart des erfassten Stoffes. Sie kommen also nicht bei jeder Abart der Bibliographie zur Geltung und sind auch nicht mit dem einen, oder anderen wesentlichen Typus untrennbar verbunden. Deshalb sollen diese Kategorien von den fundamentalen, wesentlichen Gattungen getrennt registriert werden, ähnlich der Art und Weise, wie die Hilfstafeln der Internationalen Dezimalklassifikation sich von den Haupttafeln unterscheiden lassen.

Die Klarlegung von Klassifikationsproblemen soll als Vorarbeit zur Lösung gewisser organisatorischer Probleme verwendet werden. Die letzteren beanspruchen wohl besondere Untersuchung, einige Fragen jedoch — gewissermassen zur Veranschaulichung dessen, wie die Belehrungen der Klassifikation sich praktisch verwerten lassen — sollten doch berührt werden.

Es fällt einem auf, dass die spontane Produktion eine grössere Mannigfaltigkeit der Bibliographiearten zustandebrachte, wie es nach der Eigenart und Zusammensetzung der zu bearbeitenden Literatur unbedingt notwendig wäre. Daraus ergibt sich die Notwendigkeit einer rationalen Rangordnung und die Forderung der Sorge für die institutionelle Pflege der wichtigsten Gattungen, sowie ein voraussichtliches Absterben mancher überflüssig gewordenen Typen. Die Hauptaufgabe — und zwar die Aufgabe der staatlichen und internationalen Organe des Bibliographiewesens — ist die *vollständige* Erschliessung der Literatur durch laufende und retrospektive Nationalbibliographien und das Zugänglichmachen des so erschlossenen Stoffes durch nationale und internationale, laufende und retrospektive Fachbibliographien. Nach dem Grade ihrer Wichtigkeit kann die zentrale Pflege, oder Förderung auch anderer Gattungen als erwünscht erscheinen, eine alles umfassende Zentralisierung der Arbeit wäre jedoch unnötig, ja sogar schadhaft.

Die Klassifikation illustriert auch die bekannte Tatsache, dass im Redigieren sekundärer Bibliographien die Benutzung der schon vorhandenen Bibliographien (hauptsächlich der Nationalbibliographien) eine bestimmte Rolle spielt. Es ist erwünscht dabei eine maximale Menge von Arbeitsaufwand ersparen zu können. Auf dem heutigen Organisationsniveau leisten aber die vorhandenen Bibliographien nur im Sammeln der Titel eine richtige Hilfe. Das Bedürfnis der Annotierung, ja öfters sogar der einfachen Feststellung des Themas, sowie die bei der Arbeit der Titelaufnahme erwünschte Pünktlichkeit erfordern die Dokumente selbst wiederholt in die Hand zu nehmen. Die laufenden Bibliographien sind häufig wegen ihres verspäteten Erscheinens selbst als Quellen des Titelstoffes nicht mehr verwertbar. Die Lösung dieser Probleme ist im Organisieren einer ganz engen Zusammenarbeit — hauptsächlich in der Beziehung der laufenden Nationalbibliographien zu den laufenden Fachbibliographien — zu suchen.

Módis László

KÖNYVTÁRI SZAKKÉPZÉSÜNK NÉHÁNY KÉRDÉSE

A könyvtári szakképzés mai könyvtártudományi feladatainknak egyik legjelentősebb kérdéscsoportja. A könyv és könyvtár ugyan már jó évtizede új szerepet és új jelentőséget nyert hazánkban, művelődéspolitikánk általában, könyvtárpolitikánk pedig különösképpen a tömegek művelődési igényeit igyekszik szolgálni, könyvtártudományunk mindmáig adós a könyvtári szakképzés rendkívül fontos kérdéseinek mind történeti, mind elvi elemzésével. Ez a tény pedig azt jelenti, hogy e kérdéscsoport gyakorlati vonatkozásai is tisztázatlanok, megoldatlanok maradtak, esetlegesen vagy sehogy sem kaptak helyet közművelődési terveinkben.

Megkíséreljük most ezt a kérdést tudatosítani, erre a fontos feladatra felhívni a figyelmet. A kérdés történeti, elvi és gyakorlati vonatkozásai ugyanis oly terjedelmesek, hogy az itt rendelkezésünkre álló kereteket messze meghaladják. Egy terjedelmesebb tanulmány azon pontjainak ismertetésére szorítkozunk „előzetes közlés"-szerűen, amelyek könyvtárpolitikai, illetőleg művelődéspolitikai szempontból legjelentősebbeknek látszanak.

Módszer tekintetében erre a könyvtártudományi kérdésre nézve is irányadónak tekintjük, amit *Kovács Máté* általában mond: „...könyvtárpolitikánk időszerű problémáinak és feladatainak vizsgálatát nem lehet és nem szabad elszigetelten könyvtárkultúránk szűkebb területére korlátozni, hanem azt művelődésünk és művelődéspolitikánk egészébe beágyazva, sőt ezen túlmenően mai társadalmunk életébe beállítva kell szemlélnünk, mert csak így kaphatunk róla országunk és népünk mai politikai, gazdasági, kulturális fejlettségi fokához viszonyított helyes képet..."[1]

1. A könyv és könyvtár szerepe társadalmunkban

Mivel az elvi tisztánlátás elengedhetetlen feltétele vizsgálódásainknak, mindenekelőtt arra kell rámutatnunk, hogy milyen szerepe van a könyvnek és könyvtárnak társadalmunkban. Egész társadalmi életünk gyökeres megváltozásával ugyanis alapvetően megváltozott a könyv és könyvtárak társadalmi szerepe is, s ennek megfelelően változtak meg a feladatok és a feladatok megvalósításának lehetőségei.

[1] *Kovács Máté:* Könyvtárpolitikánk alapproblémái. — Budapest, 1958. Az Országos Könyvtárügyi Tanács számára készült előterjesztés. Sokszorosítva. 2. l.

A könyv szerepét illetően gyakorlatilag is valósággá lett társadalmunkban a *Ranganathan* által így fogalmazott tétel: a könyv mindenkié[2], azaz a könyv mindenkit megillet, mindenki számára szabad és hozzáférhetővé vált. Más szempontból nézve ragadja meg a lényeget és jellemzi a könyv szerepét *Kovács Máté*, amikor megállapítja: „a könyv a művelődés, a társadalmi nevelés eszköze és...munkaeszköz".[3] A könyv eszközi szerepét, ember és társadalomformáló jelentőségét általában mindig elismerték, de hogy mennyire széles körben tudatosították, az helyenként és koronként a gazdasági, politikai és általános kulturális helyzettől függött. Adott helyzetünkben új s az előbiekkel azonos fontosságúnak látszik a könyv *munkaeszközi*[4] jellegének hangsúlyozása. A könyv társadalmi szerepét így látjuk minden vonatkozásában, s így jut kifejezésre kulturális életünkben betöltött központi fontossága.

A könyv e művelődési, nevelési és munkaeszközi jellege határozza meg a könyvek céltudatosan kialakított és rendezett gyűjteményeinek, a könyvtáraknak a társadalmi szerepét is. Amikor *Lenin* azt hirdette, hogy „tegyük a tudást, a tudományt mindennapi életünk alkotórészévé"[5], az ehhez vezető utat a könyvtárakban látta. Könyvtáron természetesen nem csupán a közkönyvtárakat értjük, hanem mindenféle könyvtárat, tehát a személyi könyvtárakat is, amiknek fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, mivel a könyv szeretete és megbecsülése voltaképpen a „saját könyv" igényével függ össze. A könyvtár a benne összegyűjtött művelődési és munkaeszközök mérvének megfelelő művelődési forrás és munkaműhely, mely a társadalom egészének szolgálatában áll közvetve vagy közvetlenül, annak különféle irányú életszükségleteit és fejlődését támogatja.[6]

Elvi szempontból tehát a könyv és a könyvtár társadalmunkban döntő fontosságú, központi szerepet nyert. Segítségükkel megnyílt az út a legmagasabb műveltséghez, a legteljesebb tudáshoz társadalmunk minden tagja előtt. Ez a lehetőség viszont elkötelezést is jelent társadalmunk minden tagja számára, hogy a teljes műveltség, a minél nagyobb tudás megszerzésével igyekezzék társadalmunk teljes értékű tagja lenni.

A lehetőség és elkötelezés azonban még nem maga a valóság, csak elindulás egy nagy cél felé. Ahhoz, hogy társadalmunk ténylegesen elérje a célt, igen hosszú útat kell megtennie, igen kemény munkát kell végeznie, s igen sok segítséget kell nyernie. A segítségnyújtás államunkra hárul,

---

[2] *Ranganathan, S. R.:* Five laws of library science. 1931. — Vö. ugyancsak tőle: Library science and scientific method. = Annals of Library Science 1957. 1. sz. és magyar fordításban = Könyvtári Figyelő 1958. 4. évf. 1. sz. 13. k. l.

[3] *Kovács Máté:* Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban. = A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1954. — Debrecen, 1955. 110. l.

[4] Vö. *Waligora—Rittinghaus, Johanna:* Besonderheiten der Ausleihe auf dem Lande. = Der Bibliothekar 1958. 6. sz. 563—572. l. — Fordításban is = Könyvtári Figyelő 1958. 3. sz. 19—31. l.

[5] *Krupszkaja, N. K.:* Mit írt, mit mondott Lenin a könyvtárakról. — Budapest, 1953. 66—67. l.

[6] Utalunk *Sebestyén Géza* közkeletűvé vált meghatározására is, bár azt formai elemek alapján fogalmazta, és kizárólag csak a közkönyvtárakra korlátozta, ami a maga helyén megfelelő is lehet. — Vö. A könyvtáros kézikönyve. *(Sallai Istvánnal.)*.Budapest, 1956. 28. l.

s a különféle művelődésügyi szerveknek egész sereg feladatot kell meglátniok, vállalniok és megoldaniok. E feladatok tekintélyes részét államunk vállalta is, fokozatosan megoldotta és megoldáshoz igyekszik segíteni. Más részük viszont még nem került, mert a feltételek hiánya miatt nem is kerülhetett napirendre.

Mivel e feladatsorok szükségszerűen következnek az előbbi elvi tényekből, s így szorosan összefüggenek azokkal, kívánatosnak látszik rövid áttekintésük. De azért is helyénvalónak látszik ez, mert témánk keretei így rajzolódnak ki legélesebben, kapcsolódásai a többi feladatsorokkal így mutatkoznak meg legjobban.

Az első — szinte önként kínálkozó — feladatcsoport, hogy a könyvvel és könyvtárral való élés általános feltételeinek — írás, olvasás, iskola — biztosítása után tervszerűen és intézményesen meg kell tanítani társadalmunk minden tagját arra, hogy a könyvet, mint művelődési eszközt és munkaeszközt hogyan válassza ki, hogyan találja meg, és hogyan használja fel. Az idevágó szakismeretek nélkül elképzelhetetlen, hogy a könyv betölthesse a neki szánt szerepet.

Alapvető feladatcsoport a megfelelő könyvtárhálózat kiépítése. Ez nagyobb részt állami feladat. A különböző jellegű közkönyvtárak útján hozzáférhetővé, elérhetővé kell tenni a könyvet a kutatók és érdeklődők számára. A nemrég megalkotott könyvtári törvény ezt biztosítja is,[7] az eddig elért eredmények pedig megnyugtatóak.[8] Részben állami feladat annak elősegítése, hogy minél rövidebb idő alatt minél nagyobb számban alakulhassanak ki a minél nagyobb személyi könyvtárak, mivel a saját könyvtár[9] a csalhatatlan biztosítéka és egyik legbiztosabb fokmérője a kulturális felemelkedésnek, de a közkönyvtárak egészséges használatának is.

Jelentős feladat a közkönyvtárak személyzetének, a könyvtárosoknak olyan számban és olyan fokokon való szakképzése, hogy a különféle közkönyvtárak működése magas színvonalú, szakszerű és minden tekintetben kifogástalan legyen. Az eddigi egyetemi és főiskolai fokon megindított szakképzés jelentős haladásnak tekinthető ugyan, de kísérleti jellegű,[10] végleges rendszerének kialakítása és a közép-, meg alsófokú könyvtárosképzés megoldása a jövő feladata.[11]

---

[7] A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelete a könyvtárügy szabályozásáról. — A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1018/1956. (III. 9.) számú határozata a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról. = Magyar Közlöny 1956. 19. sz. 101—106. l. — Vö. *Kovács Máté:* A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. = Magyar Könyvszemle 1956. 3. sz. 181—201. l.

[8] *Kovács Máté:* Könyvtáraink jelentősége... im. 109—144. l. — *Szabó Endre:* Milyen a különböző nagyságú települések könyvtári ellátása? = A Könyvtáros 1958. 6. sz. 426—428. l.

[9] Vö. *Hegedűs Géza:* Csak olvasó nép válhat művelt néppé. = Szabad Szó 1950. szept. 17. 7. l.

[10] Jó áttekintést nyújt *Kovács Máté:* La formation professionelle des bibliothécaires en Hongrie. Budapest, 1958. A prágai konferenciára készült referátum. Sokszorosítva. 8. l. — Vö. *Kovács Máté:* Nemzetközi konferencia az egyetemi és főiskolai könyvtárosképzés időszerű kérdéseiről. = A Könyvtáros 1958. 6. sz. 403—406. l. (Beszámoló a prágai konferenciáról.)

[11] Ez utóbbira nézve helyzetképet ad *V. Waldapfel Eszter:* A könyvtárosképzés időszerű kérdései. I. = A Könyvtáros 1958. 5. sz. 338—342. l.

Szorosan kapcsolódó feladatcsoport a könyvkiadásnak és a könyvkereskedelemnek olyan irányítása, hogy a szükségeknek és igényeknek megfelelő hazai könyvanyaggal lássa el a különböző könyvtárakat és az érdeklődő magánosokat.

Figyelemreméltó feladatcsoport a könyvtárpolitika, a könyvkiadói és kereskedelmi politika olyan összehangolása egyetemes művelődéspolitikánkkal, hogy a megoldásra kerülő feladatok mindig a legcélszerűbben és legtervszerűbben kapcsolódjanak egymáshoz.[12]

Különleges feladatcsoport, hogy a kulturális élet egész területén végrehajtandó decentralizáció során a könyv, könyvtár, könyvkiadás, könyvkereskedelem ügye is országosan, a lélekszám arányának megfelelően rendeződjék, véget vetve a kapitalista korszak túlzottan centralizáló és céltudatosan egészségtelen helyzetet teremtő és rögzítő politikájának.

Könyvtártudományunkra háruló feladat, hogy az előbbiekben jelzett s elvileg sürgetően jelentkező feladatcsoportokat felbontsa, elemezze, feldolgozza, így könyvtárpolitikánk és művelődéspolitikánk számára megfoghatókká és tervbeiktathatókká tegye.

A könyv és könyvtárügy e szerteágazó kérdéseinek összefogására és megoldáshoz segítésére hivatott szervnek ígérkezik az Országos Könyvtárügyi Tanács, melynek munkássága most van kibontakozóban.[13] Így remélhető, hogy az eddigi jó eredmények gyors ütemben fognak újabb eredményekkel gyarapodni.

2. A könyvtári szakképzés fogalma

A könyv és könyvtárral kapcsolatos feladatok közül bennünket most csak a szakképzéssel összefüggő kérdések érdekelnek, mint arra már a bevezetőben részletesen rámutattunk. Szakképzés alatt a könyv és könyvtárral kapcsolatos szakismeret olyan tervszerű, intézményes közlését, továbbadását értjük, mely az érdekelteket alkalmassá teszi a könyvvel és könyvtárral való önálló élésre. E szakképzést lehetne egyszerűen „könyvészeti szakképzés"-nek is nevezni, de ez jóval szűkebbnek bizonyulna, mert értelemszerűen csak az egyes könyvekre vagy könyvcsoportokra vonatkozó ismeretanyagot ölelné fel, míg a könyvtárakra vonatkozó szakismereteket ki kellene rekeszteni, legfeljebb függelékszerűen lehetne hozzákapcsolni. Ez az eljárás egészen helytelen lenne, mert a könyvtári szakismeretek nemcsak szerfelett fontosak, értékesek, de nélkülözhetetlenek is, éspedig, mind a személyi könyvtárak, mind pedig a közkönyvtárak használata szempontjából. Ezért célszerű a tágabb jelentésű, valójában a „könyvészeti" szakismereteket is magába foglaló „könyvtári szakképzés" kifejezés használata.

Általában megszoktuk, hogy amikor könyvtári szakképzésről beszélünk, akkor a közkönyvtárak dolgozóinak, a könyvtárosoknak a szak-

[12] Pl. az iskolai kötelező olvasmányok elrendelésekor az iskolai könyvtárak már rendelkezzenek kellő példányszámban a szükséges művekkel.

[13] Vö. *Haraszthy Gyula:* Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései. = Magyar Könyvszemle 1957. 4. sz. és kl. is, Budapest, 1958. 16. l.

képzésére gondolunk. Ennek magyarázata nyilván az, hogy a könyvtári szakképzés a közhasználatban következetesen és kizárólagosan mint a könyvtárosok szakképzése kerül szóba, nem is lévén a gyakorlatban másfajta könyvtári szakképzés, mint a könyvtárosoké.

A könyvtári szakképzést a könyvtárosok szakképzésével azonosítani, vagyis kizárólag csak erre korlátozni azonban megtévesztő is, félrevezető is, gyakorlati vonatkozásaiban pedig káros is. A könyvtárosok szakképzése kétségtelenül egyik része, jelentős és fontos része a könyvtári szakképzésnek, de nem meríti ki azt. A könyv és könyvtárral való élésre ugyanis az azokat használó tömegeket, tehát lényegében társadalmunk minden tagját meg kell tanítani, fel kell készíteni, éspedig intézményesen, mint arra már az elvi tényekből következő feladatok során rámutattunk. A könyvtári szakképzés szükségessége tehát nem csupán a könyvtárosokra terjed ki, hanem éppen olyan mértékben kiterjed a könyvek és könyvtárak használóira, azaz közkeletű szóval élve, az olvasóra is.

A két csoport: az olvasók és a könyvtárosok szakképzése között kétségtelenül adódnak bizonyos különbségek, zömében azonban ugyanazt a szakismereti anyagot kell tartalmaznia mindkét csoport tantervének. Ezt a közös anyagot nevezhetjük *általános* szakismereti anyagnak, s mivel az olvasók számára csak ezt kell nyújtani, az ő szakképzésüket megkülönböztetésül nevezhetjük *általános szakképzésnek* is. A könyvtárosoknak természetszerűen ez általános szakismereteken túl bizonyos többlet ismeretre is szükségük van, melyek egyrészt technikai természetűek, másrészt tudományos vonatkozásúak. Ezt a többlet ismereti anyagot is felölelő képzést nevezhetjük speciális, *különleges* szakismereti anyagnak is, s erre való tekintettel a könyvtárosok szakképzését az előbbitől való megkülönböztetés kedvéért nevezhetjük *különleges szakképzés*nek.

Mind az általános, mind a különleges szakképzésnél hármas fokozati tagolást kell alapul vennünk, előbbinél a különböző fokú iskolákra tekintettel, utóbbinál pedig a könyvtárosképzés során kialakult külföldi és hazai gyakorlatnak megfelelően. E hármas tagolás: alsó, közép- és felső fokú szakképzés. Ezek a kategóriák jelen körülményeink között szükségszerűek mind az olvasók, mind a könyvtárosok között. Legfeljebb valahol a messze jövendőben remélhető, hogy ezek a fokozati különbségek el fognak tűnni, bár nemzedéki viszonylatokban még a kulturális fejlettség legmagasabb szintjének egyetemes elérése idején is megmaradnak átmeneti jelenségekként.

Több kérdés vetődik itt fel, amelyekkel foglalkoznunk kell. Az egyik jelentős kérdés az, hogy szükséges-e az olvasók könyvtári szakképzése egyáltalán, vagy szükséges-e olyan terjedelemben, mint azt jeleztük? Ha helyesnek tartjuk a kifejtett elvi állásfoglalást, hogy a könyv társadalmunk minden tagját megillető művelődési, illetőleg munkaeszköz — márpedig ennek helyessége nem látszik kétségesnek —, akkor ebből értelemszerűen következik, hogy ezek használatára, az ezekkel való élésre meg is kell tanítani, fel kell készíteni, alkalmassá kell tenni az érdekelteket. Mi értelme és mi haszna lenne egyébként egy olyan lehetőség biztosításának, egy olyan jog megadásának, amivel egyéb feltételek híján nem tudnak élni, legfeljebb esetlegesen, vagy éppen rosszul tudnak élni. Ennek nyilván nem lenne semmi értelme, és a kultúrforradalom korszakában és annak jelszava alatt is tovább öröklődnék valójában az az ősi

állapot, ami ellen küzdünk, amit megszüntetni igyekeznénk, hogy ti. a könyv csak kevesek, csak kiváltságosak javát, célját és érdekeit szolgálja, azokét, akik tudnak vele élni.

De ehhez vegyünk hozzá még valamit a történeti anyag idevonatkozó tanulságaiból. A polgári társadalmak forradalmi térnyerésének is egyik fontos mozzanata volt a könyvek felé fordulás, a könyvek birtokba vétele. Ez pedig nem csupán maguknak a könyveknek a megszerzésével történt, hanem a könyvre vonatkozó szakismeretek megszerzésével is. Alkalmi úton, előadások során történik ez ismeretszerzés nemegyszer, főként azonban kézikönyvek segítségével,[14] sőt Franciaországban intézményessé is válik ez ismeretek tanítása, amikor *Napóleon* az iskolák kapuit nyitja meg számukra, *Achard* pedig megírja az első ilyen jellegű tankönyvet.[15] Az olvasók könyvtári szakképzését végső fokon szükségesnek, fontosnak, elengedhetetlennek ítéljük, s úgy véljük, hogy ennek az általános szakképzésnek a könyvtárosok különleges szakképzésével párhuzamosan kell történnie.

Az anyag terjedelmét illetően szintén helyesnek mutatkozik a jelzett mértékhez való ragaszkodás az egyes fokokon, vagyis az olvasók számára is a nekik szükséges határig ugyanazt az anyagot adni, mint a könyvtárosoknak. Ez megvalósulás esetén nemcsak egészen közel hozná egymáshoz az olvasókat és könyvtárosokat, de szorosan össze is kapcsolná őket, mert lényegében mindketten „szakmabeliek" lennének. Hihetetlenül megkönnyülne a könyvtáros munkája az olvasóval, mert egy nyelven beszélnének és értenének, s az így felszabaduló idő és energia másképpen lenne hasznosítható. Ekkor és csakis ekkor érkeznék el az ideje annak, hogy a közvélemény a könyvtárosságot hivatásnak ismerné el, s az illő és kellő megbecsüléssel és tisztelettel venné körül, értve ezalatt az anyagiakban kifejezésre juttatott megbecsülést is. Ma egyik legkeservesebb és legbántóbb probléma a könyvtárosok számára világszerte, hogy a közvélemény nem hajlandó a könyvtárosságot hivatásnak elismerni. Így van ez az Amerikai Egyesült Államokban is, ahol pedig a könyvtárosok szakképzése régi és színvonalas is, a könyvtári hálózat fejlett, a könyvtári szolgáltatások a legmesszemenőbbek — amint azt már *Lenin* is megállapította.[16] Elég elolvasni *Eaton* cikkét,[17] mely kesergő és kibontakozást kereső panaszirat az Egyesült Államokbeli könyvtárosság társadalmi helyzetét illetően. A csehszlovákiai könyvtárosképzés ismertetése során pedig *Drtina* professzor is a könyvtárosság társadalmi helyzetének kérdésével kénytelen kezdeni tanulmányát,[18] s azzal a reménnyel zárja fejtegetéseit, hogy a szocializmusban oldódik meg majd a kérdés. Hazai viszonylatban is vizsgálva e kérdést, legjellemzőbb az a közvéleményt érzékeltető és — sajnos — másutt is sokszor elhangzó beszélgetés, amit

---

[14] *Denis Michail:* Einleitung in die Bücherkunde. Wien, 1777. — *Peignot, Gabriel:* Dictionnaire raisonné de bibliologie. — Paris, 1802—1804. — Stb.

[15] Cours élémentaire de bibliographie. — Marseille, 1806—1807. (3 kötet.)

[16] *Krupszkaja* i. m. 17. l. — 35—37. l.

[17] *Eaton, Thelma:* Professionnal Inertia. = Library Journal 1956. 81. köt. 8. sz. 859—862. l.

[18] *Drtina, Jaroslav:* Das bibliothekarische Ausbildungswesen in der ČSR. = Zentralblatt für Bibliothekswesen 1957. 71. évf. 3. füz. 175—177. l.

Beck Oszkár örökített meg,[19] s amelyben visszakísért a középkori szkriptornak a könyvtárosokra tett igen elmarasztaló megjegyzése: „lusta népség".[20] De mindezen túl, hogy a társadalom éppen szaktájékozottsága nyomán megbecsült hivatássá emeli a könyvtárosságot, az olvasó kitűnő hasznát veszi könyvtári szakismereteinek saját személyi könyvtára kialakításában, gondozásában és használatában is, ami viszont társadalmi szempontból is csak hasznos és nyereséges lehet.

Foglalkoznunk kell azzal a kérdéssel is, hogy az olvasók könyvtári szakképzését lehet és kívánatos-e „szakképzés"-nek nevezni, nem lenne-e helyesebb, ha egyszerűen tájékoztatásnak, felvilágosításnak vagy alapképzésnek neveznénk el, fenntartva a „szakképzés" kifejezést a könyvtárosok szakmai kiképzésének jelölésére. Itt erősen megfontolva kell figyelembe vennünk, hogy a könyv és könyvtár, valamint az ezekhez tartozó szakismeretek szerepüket tekintve jellegzetesen különböznek minden más kulturális vagy tudományos intézettől, intézménytől, de minden más szakképzettséget igénylő foglalkozási ágtól is. Nevezetesen, míg a tudományszakok és foglalkozási ágak közvetve állanak a társadalom szolgálatában, és a társadalom minden tagja nem is igényli az azokban való közvetlen és teljes járatosságot, szakképzettséget, hanem megelégszik a szakemberek által nyújtott kiszolgálással, addig a könyv és a könyvtár közvetlenül áll a társadalom minden tagja rendelkezésére, és a dolog természeténél fogva a társadalom minden tagja joggal is igényli az idevágó szakképzést. Az természetes, hogy pl. a gyógyszertudományi kutatóintézet munkájából a társadalom nagy egészét a ható és használható gyógyszerek érdeklik, de az éppen szükséges gyógyszer kiválasztását az orvostól, kiadagolását pedig a gyógyszerésztől várja és kéri. Éppen ilyen természetes dolog az is, hogy a könyvek birodalmában viszont — akár tudományos, akár közművelődési szándékkal — önállóan óhajt tájékozódni, áttekintést nyerni a megjelent és megjelenendő nyomtatványokról, maga óhajtja kiválasztani az érdeklődésének vagy munkájának megfelelő darabokat és jótetszése vagy körülményei szerint él azokkal. Él pedig nem feltétlenül a közkönyvtárak útján és közbejöttével, hanem, hacsak teheti, saját könyvtárának az igénybevételével és csak kisegítésképpen a közkönyvtárak közbeiktatásával. A szakképzés az olvasóknak ezt a szellemi önállóságát biztosítja, éppen ezért a részükre intézményesen nyújtott szakismereteket nyugodtan nevezhetjük szakképzésnek, a könyvtárosokéval lényegileg azonos értékű, bár nem azonos mérvű szakképzésnek.

Ebből viszont az is következik, hogy a könyvtáros egészen másfajta szakember, mint pl. az orvos, a kémikus, fizikus vagy mozdonyvezető. Szakismeretekben való képzettsége lényegileg azonos az olvasóéval, általános műveltsége esetleg több, esetleg kevesebb, különös szakképzettsége a mindenképpen elvárható többlet, ez pedig a közkönyvtárak belső technikájának, ügyvitelének gyakorlatából adódik, valamint tudományos könyvtárosoknál a könyvtártudomány műveléséből. Az magától értetődik, hogy a könyvtárosnak adott helyzete sok előnyt biztosíthat. Ezzel nagy-

[19] *Beck Oszkár:* Kell-e dolgoznia a könyvtárosnak? Beszélgetés egy rég nem látott ismerőssel. = A Könyvtáros 1958. 8. évf. 6. sz. 434. l.

[20] Vö. *Káplány Géza:* Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése. — Budapest, 1943. l. köt. 3. l.

jában meghatároztuk az általános és különleges könyvtári szakképzés közötti különbséget is, de rámutattunk arra is, hogy a könyvtáros egészséges és fejlett körülmények között nem szakmai szellemi vezetője az olvasónak, hanem az olvasó által keresett és igényelt dokumentumoknak készséges, előzékeny és szíves kézbeadója, s hogy ezt megtehesse, a dokumentumok gondos gyűjtögetője, rendezője, nyilvántartója és hűséges megőrzője.[21]

Annak a magasrendű szerepnek megfelelően, amit társadalmunk juttatott a könyvnek és a könyvtáraknak, ez a kettős, olvasót és könyvtárost egyaránt magába foglaló, általános és különleges könyvtári szakképzés szükségessége mutatkozik. Adott körülményeink között, amikor a könyvtárosok szakképzése is csak kialakulóban és kísérleti állapotában van, túl soknak és megoldhatatlannak tűnhetik fel ez az elvileg feltétlenül jelentkező feladat. Egyik napról a másikra kétségtelenül megoldhatatlan, de alapos átgondolással megtervezhető úgy, hogy belátható időn belül megvalósuljon. Arra mindenesetre figyelmeztet, hogy a könyvtári szakképzés kérdését nem szabad kizárólagosan a könyvtárosok szakképzésére korlátozni, hanem ebben a legszélesebb perspektívában kell nézni és vizsgálni az azzal kapcsolatos kérdéseket, mert csak így oldhatók meg azok is reálisan, életszerűen, a társadalmi körülményeknek legmegfelelőbben. Figyelemre kell méltatnunk még azt is, hogy a könyvtári szakképzésnek ilyen fogalma mellett bizonyos tekintetben módosulnak a különféle közkönyvtárak feladatai és személyi igényei is.[22]

3. Az általános könyvtári szakképzés keretei

Az általános könyvtári szakképzés kereteinek vizsgálatánál igen előnyös, hasznos és sok tekintetben eligazítást nyújtó lenne, ha rendelkezésünkre állana könyvtári szakképzésünk részletes történeti feldolgozása. Ez a feldolgozás sajnos hiányzik, ide iktatása nem lehet feladatunk, így meg kell elégednünk a legszükségesebb adatokkal és utalásokkal.

Az általános könyvtári szakképzés ebben a fogalmazásban ugyan a történelem folyamán nem merült fel hazai viszonylatban, de a tömegek, illetőleg az olvasók alkalmi felvilágosítása, tájékoztatása, könyvészeti és könyvtári szakismeretekkel való ellátása a népművelési munkának a célkitűzései közül szinte sohasem hiányzott. Ez azonban inkább csak célkitűzés maradt, néhány előadásra szorítkozott és a társadalom szélesebb rétegeit nem is érintette. Még a különféle olvasókörök tettek legtöbbet tagjaik ilyen irányú tájékoztatása terén, azok is főként baráti tanácsaikkal.

Aránylag igen szűk körben, de jó szolgálatot végzett ide vonatkozóan a bibliofil mozgalom. Sokkal szélesebb körben hatott, de ugyancsak az

[21] Mai viszonyaink között és nyilván még hosszabb időn keresztül könyvtárosainkra más feladatok is hárulnak, mint pl. az olvasók nevelése, tájékoztatása stb. Vö. *Miszti László:* A könyvtáros a szocialista társadalomban. = Könyvbarát 1952. 2. évf. 10. sz. 4—5. l.

[22] A „szakképzés" terminológiához az olvasók viszonylatában is szándékosan ragaszkodunk tanulmányunkban, mert ezzel is érzékeltetni kívánjuk az olvasók és könyvtárosok képzésének és képzése szükségességének szerves összefüggését. A szó fogalmi köre ezt meg is engedi, mivel nemcsak szűkebb, de tágabb jelentése is van.

értelmiség körében a Magyar Könyvbarátok mozgalma kitűnően szerkesztett lapjával, a Diáriummal.

A könyvtárak közül egyes budapesti könyvtárak kiállításokkal fordultak a közönség felé, tervszerű s a munkásságot is tudatosan bevonó tájékoztató munkát a Fővárosi Könyvtár végzett *Szabó Ervin* kezdeményezésére.[23]

A felszabadulási időben legjelentősebb mozzanat az ún. olvasómozgalom kialakítása, melyet a Magyar Írók Szövetsége a Népművelési Minisztériummal és a Szakszervezetek Országos Tanácsával szervezett 1949. novemberében.[24] A mozgalom azonban másfél évi intenzív munka után hanyatlott, egy-egy előadásra, megbeszélésre korlátozódott. A munka mind erőteljesebben a népkönyvtárak és közművelődési könyvtárak szervezésére összpontosult s az ezekhez szükséges könyvtárosok képzésének megoldására.

A tömegek könyvtári szakismeretekkel való tájékoztatására közvetve legtöbbet az 1950-ben indult és azóta is elevenen szerkesztett Könyvbarát, illetőleg A Könyvtáros c. lap tette és teszi.

Ha az általános könyvtári szakképzés intézményessé tételére alkalmas kereteket keressük, akkor önkéntelenül is a Napóleon-kori francia kezdeményezés kínálkozik kiindulásul. A műveltség, az ismeretek, a tudás és tudományok intézményes nyújtására, illetőleg megszerzésére a különféle fokú iskolák hivatottak elsősorban és legalkalmasabbak. A kérdés az, hogy az általános könyvtári szakismeretek beiktathatók-e az iskolai tárgyak sorába? A kérdés felvetését az indokolja, hogy a francia kezdeményezés óta erre nézve csak ujabban történtek kísérletek (svédeknél). Ezt művelődéspolitikai okok magyarázzák. Már Mária Terézia világosan megfogalmazta, hogy az iskola politikum. Ebből önként következik, hogy a mindenkori politika saját céljainak megfelelően alakította a tanterveket. A könyvtári szakismeretek terjesztése, közkinccsé tétele pedig nem mutatkozott célszerűnek. Manapság azonban, amikor a könyv és a könyvtár szerepe alapvetően megváltozott, mi sem természetesebb, mint hogy az iskolák keretei között tantervileg kapják meg e szakismeretek az őket megillető helyet.

Az anyagot „könyvtári szakismeretek" címen az általános iskola ötödik osztályától kezdve valamennyi iskolában, középiskolában, technikumban, szakiskolában, továbbá főiskolán és egyetemen tanítani kellene heti egy órában. Ez a megoldás lehetővé tenné, hogy minden fokon minden tanuló egyéb tanulmányai során megkapja a korának és képzettségének megfelelő könyvtári szakismereteket is. Mind az általános, mind a középiskolákban, technikumokban és szakiskolákban a különféle iskolai könyvtárak (osztálykönyvtár, ifjúsági könyvtár) lehetővé tennék, hogy a gyakorlati ismereteket bemutatások során — esetleg szakkörök keretében is — sajátítsák el. Főiskolákon és egyetemeken pedig ugyancsak lehetővé válnának a gyakorlatok részint az intézeti könyvtárakban, részint a köz-

[23] *Remete László:* Reakciós hadjárat Szabó Ervin, a könyvtárpolitikus ellen (1910—1918). = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1949—1954. — Budapest, 1955. 69—84. l.

[24] *Hegedűs Géza* i. m.

ponti könyvtárakban. A gyakorlati órák beleértendők a jelzett heti egy órába.

E legalapvetőbb, az iskolai megoldás mellett a népművelési vonalon is biztosítani kell az idevágó ismeretanyag terjesztését, elmélyítését, továbbképzésszerű kiegészítését. Egyrészt azok számára, akik az iskolai tanterv keretében még nem részesültek ilyen oktatásban, másrészt pedig azok részére, akik főiskolát, egyetemet nem végeztek. A jelenlegi viszonyokat véve alapul, pl. a TIT keretében kellene évenként előadássorozatot beállítani erre a célra. Emellett igénybe kellene venni a rádiót, egyelőre hetenként legalább egy félórás műsor adására olyan állandó időpontban, amikor a legtöbb hallgatóra számíthatni. Később esetleg heti két félórát is lehetne beiktatni. A könyvtári szakismeretek terjesztése szolgálatába kellene állítani bizonyos fokig a filmet is. Évente legalább négy-öt, esetleg több rövid, 10—15 perces filmet lehetne készíteni és alkalmasan csatolni a fő filmekhez. A televízió elterjedése után pedig ennek műsorába is be lehet iktatni hetenként legalább 15 perces adást, amikor hazai könyvtáraink — köz- és személyi könyvtáraink — életét mutatják be, ide kapcsolva a kiadói, kereskedelmi szervek életét, valamint a nyomdák működését.

Fontos és az intézményes megoldáshoz szorosan hozzátartozik egy olcsó, mindenki által könnyen megszerezhető havi szakfolyóirat, amely tartalmával is, ízléses kiállításával is kiegészíti és szolgálja a legszélesebb rétegek szakigényeit, állandó továbbképzését. Ez lehetne a mai A Könyvtáros és Könyvbarát is némi szerkesztési módosítással.

De éppen olyan fontos lenne az egyetemet végzettek számára is egy tudományos színvonalú folyóirat, ugyancsak olcsón, nagy példányszámban, negyedévenként megjelentetve. Itt nem a Magyar Könyvszemlére gondolunk.

Végül ugyancsak az intézményes és egyöntetű szakismeretközlést szolgálná egy olyan kézikönyv, mely az összes idevágó ismeretanyagot összefoglalja és lehetőleg minden előforduló kérdésben szakszerűen és korszerűen tájékoztat.[25]

Az általános könyvtári szakképzés intézményes megoldásának a módozatait és részben eszközeit is felvázoltuk elég részletesen. Ezekkel a megoldásokkal, ha helyes tartalmat nyernek, megalapozhatónak reméljük azt a könyv- és könyvtárkultúrát, amelyre társadalmunk minden tagjának szüksége és elvileg lehetősége van.

4. Az általános könyvtári szakképzés anyaga

A keretek megrajzolása után szükségszerűen jelentkezik a kereteket megtöltő anyag felvázolásának szüksége. Arra távolról sem gondolunk, hogy tantervileg pontosan kidolgozva csoportosítsuk az anyagot, ez külön feladatként oldható meg az összes tantervi szempontok érvényesítésével. Jelenleg csak annyit érzünk feladatunknak, hogy a különféle fokú iskolák számára úgy jelöljük ki az anyagcsoportokat, hogy fokonként lehetőleg kerek egységet alkossanak, és hogy az egyes fokok anyagai szerves összefüg-

[25] A kötet vázlata és tervezete elkészült.

gésbe kerüljenek. Figyelembe kell vennünk ugyanis erőteljesen, hogy vannak, akik iskolai tanulmányaikat az általános iskolával befejezik, vannak, akik a középiskola elvégzése után nem kerülnek egyetemre vagy főiskolára.

Az általános iskola anyagát — teljesen illusztratív jelleggel — heti 1 órát, tehát évi 30 órát véve alapul, osztályonként kb. 20 egységet számítva — így jelöljük meg:

5. osztály

A könyv az emberi ismeret, tudás, tudomány őrzője, a művelődés, haladás és társadalmi fejlődés eszköze. — A könyvek használata: a helyes olvasás. — Itt kell megadni az alapvetést, felébreszteni a könyv szeretetét, megbecsülését, kialakítani a helyes olvasást, esetleg erre a célra rendszeresíteni az olvasási naplót.

6. osztály

A könyv útja az írótól az olvasóig. — Kik írnak? Hogyan készül a kézirat? A sokszorosítás. — A papír. — A nyomda. — A könyvkereskedés. — A könyvek megszerzése, őrzése, a személyi és közkönyvtárak. — Megismerkedés az osztály könyvtárával, esetleg helyi népkönyvtárral és közművelődési könyvtárral.

7. osztály

Fejezetek (keresztmetszetek) a könyv és könyvtár történetéből. — A könyv, folyóirat és hírlap. — Ősi kínai könyvek (Tun-Huang). — Az agyagtáblák. — A papirusz. — A kódex. — A nyomtatás (Gutenberg). — Mátyás könyvtára. — Nemzeti könyvtárunk. — Tudományos könyvtáraink. — A folyóiratok. — A hírlapok.

8. osztály

Eligazodás a könyvek között (katalógus, bibliográfia). — A könyvgyűjtés (könyvjegyzékek, szakfolyóiratok). — Könyvtárak cédulakatalógusai. — Nyomtatott katalógusok. — Bibliográfiák: nemzeti, szak és ajánló bibliográfiák. — Kereskedői jegyzékek. — A könyvek kiválasztása, tervszerű könyvvásárlás. — Régi és új könyvek: antikváriumok. — Könyvtári folyóirat: A Könyvbarát.

A középiskolák, technikumok, szakiskolák illusztratív jellegű anyaga:

1. osztály

Híres könyvgyűjtők és gyűjteményeik sorsa. — Tudományos könyvtáraink hivatása. — Vitéz János. — Mátyás király. — Zsámboki János. — Kazay Sámuel. — Fáy János. — Széchenyi Ferenc. — Teleki Sándor. — Somogyi Károly. — Teleki Sámuel. — Hentaller Lajos. — Todoreszku Gyula. — A tudományos könyvtárak őrzik intézményesen a könyveket, dokumentumokat.

2. osztály

Híres könyvtárak, könyvtárosok, nyomdászok, könyvkereskedők és kiadók. — Alexandria: Kallimachos. — Vivarium: Cassiodorus. — A vatikáni könyvtár. — Az egyetemi könyvtárak. — A Bodley-könyvtár: Úri János. — A British Múzeum könyvtára. — A Library of Congress. — A Deutsche Bücherei. — A Lenin könyvtár. — A Szaltikov—Scsedrin-könyvtár. — A Magyar Tud. Akadémia Könyvtára. — Heltai Gáspár — Huszár Gál. — Misztótfalusi. — Budapesti egyetemi nyomda. — A Kner

nyomda. — Tevan nyomda. — Franklin. — Révai. — Mai nyomdák és kiadók.

3. osztály

A könyvművészet. — A betűk változatai és fejlődése. — Ókori keleti kéziratok írásai és illusztrációi. — A kódexek betűi és illusztrációi. — Nyomtatott könyvek betűi és illusztrációi régen és ma. — Mai sokszorosító eljárások. — Könyvkötészet. — Könyvreklám (borítók stb.) — A bibliofilia. — Az exlibris.

4. osztály

A bibliográfia. — A bibliográfiák szerepe. — Dokumentáció. — Sándor István. — Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára. — Magyar nemzeti bibliográfiák (Petrik—Kiszlingstein—Kozocsa stb.) — Szinnyei: Magyar írók élete... — Könyvtárak tájékoztató szolgálata. — Kéziratárak és egyéb különgyűjtemények. — A levéltárak. — A szerzői jog.

Egyetemeken és főiskolákon — nyolc félévet számítva — ugyancsak illusztratív jelleggel:

1. félév

A tudományos munka módszere. — Bibliográfia-készítés. — Anyaggyűjtés technikája. — Irodalmi tájékozódás. — A kidolgozandó téma történetének és eddigi eredményeinek áttekintése. — Az anyag feldolgozása.

2. félév

A kézirat elkészítése. — Ide vonatkozó szabványok. — A cím. — Az utalások. — Betűtípusok kijelölése. — Korrektúra jelek. — Imprimatur. — Lenyomatok. — Szerzői díjak. — Szerzői jog. — Kiadók. — Szerkesztők.

3. félév

A könyvek megszerzése. — Tudományos könyvtárak. — Intézeti könyvtárak. — Katalógus rendszerek és azok használata. — Olvasótermek, kutató terem, kézikönyvtár. — Könyvtári tájékoztató szolgálat. — Kölcsönzés. — Átkölcsönzés. — Film, leolvasó készülék. — Fotokópia.

4. félév

Szakfolyóiratok. Hazaiak és külföldiek. — Referáló lapok. — Segédkönyvek. — Irodalmi tájékoztatók. — Kiadói és kereskedői jegyzékek. — Irodalmi munkásság nyilvántartása.

5. félév

Hazai általános tudományos és tudományos szakkönyvtárak. — Azok szolgáltatásai. — Közművelődési, iskolai és népkönyvtárak. (A magyarországi könyvtárhálózat.) — A magyar könyvtári törvény.

6. félév

Külföldi tudományos könyvtárak és azok szolgáltatásai.

7. félév

A könyvgyűjtés. — Könyvészeti folyóiratok. — Könyvészeti kézikönyvek. — A személyi könyvtárak kialakítása és gondozása.

8. félév

A közkönyvtári technika. — A könyvek feldolgozási menete. — A könyvtár szervezete.

Mindegyik osztály, illetőleg évfolyam anyagához hozzáveendő néhány órai gyakorlati munka, illetőleg könyvtárbemutatás.

Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy ez az anyagösszeállítás tisztán illusztratív jellegű, nemcsak módosítható, de módosítani is kellene, ha tényleges tantervi szükség követelné. A terjedelmet, az elosztási lehetőségeket és az anyag kiválasztásának szempontjait kívántuk szemléltetni. Nem lenne szerencsés valami mechanikus rendszer szerint állítani össze az anyagot. Elgondolásunk szerint a szűkebb és tágabb keresztmetszetek megragadása a szerencsésebb, mert kellő hozzáértéssel és pedagógiai érzékkel így színesebben, elevenebben és mégis átfogóan lehet megrajzolni a kívánatos képet.

Az általános és középiskola anyagát tankönyvszerűen is fel kellene dolgozni, éspedig a négy-négy osztály anyagát egy-egy kötetbe. Fontosnak látszik, hogy a feldolgozás inkább olvasókönyv jellegű legyen, és ne száraz, unalmas, magoltatásra alkalmas, riasztó fogalmazvány. Különösen óvakodni kell a könyvtárosi „tolvajnyelv" terjesztésétől. Gazdag és sikerült illusztrációs anyag jelentősen növelné a kötet értékét, vonzóbbá tenné, a szép könyv igényével történő kivitelezése pedig maradandó értékké is tehetné. Ez utóbbi mondatokkal már módszeri kérdéseket érintettünk, amikkel külön fejezetben kellene foglalkozni.

5. A különleges könyvtári szakképzés vázlatos történeti adatai

A különleges könyvtári szakképzés, azaz a könyvtárosok szakképzése hazánkban jó félszázados múltra tekinthet vissza.[26] Tényleges kezdetéül az 1898. évet jelölhetjük meg, amikor a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége megindította első könyvtárnoki tanfolyamát. Az első tanfolyamot *Fraknói Vilmos* kezdeményezte, és 15 résztvevővel 1898. július 4—23. napjain tartották az Országos Széchenyi Könyvtárban. Előadói voltak *Fejérpataky László*, *Schönherr Gyula*, *Kollányi Ferenc* és *Erdélyi Pál*.[27] Résztvevői az akkori, főként vidéki, jelentősebb iskolai és egyházi könyvtárak vezetői voltak. A tanfolyam elvégzése után bizonyítványt kaptak. A tanfolyam szervezői remélték, hogy a tanfolyamok anyagából majd egy korszerű kézikönyvet sikerül készíteni, ami jó segédeszköz lesz a könyvtárosok kezében és valamilyen egységet is biztosít a könyvtárak kezelésében.[28] A főfelügyelőség 1913-ig hét tanfolyamot szervezett,[29] a továbbiaknak a világháború vetett véget. A tanfolyam az akkori átlagos szükségeknek és igényeknek megfelelt hazai viszonylatban.

[26] Nem vesszük figyelembe azt a „könyvtári szakvizsgát", melyet *Horvát Árpád*, a budapesti egyetemi könyvtár igazgatója javasolt, és az egyetem életbe is léptetett 1874-ben. Vö. *Tóth András*: Az Egyetemi Könyvtár és a magyar tudományos élet 1849—1876. = Tanulmányok Budapest múltjából. 12. kötet. — Budapest, 1957. 480. l.

[27] Az első levéltári és könyvtártani szaktanfolyam. = Magyar Könyvszemle 1898. 352—356. l.

[28] Jelentés a második könyvtárnoki tanfolyam lefolyásáról. = Magyar Könyvszemle 1900. 406—409. l. — A tervezett kézikönyv nem készült el, illetőleg nem jelent meg.

[29] Legrészletesebben a Magyar Könyvszemle számol be a tanfolyamokról. — A harmadik könyvtárnoki tanfolyam. = 1902. 528—529. l. — A Múzeumok és

A főfelügyelőség által indított tanfolyamokkal egyidőben, 1898-ban jelenik meg a Magyar Könyvszemlében az első cikk, mely a könyvtárosok szakképzésével — külföldi példák nyomán — behatóan foglalkozik, s végső megállapítása az, hogy „be kell illeszteni a bibliográfiát az egyetemi disciplinák közé".[30] Ez a törekvés bizonyos fokig megvalósulni látszik azzal, hogy 1900-ban *Gyalui Farkas* kolozsvári egyetemi könyvtárost a kolozsvári tudományegyetem magántanárrá habilitálja a könyvtári tudományok szakcsoportból és az 1901/2. tanévben meg is kezdi előadásait[31] Ez jelentős esemény a könyvtárosképzés történetében, de bizonyos fokig a könyvtári szakismeretek terjesztése tekintetében is. A hallgatók nagy érdeklődéssel fordulnak az új tudományág felé. A demokratikus gondolkozású, haladó szellemű *Gyalui Farkas* a hazai közvélemény felé is igyekszik tudatosítani a közkönyvtárak fontosságát,[32] s ő is egyetemi tanszék szervezését sürgeti a könyvtártudományok számára.[33] A hivatalos kritika meglehetős tartózkodással fogadja *Gyalui Farkas* gondolatait s törekvéseit.[34]

A figyelem időközben a népkönyvtárak felé fordul. *Gulyás Pál* elkészíti a népkönyvtárosok kézikönyvét.[35] A népkönyvtárosok képzését illetően még csak tervek sem vetődnek fel egyébként. — 1916-ban *Staindl Mátyás* javasolja, hogy a tanítóságot képezzék ki az ifjúsági könyvtárak kezelésére.[36] Vita támad azonban akörül, hogy hol történjék a képzés. *Staindl* azt javasolja, hogy a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium végezze a kiképzést, *Gulyás Pál* ellenben állami feladatnak tartja a könyvtárosképzést.[37] Így ez a terv is elesik.

A könyvtárosképzés gondolata nem alszik el teljesen, bár jelentős események alig történnek. 1914-ben a budapesti tudományegyetem habilitálja magántanárrá *Gulyás Pált* a könyvtártudományokból. A Magyar Könyvszemle alkalmilag regisztrálja a külföldi könyvtárosképzés egyes

---

Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének negyedik könyvtárnoki tanfolyama. = 1904. 347—349. l. — A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségének ötödik könyvtárnoki szaktanfolyama. = 1907. 190—191. l. — Az ötödik könyvtárnoki szaktanfolyam lefolyásáról. = 1907, 284—285. l. — A hatodik könyvtárnoki szaktanfolyam. = 1909, 288. l. — A hetedik könyvtártani szaktanfolyam. = 1913. 286. l.

[30] *Esztegár László:* A bibliográfiai szakismeretek megszerzése. = Magyar Könyvszemle 1898. 212—225. l. és 257—371. l. — Bibliográfia alatt a könyvtári szakismeret egészét érti a francia szóhasználatnak megfelelően.

[31] A könyvtári tudományok a kolozsvári m. kir. Ferencz József tudományegyetemen. = Magyar Könyvszemle 1901. 417. l.

[32] *Gyalui Farkas:* A könyvtári tudományok célja és feladata Magyarországon. — Kolozsvár, 1903. c. munkájában többek közt így ír: „...csak a legújabb korban, félszázadnál alig több az idő, mely óta a könyvtárt nemcsak kiválasztottak részére, hanem olyan kulturális erőközpontnak tartják, melyből jutnia kell a nemzet minden rétegében levő embernek." 4. l.

[33] i. m. 9. l.

[34] Magyar Könyvszemle 1903. 180—181. l.

[35] *Gulyás Pál:* A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése. Gyakorlati kézikönyv népkönyvtárak és kisebb közkönyvtárak kezelői számára. 1. kiad. Budapest. 1907— 2. kiadás 1913.

[36] Pedagógiai Értesítő 1916. 203—207. l.

[37] *Gulyás Pál:* Könyvtári problémák. — Budapest, 1917. 42. l.

mozzanatait.[38] Tanulmányszerűen foglalkozik a könyvtárosképzés kérdésével *Gulyás Pál*, ki szintén az egyetemi fokú képzés szükségességét hangsúlyozza, és egyetemi tanszék szervezését sürgeti.[39] 1919-ben a proletárdiktatúra idején egyszerre megelevenedik a könytárosképzés kérdése is. Az egyetemi fokú képzés helyett természetszerűen a népkönyvtárosok kiképzésére nyílik tanfolyam azzal a céllal, hogy a tanfolyam majd könyvtárosiskolává fejlődik.[40]

A két világháború között a könyvtárosképzés ismét a tudományos könyvtárak szempontjából kerül előtérbe. A Gyűjteményegyetem létesítésével egyidejűleg szabályozzák a tudományos tisztviselők, így a könyvtárosok minősítését is,[41] rendszeresítik a tanfolyamokat és szakvizsgákat. Ez utóbbiakat azonban a gyakorlatban nem valósították meg, mivel a hosszúra nyúlt gyakornoki idő — kinevezések híján — fölöslegessé is tette azt. 1923-ban *Holub József* a külföldi gyakorlatokra utalással vizsgálja a hazai könyvtárosképzés ügyét.[42] A felső fokú képzést az egyetemen látja célszerűnek ő is, de felhívja a figyelmet a középfokú és alsó fokú képzés szükségességére is. 1932-ben *Balogh József* elemzi a hazai tudományos könyvtárügy szomorú helyzetét, s a jobb megoldások első feltételéül ő is a könyvtárosképzést emeli ki.[43]

A szakköröket is, de főként az érdekelteket mind jobban foglalkoztatja a könyvtárosképzés kérdése. Egymás után jelennek meg a külföldi megoldásokat ismertető közlemények, hogy ezzel is ösztönzést adjanak az illetékeseknek.[44]

A hivatalos kultúrpolitika álláspontja a kérdéssel kapcsolatban elodázó volt. „A könyvtárak jövő fejlődése szempontjából nagy fontosságú probléma a könyvtárosképzés kérdése. Míg a muzeális munka elsősorban szakszerű tudományos képzettséget igényel, a könyvtárakban elsősorban speciális könyvtártani ismeretekre s emellett általános tudományos műveltségre van szükség. A közkönyvtárainkban ma uralkodó visszás állapotok fő oka a rendes könyvtárosképzés hiánya. E bajon a könyvtári tisztviselőknek tisztán könyvtártanulmányozási célból leendő külföldi kiküldetéseivel és kötelező tanfolyamok szervezésével, a jövőt illetőleg

[38] Ismerteti *Wolkan* cikkét az osztrák könyvtárosképzésről. = 1915. 117—118. l. — *Schwenke* cikkét a lipcsei könyvtáros iskoláról. = 1916. 249. l. — *Graaf* jelentését a holland középfokú könyvtári tisztviselők képzése tervéről. = 1916. 245. l.

[39] *Gulyás Pál:* Könyvtári problémák. = Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1917. és kl. is. Budapest, 1917. l. fejezete foglalkozik a könyvtárosképzéssel.

[40] *Kőhalmi Béla:* Új könyvtáros nemzedék képzése. = Fáklya 1919. május 4. Vö. = A Könyvtáros 1958. 8. évf. 3. sz. 169. l.

[41] Egyetemi doktorátus vagy műegyetemi mérnöki oklevél. Országos Törvénytár 1922. XIX. tc. — Vö. Törvény a nemzeti nagy közgyűjteményeink önkormányzatáról és személyzetükről. = Magyar Könyvszemle 1922. 216—222. l.

[42] *Holub József:* Könyvtáros- és levéltárosképzés. = Magyar Könyvszemle 1923. 95—110. l.

[43] *Balogh József:* Új magyar könyvtárpolitika felé. = Magyar Szemle 1932. 163—166. l.

[44] *Goriupp Aliz:* Az osztrák könyvtárosképzés. = Magyar Könyvszemle 1930. 207—209. l. — *Csapodi Csaba:* Könyvtárosképzés Németországban =. Magyar Könyvszemle 1937. 332—338. l. — *Bisztray Gyula:* A modern könyvtárosképzés és a párizsi École de Bibliothécaires. = Magyar Könyvszemle 1929. 15—24. l. — *Hodinka László:* A mai francia könyvtárosképzés. = Magyar Könyvszemle 1937. 62—66. l.

pedig az egyetemi könyvtártani oktatás rendszeresítésével segíthetünk."[45] Ez a hivatalos állásfoglalás nem is változik a második világháborúig sem.

Egyetemi vonatkozásban annyi történik még a második világháborúig, hogy négy új magántanárt habilitálnak a könyvtártudományokból.[46] A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete pedig 1937-ben és 1938-ban két tanfolyamot szervez Budapesten.[47]

A felszabadulás után, a megváltozott helyzetben, a népkönyvtárak és közművelődési könyvtárak tömeges szervezésével hirtelen megnövekedett könyvtárosigényt ki kellett elégíteni. Ezt egyrészt az Országos Könyvtári Központ által rendezett tanfolyamok segítségével sikerült elérni, másrészt az egyetemi könyvtártani tanszék megszervezésével,[48] valamint a budapesti pedagógiai főiskolán szervezett könyvtárszakos levelező oktatással.[49] Az eddigi megoldások általában alkalmi jellegűek voltak, csupán az egyetemi fokú oktatás látszik véglegesnek, ennek viszont a tanterve fog még lényegesebben módosulni. A középfokú és alsó fokú oktatási formák kialakítása most folyik[50] és az Országos Könyvtárügyi Tanács van hivatva tető alá hozni.[51]

A különleges könyvtári szakképzés terén az elmúlt félszázad alatt mindössze ennyi történt hazai viszonylatban. Ezeket figyelembe kell venni, amikor a képzés kereteiről vagy anyagáról akarunk szólani. De természetszerűen figyelembe kell vennünk a külföldi könyvtáros szakképzés eddigi eredményeit is. Ennek azonban még felvázolására sem vállalkozhatunk e helyen, csupán utalunk egyes idevágó művekre és dolgozatokra.[52]

---

[45] A magyar tudománypolitika alapvetése. — Budapest, 1927. 331. l.

[46] *Fitz Józsefet* a pécsi, *Máté Károlyt* a budapesti, *Nyireő Istvánt* és *Kozocsa Sándort* pedig a debreceni tudományegyetemen.

[47] *Asztalos Miklós:* Beszámoló a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által rendezett első könyvtárosképző tanfolyamról. = A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve I. 1935—1937. Budapest, 1937. 43—48. l. — Vö. = Magyar Könyvszemle 1937. 67—68. l. — *Asztalos Miklós:* Beszámoló a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által rendezett második könyvtárosképző tanfolyamról. = A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve II. 1937—1938. — Budapest, 1938. 73—78. l. Vö. = Magyar Könyvszemle 1937. 347. l. és 1938. 82. l.

[48] A budapesti egyetemen 1948 óta. Ugyanitt létesült a Könyvtártudományi Intézet is, melyet *Havasi Zoltán* közreműködésével *Varjas Béla* szervezett. Vö. Az Országos Könyvtári Központ könyvtáros- és dokumentáló tanfolyama. = Könyvtárügyi Szemle 1951. 2. évf. 1. sz. 71—76. l. — *Bauer József* és *Tárkányi Gyula:* Az egyetemi könyvtárosképzés. = Könyvtárügyi Szemle 1951. 2. évf. 1. sz. 1—10. l. — A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának 2042/13/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről. = Könyvbarát 1952. 6. sz. 21—22. l. — *Kovács Máté* 10. sz. jegyzetben említett dolgozatai.

[49] 1956-ban a képzés e módja megszűnt.

[50] Lásd 11. jegyzetet.

[51] A könyvtárügyi törvényerejű rendelet csak a könyvtárosok egyetemi szakképzéséről intézkedik, a középfokú és alsó fokú szakképzésről nem szól.

[52] Az eddig említett idevágó irodalmon kívül utalunk még a következőkre *Ebert, Fr. Ad.:* Die Bildung des Bibliothekars. Leipzig, 1958. Fakszimile kiadása az 1820-ban megjelent második kiadásnak. — *Milkau, Fr.:* Der Bibliothekar und seine Leute. = Handbuch der Bibliothekswissenschaft 2. köt. Leipzig, 1933. 635—716. l. — *Csekina, L. V.:* O podgotovke bibliotecsnüh kadrov. — Moszkva, 1948. Magyarul is: A könyvtáros káderek képzéséről. Budapest, 1948. 20 l. Sokszor. OKK ford. 638. sz. — *Leyh, Georg:* The education of the Librarian. = College and

A könyvtárosképzés eddigi történetéből, éspedig mintegy évszázados történetéből, de általában a könyvtárosság évezredes történetét is figyelemre méltatva, több olyan alapvető tanulságot kell megragadnunk, amelyek a könyvtárosképzés kérdésének tárgyalásánál rendkívül hasznosaknak bizonyulhatnak. Ezek a tanulságok elsősorban az alábbiak:

a) A könyvtárosképzés legdöntőbb mozzanata azoknak a személyeknek felelős kiválasztása, akik mind jellemüknél,[53] mind szellemi képességeiknél és képzettségüknél, mind pedig különleges ügybuzgalmuknál fogva valóban alkalmasak a könyvtári dokumentumok gyűjtésére, feldolgozására, őrzésére és közvetítésére.

b) Az előbbi szempontokat és kétségtelenül magas követelményeket annak ellenére is érvényesíteni kell, hogy a közvélemény egyelőre nem hajlandó a könyvtárosságot hivatásnak elismerni, és a könyvtárosság anyagi dotációja nem áll arányban a megkívánt munka értékével és rendkívüli fontosságával. Minden átmeneti engedmény helyrehozhatatlan károkat okozhat a könyvtári gyűjteményekben.[54]

c) A könyvtárosok képzésének a legrugalmasabban kell alkalmazkodni a könyvtár mindenkori tudományos, technikai és speciális követelményeihez, de ugyanakkor a nagymúltú tudományos könyvtárak megőrzendő hagyományairól sem szabad megfeledkezni!

6. A különleges könyvtári szakképzés keretei

Az előbbiekben vázolt történeti adatok és általános tanulságok, valamint az általános könyvtári szakképzés, könyvtáraink mai adottságainak, még inkább jövőbeli követelményeinek figyelembevételével a különleges könyvtári szakképzés kereteit az alábbiakban körvonalazhatjuk.

A könyvtári munka mai adottságainak megfelelően helyeselnünk kell a differenciált képzést, s alapjában három, az ágazati külön képzést kiemelve négy fokozatot kell megkülönböztetnünk:

Research Libraries 1954. 2. sz. 140—147. l. Magyarul OSzK 1238. sz. ford. Soksz. 21 l. — *Szabó Margit:* Tudományos könyvtárosképzés a Német Demokratikus Köztársaság könyvtáraiban. = A Könyvtáros 1957. 7. évf. 5. sz. 350—351. l. — Minimum de technică de bibliothecă. — Bucuresti, 1953. — *Gans, Johann :* Bibliothekarausbildung in Verbindung mit Hochschulstudium. = Festschrift Joris Vorstius zum 60. Geburtstag. Leipzig, 1954. 151—153. l. — *Grunwald, Wilhelm :* Der Specialbibliothekar. Aufgaben, Auswahl, Ausbildungvorschläge. = Festschrift Joris Vorstius zum 60. Geburtstag. Leipzig, 1954. 182—191. l. — *König, Josef :* Zentralisation und Dezentralisation in der Ausbildung. = Der Österreichische Bibliothekartag 1954. — Wien, 1955. 65—74. l. — *Leigh, Robert D. :* Single or combined directorships for the Library and Library school? = The Library Quarterly 1957. 27. köt. 3. sz. 161—172. l. — *Lowell, A. Martin :* Research in Education for Librarianship, = Library Trends 1957. 6. köt. 2. sz. 207—218. l. stb.

[53] *Georg Leyh* i. m.-ban igen hosszú és sokrétű tapasztalatra támaszkodva mondja, hogy „a könyvtáros jellemi kvalitásai talán még fontosabbak, mint szakmai tudása."

[54] A könyvtár különleges szeretete és szolgálata nélkül senkisem lehet könyvtáros, ha minden egyéb kellékkel rendelkezik is. Helyesen fogalmazta meg már *Goethe* — három évtizedes könyvtári gyakorlata és tapasztalata alapján — ma is sokat idézett megállapítását, hogy „aki csak hivatalos időben dolgozik, nem könyvtáros, hanem rossz hivatalnok." Vö. *Miszti László* i. m.

a) alsó fokú képzés a könyvtári segédszemélyzet részére — minimális követelményekkel;

b) *középfokú* képzés a szoros értelemben vett könyvtári feldolgozó munkák végzésére: szerzeményezés, címfelvétel, szakozás, katalógusszerkesztés, raktárkezelés, olvasóforgalmi ügyintézés — hároméves elméleti és gyakorlati képzéssel;

c) *felső fokú* (egyetemi) képzés a könyvtártudomány minden ágában való képzéssel;

d) *ágazati különképzés* a közép és egyetemi fokot végzettek közül önként jelentkezők részére: filmszolgálat, kézirattár, bibliográfia, könyvművészet, könyvrestauráció, könyvegészségügy, gyermekszolgálat, könyvkiadás, könyvkereskedelem stb.

Az *alsó fokú képzést* rövid s lehetőleg egységes vezérfonal segítségével és mintegy 30—40 óra anyagával legcélszerűbben minden könyvtár maga végezheti, a ténylegesen végzett gyakorlati munka során, amely egy esztendeig tart. Fontos, hogy tanulmány céljából minden érdekelt meglátogathasson néhány nagyobb könyvtárat.

A *középfokú képzésnek* ugyancsak egységes tanterv, vezérfonal, jegyzet, legcélszerűbben tankönyv alapján kellene történni, éspedig a feladatok mérvéhez viszonyítva legalább három évi elméleti és gyakorlati képzéssel. Az elméleti és legszükségesebb gyakorlati képzés egymással párhuzamosan és egymással összhangban történnék.

Kialakulatlan és vitás kérdés, hogy hol és hogyan történjék a képzés?[55] Legcélszerűbben a szó legjobb értelmében vett „tanfolyam" kínálkozik keretül. Kérdés, hogy hol legyen a tanfolyam? Minden nagyobb (megyei, tudományos) könyvtár rendezze szükség szerint e tanfolyamokat, vagy pedig centralizációs elv alkalmazásával egyetlen szerv vagy intézmény legyen a tanfolyam szervezője. Mindkét megoldásnak lennének előnyei, de súlyos nehézségei is. Előbbi esetben az előadások színvonalának biztosítása ütköznék nehézségekbe: megfelelő és állandó előadói és nyelvmesteri gárda biztosítása, utóbbi esetben ez a nehézség ugyan elhárulna, viszont a feltétlenül kívánatos személyes foglalkozás háttérbe szorulna, s épp a legfontosabb, a jellembeli kvalitások lelkiismeretes megismerése és mérlegelése válnék lehetetlenné. Sematikus tömegmunkával célt érni nem lehet.

Felmerül a könyvtáros-iskola létesítésének gondolata is, ahol aránylag kis létszámmal, állandóan folyhatna a képzés. Néhány év előtt hazánkban is megindult szovjet mintára a könyvtári technikum felhasználásával való könyvtárosképzés. Ez azonban egy év múltán meg is szűnt, nyilván nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Figyelembe kell itt vennünk azt is, hogy állandó, aránylag elég nagy létszámú tanszemélyzetet, külön helyiségeket, iskolát, diákotthont igényelne, ami igen költséges lenne.

Legcélszerűbbnek az mutatkoznék, hogy a bölcsészeti karral rendelkező egyetemek könyvtárai lennének a középfokú képzés szervezői, és a bölcsészeti karral egyetértésben oldanák meg a feladatokat. Ez esetben az egyetem különösebb megterhelés nélkül nyújtana helyet az előadásokhoz, a bölcsészeti kar számos esetben az amúgy is tartott előadásokon biztosítana helyet a könyvtári csoport tagjai részére is, a diákotthonokban pedig

[55] Vö. V. Waldapfel Eszter i. m.

hajlékot kapnának. A speciális könyvtári tárgyak előadóit legalább részben lehetne a könyvtár arra alkalmas dolgozói közül választani, a gyakorlatok elvégzéséhez pedig rendelkezésre állana a könyvtár. Ez a megoldás egyben azt is jelentené, hogy a csoport tagjai az egyetem légkörében élve, tájékozódást, közvetlen tapasztalatot nyernének az egyetem életéről, az egyetem és a könyvtár viszonyáról, de az egyetemnek és könyvtárának a társadalom életében való tényleges szerepéről is, ami mind igen hasznosan egészítené ki tanulmányaikat.

A tanfolyamnak évenként 5—8 tagja lenne egy-egy évfolyamon, a három évfolyamon tehát összesen 15—24 tagja egyetemenként. Ez a létszám a mindenkori átlagos szükségletet fedezné is. Kétségtelen, hogy az érdekelt könyvtárakat jelentősen terhelnék a tanfolyammal kapcsolatos feladatok, de a személyzeti létszámnak egy-két fővel való növelése biztosítaná ezeknek a feladatoknak a zavartalan ellátását is.

A tanfolyamra való felvételt kívánatos felvételi vizsgához kötni, félévenként kollokviumszerű beszámolókat kívánni, a három évfolyam sikeres elvégzése után pedig vizsgára bocsátani a tanfolyam résztvevőit. A vizsgabizottság kiküldése a művelődésügyi miniszter feladata lenne.

A tudományos szakkönyvtárak esetleg saját szakszükségleteik és igényeik szerint szakegyetemeik és azok könyvtárainak keretében hasonló módon oldhatnák meg a képzést.

A tanfolyamok résztvevői a tanfolyam ideje alatt ösztöndíjat élveznének.

A felső fokú vagy egyetemi képzés voltaképpen adva van. Egyetlen egyetemünkön, a budapesti tudományegyetemen valósult meg egyelőre a bölcsészettudományi kar keretében, mint annak egyik választható szakja. A jelen pillanatban egy tanári szakkal párosítható, korábban volt idő, amikor egymagában szerepelt, az egyszakos oktatás kísérleti idején. Az egyszakosságból annak kellett volna következni, hogy a hallgatók szakmai képzettsége magasabbfokú, tudása, gyakorlati készsége elmélyültebb lesz. És tapasztalat szerint nem ez következett be. Meglepőnek látszó, de mégis természetes következmény, amit tanulságai miatt érdemes kissé elemezni.

Régen, sokak által egybehangzóan megállapított alapvető igazság, amit újból és újból hangsúlyozunk, kiemelünk és aláhúzunk ma is, hogy a könyvtárosnak magas fokú általános műveltséggel kell rendelkeznie ahhoz, hogy saját szaktudományában elmélyülhessen és alkotóképes legyen. Alapjában véve minden szaktudomány hangsúlyozza az általános műveltség szükségességét, de talán sehol sem olyan szerves követelmény, mint éppen a könyvtárosnál. A kettő : a magas fokú általános műveltség és a szaktudományos képzettség szerves egysége az, ami a könyvtárost helyénvaló emberré teszi. Egyik nélkül is, másik nélkül is könnyen tehertétel lehet valaki a könyvtárban.

Nos, az egyszakosság idején a könyvtárszakosok számára természetszerűen adva volt a lehetőség, hogy saját szaktudományukba betokosodjanak, míg a kétszakosság idején legalább a választott szak irányában megfelelő tájékozódást kell szerezniök. A lehetőség ugyan mindig megvolt és megvan a legsokoldalúbb tájékozódásra is, sajnos a tapasztalat azt mutatja, hogy aránylag kevesen élnek azzal. Az emberi természet sajátja, hogy legszívesebben a legkisebb ellenállás irányában halad.

A fenti elvet és tényt tartva szem előtt, azt kell mondanunk, hogy a jelenlegi kétszakosság, amikor egyik szak a könyvtártudományi, még mindig nem mondható megnyugtatónak. Megnyugtatóbbnak, célszerűbbnek mutatkozna, ha két más szaktárgy mellett azokkal párhuzamosan, harmadik szaktárgyként[56] hallgatnák és végezhetnék a könyvtárszakot is azok, akik erre alkalmasnak bizonyulnak. Ez a megoldás feltétlenül szélesebb keretek közt biztosítaná a tudományokban való szakszerű jártasságszerzést, másrészt a könyvtártudományoknak olyan lényegre törekvő áttekintését eredményezné az előadások során, ami mind a könyvtártudománynak, mind a hallgatóknak csak hasznára válnék. Úgy tetszik ugyanis hogy az a meder, melyben a hazai könyvtártudományi előadásokat elindítottuk, annyira széles, hogy hajót hordozó mély vízzé aligha válhat. Ez velejárója a kísérleti korszaknak, a helyes tanterv kialakítási menetének.

Nem valószínű, hogy pillanatnyilag az egyetemi tanterv keretében megoldható lenne a háromszakosság keresztülvitele. De itt nem is ezt, hanem az elvet hangsúlyozzuk, ami, ha helyesnek bizonyul, alkalmas időben valósággá is válhat.[57]

A könyvtártudománynak az egyetem keretében való helynyerése és biztosítása egyébként rendkívül fontos elvi szempontból is, mert ez egyrészt dokumentálja tudományjellegének elismerését, másrészt lehetővé teszi a többi szaktudományokkal való szerves együttélését és egészséges együttműködését.

Megfontolandó azonban, hogy elég-e a könyvtártudománynak egyetlen egyetemünkön való előadása? Elvileg úgy mutatkozik, hogy fontosságánál fogva helyes lenne valamennyi tudományegyetemen rendszeresíteni oly módon, hogy harmadik tárgyként szerepeljen önkéntesen vállalkozók számára. Ez nem jelentené feltétlenül önálló könyvtártudományi tanszékek szervezésének és fenntartásának szükségességét, átmenetileg megoldható lenne az amúgy is meglevő egyetemi könyvtár vezetőjének szakelőadóként való bevonásával. Ez a megoldási lehetőség egyébként mérlegelhető az egyetem és könyvtára s a könyvtár és a könyvtártudomány közötti kapcsolat szempontjából is.

Csak megemlítjük, hogy a felső fokú könyvtárosképzés az egyetem keretein kívül is elképzelhető, megoldható, az elmondottak után azonban nem tartanók a szerencsésebb megoldásnak. Ezért ezzel nem is foglalkozunk.

Végül még annyit, hogy a tudományos szakkönyvtárak saját szükségleteiknek megfelelően esetleg szakegyetemeiken képezhetnék könyvtárosaikat.

---

[56] Ezen a ponton találkozik a véleményünk *Csüry István*-éval, aki más szempontból tanulmányozva a kérdést, jut erre az eredményre, amint azt szóbeli szíves közléséből megismerhettem.

[57] A tantervi kérdéssel összefügg az esetleges túlterhelés kérdése is. Két szak, akár a bölcsészkaron, akár a természettudományi karon kétségtelenül jelentős terjedelmű és az átlagos képességű hallgató energiáit igénybe is veszi. Viszont a kiváló képességű hallgatók, és a könyvtár elsősorban rájuk számít, ezt a többletet alig fogják túlterhelésnek érezni. Inkább az óraszámbeli elosztás körül mutatkozhatnak nehézségek, az ötéves képzési idő azonban ezt a kérdést is megoldhatóvá teszi.

A képzést ezen a fokon külföldi tanulmányutak egészítenék ki célszerűen.

Az *ágazati különképzés* újonnan jelentkező feladat. A könyvtári munka olyan különleges részterületei kerülnek itt előtérbe, melyekre nézve mind a középfokú tanfolyam, mind a felső fokú képzés csak általános tájékoztatást nyújthat. E területeken ugyanis aránylag kevés szakemberre van szükség, de jól képzett szakemberre. A szükséges elmélyült szakképzettséget minden könyvtárostól megkívánni túlzott követelmény lenne. Olyan megoldásokat kell tehát keresni, amelyek lehetővé teszik az érdekeltek számára e szakképzettségek megszerzését.

Ilyen módozatokul kínálkoznak a megfelelő kézikönyvek, összefoglaló tanulmányok kidolgoztatása, továbbá hazai tanulmányi idő biztosítása szükség szerinti időre, alkalmas könyvtárakban, végül külföldi tanulmányút biztosítása a legalkalmasabb helyekre.

E különképzés fontosságát nem kell körülményesebben bizonyítgatni, mivel kézenfekvő dolog, hogy hiába szerezzük meg a legkorszerűbb technikai felszerelést, ha nincs hozzáértő szakember, hiába szervezzük a legértékesebb különgyűjteményt, ha nem mesteri kéz kezeli, hiába áldozunk bármennyit fontos ágazati célokra, szakképzett emberek nélkül kidobott pénzzé válhat. Ezért hangsúlyozzuk az ágazati különképzés fontosságát, szükségességét és gazdaságosságát. A szükségletek felmérése, a képzési módozatok konkretizálása és az ehhez szükséges anyagi fedezet biztosítása az Országos Könyvtárügyi Tanács és az illetékes minisztériumok közös feladatának látszik.

7. A különleges könyvtári szakképzés anyaga

A különleges könyvtári szakképzés anyagánál figyelembe kell vennünk az általános könyvtári szakképzés anyagát és ennek szem előtt tartásával határozni meg az itt felveendő anyagot. Az anyag kiválasztásának további szempontjai általában a következők: *a)* általános műveltségi anyag; *b)* nyelvismeret; *c)* könyvtári vonatkozású elméleti anyag; *d)* könyvtári technikai és gyakorlati ismeretek. A cél egyik fokon sem lehet az anyag fölösleges halmozása, viszont a ténylegesen szükséges anyag mellőzése sem. Mivel a könyvtári hálózatok bizonyos tekintetben egymástól némileg eltérő követelményeket támaszthatnak és támasztanak is, azokat a tényleges képzésnél figyelembe kell venni. Amikor mi itt az anyag nagyjából való meghatározására vállalkozunk, az általános tudományos könyvtárak igényeire figyelünk. Részletes és végleges anyagkijelölésre azonban egyáltalán nem is vállalkozhatunk, mivel célunk nem a pillanatnyi tényleges szükség megoldása, hanem a mai általános helyzet megjavítását célzó elvi elgondolás bemutatása. Az anyag tehát itt is, mint az általános könyvtári szakképzés anyagánál többszörösen hangsúlyoztuk, illusztratív jellegű.

Az *alsó fokú képzésnél* az általános műveltségi anyag azonos az általános iskola anyagával. A nyelvismeret terén kívánatosnak mutatkoznék három idegen nyelv ismerete minimális fokon, az abc és ortográfia keretéig és néhány közkeletűbb szó s főleg könyvtári vonatkozású szakkife-

jezés ismeretéig. Megfontolandó, hogy egyik nyelv a latin legyen, általános tudományos könyvtárakban ez jogosultnak látszik. A másik kettő tetszés szerinti élő nyelv lehet. — A könyvtári szakismeretek köréből elegendő az, ami az általános iskola 5—8. osztályaiban az általános könyvtári szakképzés keretében nyújtható. — Mindössze annyi kívánható még, hogy egy-két órai anyag keretében kiemelten rámutassunk arra, hogy a könyv és a könyvtár milyen szerepet játszik a művelődés és tudomány szolgálatában, és mi ezeknek a társadalmi jelentősége. — Legfontosabb rész a szükséges gyakorlati ismeretek közlése. A könyv bélyegzése és számozása. — A könyv felállítása, szállítása és raktározása. — A könyv kikeresése, kihordása, helyrerakása. — A katalóguslap ismerete. — Liftkezelés. — A könyvtári munka szervezete és a könyvtári élet fegyelmi rendje.

E minimum anyagát jegyzetben vagy kézikönyvszerűen is ki kellene dolgoztatni és az érdekeltek rendelkezésére bocsátani.

A *középfokú képzés* három évre tervezett anyagát így lehetne összefoglalni:

Az általános műveltségi anyag azonos az érettségi foknak megfelelő anyaggal. Ezenfelül kötelező olvasmányként kellene kijelölni egy-egy egyetemes művelődéstörténeti, illetőleg egyetemes irodalomtörténeti összefoglaló művet. — Nyelvismeret terén három vagy négy nyelv passzív ismeretét kellene megkívánni oly fokon, hogy a szükséges idegen nyelvű szövegeket megértsék. Itt is megfontolandó, hogy egyik nyelv a latin legyen. — Az egyetemek lektori órái jó segítséget nyújthatnak. — A könyvtári szakismeretek köréből elégnek látszik a középiskolai általános könyvtári szakképzés keretében nyújtott anyag rekapitulálása. — A gyakorlati és technikai könyvtári ismeretekből: a címfelvétel és annak változatai a szabvány szerint. — A szakozás az ETO, *Cutter* és *Dewey* rendszere szerint. — A tárgyszavazás. — A katalóguslap készítése és a katalógusk szerkesztése. — A különféle raktári rendszerek és a raktárkezelés. — A kölcsönzés és átkölcsönzés. — Technikai tájékoztatás. — Olvasótermi felügyelet. — Gépelés és sokszorosítás. — A könyvtári munka szervezete és a könyvtári élet fegyelmi rendje.

Az anyag kézikönyvszerű tankönyvben való összefoglalása kívánatosnak látszik — esetleg a *Sallai—Sebestyén*-féle kézikönyv tanulságainak felhasználásával.

A *felső fokú képzés* anyaga zömében a könyvtártudományokra koncentrálódik és a következőképpen alakítható:

Az általános műveltségi anyag keretében legalább egy tudományszakban való járatosság, valamint az általános tudománytörténet ismerete. — Nyelvismeret terén legalább négy nyelv ismerete olvasási fokon, ha külföldi tartózkodással ennek megszerzésére alkalom nyilik. — A könyvtártudományok köréből: A könyv története. — A könyvtárak története. — Írás és nyomdászattörténet. — Sajtótörténet. — A katalógus története és elvi kérdései. — A közönségszolgálat és elvi kérdései. — Kézirattárak története és korszerű kezelése. — Könyvtárak szervezése és vezetése. Könyvtári törvények. — A magyar művelődés-, tudomány- és könyvtárpolitika története és mai kérdései. — Mai könyvtári technikai eszközök. — A könyvkiadás és kereskedelem története és mai kérdései. —A levéltárak rendszere és a levéltári kutatás. — Sajtójog. — Szerzői jog. —

A gyakorlati könyvtári és technikai ismeretekből ugyanaz, mint a középfokú képzésnél.

Kívánatos lenne a könyvtártudományi kollégiumokat egyetemi szinten és egyetemi tankönyvekként kidolgozni és közrebocsátani, annyival inkább, mert ezek iránt szélesebb körök is érdeklődnének.

8. A mai helyzet és a megvalósítás módozatai

A könyvtári szakképzésnek az előbbiekben vázolt és elvileg indokolt formáit a tényleges helyzethez mérve a következőket állapíthatjuk meg.

Az általános könyvtári szakképzés intézményes megoldása teljes egészében a jövendő feladata. Megállapíthatóan egyedül a Könyvbarát c. folyóirat nyújt támogatást és tájékoztatást könyvészeti kérdésekben a tömegek felé rendszeresen. A folyóirat példányszámát nem ismerjük. Tudva azonban azt, hogy milliókhoz kellene eljuttatni és következtetve azt, hogy legjobb esetben is csak ezrekhez jut el, azt kell mondanunk, hogy aránylag szűkös gondoskodás a tömegekről.

A tömegek pedig ma már, ha nem is milliókban, de százezreikben erőteljesen a könyv felé fordultak. Ezt jól lehet mérni a könyvtárak forgalmán még inkább a személyi könyvtárak mind erőteljesebb kialakulásával. Az utóbbi években egészen jelentős mértékben indult meg a személyi könyvtárak fejlődése, úgyannyira, hogy könyvkiadásunk és könyvkereskedelmünk nem is tudja kielégíteni az igényeket. Elég az idei könyvnap tapasztalatait említenünk, amikor is az ország legkülönbözőbb részeiből származó jelentések szerint a könyvek tekintélyes részét az érdeklődőknek csak egy töredéke tudta megszerezni, a nagyobb résznek már nem jutott. Az érdeklődésnek ez az alapjában véve örvendetes megnövekedése egymagában is azt mutatja, hogy a könyvtári szakismeretek terjesztésével nemcsak fokozni lehetne ezt az érdeklődést, de az igényeket sok tekintetben egészségesen lehetne befolyásolni, a könyvek tényleges felhasználását pedig jóval eredményesebbé lehetne tenni. Ez az érdeklődés nemcsak városon jelentkezik, hanem falun is, amit találó adatokkal szemléltet *Varga Sándor*.[58]

Nemcsak elvileg tehát, de a tényleges helyzet figyelembevételével is jogosult és indokolt lenne a tömegek könyvtári szakképzésének ügyét felkarolni. Ezt egyébként számos és igen jellemző, közvéleménykutatásszerűen szerzett adattal is alá lehetne támasztani, de más olyan ténnyel is, mely elevenen mutatja, hogy itt kielégítésre váró igénnyel állunk szemben.

A különleges könyvtári szakképzésből megvalósult a felső fokú szakképzés a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karán. A többi feladatok: a felső fokú képzésnek más egyetemeken való megindítása, a közép- és alsó fokú szakképzés megszervezése, tehát a feladatok zöme megvalósításra vár. Az e téren elért eredményt a körülmények mérlegelésével azonban így is alapvetőnek, kielégítőnek és a legszerencsésebbnek mond-

[58] *Varga Sándor*: A falusi könyvterjesztésről. Ünnepi könyvhét, 1958. = Társadalmi Szemle 1958. 13. évf. 6. sz. 79—85. l.

hatjuk, mert ezzel biztosítva van az összes többi idevágó feladatnak a legjobb megoldási lehetősége is.

A tervezetünkben vázolt megoldásra váró feladatok megvalósításával kapcsolatban az alább megjelölt sorrendszerűség kínálkozik legalkalmasabbnak.

Az általános könyvtári szakképzéssel kapcsolatban mindenekelőtt az kívánatos, hogy az arra illetékes összes szerveink vizsgálják meg részletekbe menően azt az elvi követelményt, de gyakorlati igényt is, mely az általános könyvtári szakképzés intézményes megszervezését szükségszerűnek, időszerűnek, az általános kulturális felemelkedés egyik lendítő eszközének mutatja. A kérdés elvi vizsgálata és számításba vehető gyakorlati eredményeinek és kihatásainak tisztázása után legfontosabbnak látszik az iskolai tantervekbe való beillesztés módozatainak megtervezése minden fokú iskolára nézve, a részletes tantervek kidolgozása, a szükséges olvasókönyvek (tankönyvek) megírása. Mindez átlagos számítás szerint elvégezhető három év alatt úgy, hogy a negyedik tanévben a különböző fokú iskolák kezdő osztályaiban már meg is kezdődhetik a „könyvtári szakismeretek" tanítása. A további években pedig folyamatosan kiépülhet az egész. A legsúlyosabb feladatok így voltaképpen elég hosszú időre osztódnak el.

Azt a kérdést, hogy ki tanítsa általános és középiskolákban a könyvtári szakismereteket, szinte nem is érdemes felvetni. Minden tantestületben bármikor akad önkéntes vállalkozó, aki szívesen és érdeklődéssel végzi ezt a munkát.

Az általános könyvtári szakképzés egyéb említett módozataival — film, sajtó, rádió stb. — szintén nem szükséges behatóbban foglalkozni. Ha az előbbi kérdés megoldódik, azzal párhuzamosan ezek is könnyen megoldódnak.

A különleges könyvtári szakképzés terén a felső fokú oktatás a budapesti tudományegyetemen folyik, éspedig jelenleg kétszakos formában. Itt tehát legfeljebb arról lenne szó, hogy az oktatás háromszakossá váljék. Ezt a kérdést az egyetem keretében működő könyvtártani intézet lenne hivatva megvizsgálni, előkészíteni, ha annak szükségét látja és alkalmasnak mutatkozó időpontban megvalósítani. Ugyancsak az intézet feladata lenne a megfelelő könyvtártudományi tankönyvek elkészíttetése és közrebocsátása.

A többi egyetemeken történő felső fokú képzés lehetőségeinek és módozatainak megvizsgálása elsősorban az érdekelt egyetemek és könyvtárak közös feladata.[59] Az így születő javaslat feletti érdemi döntés viszont a művelődésügyi miniszter feladata, annyival inkább, mert az érvényben levő könyvtárügyi törvényerejű rendelet végrehajtási utasítása a könyvtárosok egyetemi fokú képzését a művelődésügyi miniszter hatáskörébe utalja.[60] Ez a feladat két-három év alatt minden részletében előkészíthető és megvalósítható.

A középfokú képzéssel kapcsolatban az mutatkozik legcélszerűbbnek, ha az Országos Könyvtárügyi Tanács képzési szakbizottsága foglalkozik

[59] A debreceni tudományegyetem bölcsészettudományi kara és az egyetemi könyvtár között az ilyen irányú tárgyalások a legkedvezőbben alakultak.

[60] Lásd a 7. jegyzetet.

a kérdéssel mind elvi, mind pedig gyakorlati vonatkozásaiban, és döntés végett véleményes javaslatot terjeszt a művelődésügyi miniszter elé. Mivel e kérdés megoldása egyike a legsürgősebbeknek, kívánatos lenne, ha egy éven belül megoldódnék. Ezt annyival inkább lehet is remélni, mert *Waldapfel Eszter* ilyen tárgyú vitaindító cikke azt mutatja, hogy a kérdés már napirendre került.[61]

Az alsó fokú képzés ügye az előbbivel együtt oldható meg legcélszerűbben.

A fentiekben vázolt megoldási lehetőségek azt mutatják, hogy egy évtized alatt egész könyvtári szakképzésünk ügye megoldható a legszélesebb keretek között, intézményesen, korszerűen, a könyv és könyvtár mai szerepéből folyó követelményeknek megfelelően.

9. Várható eredmények

Befejezésül megkíséreljük röviden összefoglalni azokat az eredményeket, amelyek a könyvtári szakképzés itt vázolt intézményes megvalósítása nyomán várhatók és remélhetők.

Az általános könyvtári szakképzés intézményes megszervezésével és bevezetésével olyan eszközt adunk a tömegek kezébe, amellyel ténylegesen lehetővé válik, hogy a könyvek birodalmában önállóan tájékozódjék, és a könyvvel, mint művelődési és munkaeszközzel a legjobban, legcélszerűbben és mindig korszerűen tudjon élni.

De lehetővé válik az is, hogy a saját könyv igényével megindult személyi könyvtárak kialakítását tervszerűen, célszerűen és szakszerűen végezze mindenki, s így ezek a leggazdaságosabbak, igazi társadalmi értékek legyenek.

De lehetővé válik az is, hogy a saját könyv igényével megindult személyi könyvtárak kialakítását tervszerűen, célszerűen és szakszerűen végezze mindenki, s így ezek a leggazdaságosabbak, igazi társadalmi értékek legyenek.

Ugyancsak így válik lehetővé az is, hogy a különféle jellegű könyvtárak használata ne csupán számszerűen fokozódjék a maximumig, s csak mennyiségi eredményekkel dicsekedhessenek, hanem minden könyv a maga olvasójára és minden olvasó a neki való könyvre találjon, tehát értékbelileg is a legjobban kihasználtak legyenek. A közkönyvtárak állományába és fenntartásába fektetett igen jelentős állami pénzek így lesznek igazán gyümölcsözőkké.

Az általános könyvtári szakképzés eredményezheti, hogy a közkönyvtárak dolgozóit, a könyvtárosokat a közvélemény ténylegesen hivatás betöltőinek ismerje el, és munkájukat ne csupán elismerje, hanem támogassa is.

Az általános könyvtári szakképzés során kiváló lehetőség nyílik arra, hogy a közkönyvtári munkára legalkalmasabb adottságokkal és képességekkel rendelkező növendékeket meg lehessen ismerni, és tervszerűen a könyvtárosi hivatás felé lehessen irányítani. Ez nagyban elő-

[61] V. *Waldapfel Eszter* i. m.

segítené annak az új könyvtárosi gárdának a toborzását és kialakítását, amelyikre már most égetően nagy szükség lenne.

Az általános könyvtári szakképzéssel párhuzamos különleges könyvtári szakképzés a mai átlagos szakmai színvonal olyan emelkedését kell, hogy eredményezze, ami a könyvtárak munkáját mennyiségileg is és minőségileg is jelentősen megjavítja, a mai élet ütemének megfelelővé teszi.

Az általános és különleges könyvtári szakképzés párhuzamossága nyomán alakulhat ki az a kívánatos és megnyugtató helyzet, hogy a közkönyvtárak belső munkásai egységesen hűséggel, odaadással, szeretettel és fáradhatatlanul gyarapítják, óvják, védik és forgalmazzák a rájuk bízott értékeket, ugyanakkor azonban a társadalom is éppoly egységesen veszi körül megbecsülésével és szeretetével, mint a társadalom legnagyobb legféltettebb, legértékesebb és legmaradandóbb közkincsét.

Ezekért a célokért, lehetőségekért érdemes minden munkát, minden anyagi áldozatot vállalni, mert népünk érdekében való. Lehet jobb, rövidebb, célszerűbb utat is keresni és találni, a lényeg az, hogy megtaláljuk, és mielőbb elinduljunk rajta.

Lezárva 1958 július.

László Módis

ZU EINIGEN FRAGEN DER BIBLIOTHEKSFACHBILDUNG IN UNGARN

(Zusammenfassung)

Die Fragen der Bibliotheksfachbildung sind in Ungarn heute in den Vordergrund gerückt. Es wurde die prinzipielle Untersuchung dieser Fragen, und auf Grund dieser, das Suchen nach Lösungsmöglichkeiten notwendig. Mit den diesbezüglichen Fragen beschäftigt sich dieser Aufsatz.

Die grundlegende Frage für diese Feststellung ist, welche Rolle das Buch und die Bibliothek in dem heutigen gesellschaftlichen Leben spielt? Die ungarische Kulturpolitik hat in den letzten Jahrzenhten das verwirklicht, was *Ranganathan* als eins der Grundsätze bezeichnet, dass nämlich das Buch jedem gehört, d. h. jedes Mitglied der Gesellschaft es frei benutzen und ungezwungen damit umgehen kann. Das Buch ist heute für die gesamte ungarische Gesellschaft „das Mittel der Kultur der gesellschaftlichen Erziehung und... Arbeitssmittel" — wie es *Máté Kovács* formulierte. Daraus ergibt sich auch die gesellschaftliche Rolle der zielbewusst organisierten und geordneten Sammlungen von Büchern, der Bibliotheken. Unter Bibliothek verstehen wir nicht nur die öffentlichen Bibliotheken, sondern auch die in persönlichem Eigentum befindlichen.

Dazu jedoch, dass das Buch und die Bibliothek im Leben der Massen die ihnen zugedachte Rolle erfüllen können, muss man mehr Bedingungen sichern. Von diesen sind schon einige verwirklicht, wie die Liquidierung des Analphabetentums, die Ausbauung des Schulsystems, die Organisierung des öffentlichen Bibliotheksnetzwerkes, die Schaffung des Bibliotheksgesetzes, die Fachausbildung der Bibliothekare an den Universitäten, die planmässige Organisation des Verlagswesens etc. Dagegen gibt es natürlich auch auf Verwirklichung wartende Aufgaben. Von diesen ist die wichtigste, dass man den Massen, jedem Mitglied der Gesellschaft, die mit dem Buch und der Bibliothek verbundenen Fachkenntnisse beibringen soll, damit sie so mit beiden richtig und selbständig umgehen können.

Wir können die mit dem Buch und der Bibliothek verbundenen Fachkenntnisse zusammenfassend als Bibliothekskenntnisse bezeichnen, deren Unterricht jedoch als Bibliotheksfachbildung. Nach dem allgemeinen Wortgebrauch pflegen wir wohl die Ausbildung der Arbeiter der öffentlichen Bibliotheken, der Bibliothekare, unter dieser Fachbildung zu bezeichnen. Im Hinblick darauf, dass im Wesentlichen jedes Mitglied der Gesellschaft die gleiche Fachkenntnis nötig hat, wenn es mit Büchern und Bibliothek selbständig umgehen will — ausgenommen die zum ganz fachmässigen Bibliotheksleben gehörenden technischen Kenntnisse und die mit der Bibliothekswissenschaft in Verbindung stehenden theoretischen Kenntnisse — müssen wir auch diese Bildung Fachausbildung nennen. Die Bibliotheksfachkenntnisse unterscheiden sich nämlich wesentlich von anderen Fachkenntnissen, die wir unterrichten pflegten. Vom Unterricht der letzten erwarten wir im allgemeinen nicht, das alle Mitglieder der Gesellschaft selbständig und fachmässig mit ihnen umgehen sollen, sondern es genügt, wenn man sich eine allgemeine Orientierung aneignet und weiss, an welchen Fachmann man sich im Notfalle wenden muss. Die Arbeit der pharmazeutischen Institute betreffend wird sich z. B. die Mehrheit der Gesellschaft für die gebräuchlichen Medikamente nur gelegentlich interessieren, aber deren Auswahl überlässt man dem Arzt, die Aushändigung dem Apotheker, als Fachmann. — Im Reiche der Bücher jedoch möchte sich jeder selbständig durchhelfen, man beansprucht auch, die zur Bildung oder wissenschftlichen Arbeit nötigen Bücher selbst auszuwählen, möglichst aus

der eigenen Bibliothek, nötigenfalls aus der öffentlichen; um Rat wendet man sich höchstens nur gelegentlich an den Bibliothekar.

Die institutionelle Vermittlung der Bibliotheksfachkenntnisse soll also in zwei Richtungen geschehen, einerseits für jedes Mitglied der Gesellschaft, anderseits für die Arbeiter der öffentlichen Bibliotheken, für die Bibliothekare. Das Erste können wir als allgemeine Bibliotheksfachbildung bezeichnen, das Letzte jedoch als besondere, spezielle Bibliotheksfachbildung.

Die allgemeine Fachbildung ist institutionell am zweckmässigsten im Rahmen der verschiedenstufigen Schulen, eingefasst in ihren Lehrplan, zu lösen. Von der 5. Klasse der Grundschule an müsste wöchentlich je eine Stunde unterrichtet werden, ebenfalls in der Oberschule, der Hochschule und Universität. Ausserdem könnte im Rahmen der Volksbildung mit Vortragsreihen, Radio und Televisionssendungen, mit der Herstellung diesbezüglicher Filme eine ständige Weiterbildung organisiert werden. Notwendig wäre auch die Herausgabe einer den Ansprüchen der Gesellschaft entsprechenden Bibliotheksfachzeitschrift, sowie die eines Handbuches.

Die allgemeine Bibliotheksfachbildung wäre also demgemäsz den Schulen entsprechend dreistufig. Die Bildung der Unterstufe würde die Grundschule übernehmen, die der Mittelstufe die Mittel- und Fachschule, die der Oberstufe die Hochschule, bzw. die Universität.

Ebenso soll die spezielle Bildung die der Bibliothekare dreistufig sein. Auf der Unterstufe soll man dem künftigen Hilfspersonal der Bibliothek das bibliothekstechnische Minimum und die notwendigen Sprachkenntnisse beibringen; auf der Mittelstufe die Hörer des Kurses in die Katalogisierung einführen, und sie die notwendigen Sprachen lehren; auf der Oberstufe wären die Kollegien der Bibliothekswissenschaft wichtig.

Die Unterstufenbildung würden in jedem Fall die interessierten Bibliotheken ausführen, die Mittelstufenbildung die Bibliotheken der Universitäten im Rahmen eines dreijährigen Lehrganges mit Inanspruchnahme der Hilfe der Universitäten, und die Oberstufenbildung würde an der Universität geschehen.

Das Material der allgemeinen wie der besonderen Bibliotheksfachbildung wird auch ausführlich entworfen, aber nur zur Veranschaulichung, mit illustrativer Absicht. Das erfolgt aus dem prinzipiellen Charakter des Aufsaztes.

In Ungarn wurde bisher nur die Oberstufenbildung für Bibliothekare institutionell verwirklicht und zwar seit 1948 an der philosophischen Fakultät der Universität zu Budapest. Die im Rahmen der Universität stattfindende Oberstufenbildung halten wir für sehr günstig, ja, es wäre sogar ihre Einführung an unseren anderen Universitäten wünschenswert.

Die Mittelstufenbildung erfolgte bisher im Rahmen gelegentlicher Kursen. Auch die institutionelle Verwirklichung ist bereits im Gange. Die allgemeine Darbietung der Bibliotheksfachkenntnisse geschah und geschieht nur im Rahmen der allgemeinen Volksbildung, aber nicht planmässig. Die meisten Dienste erweist die Zeitschrift „Könyvbarát" (Bücherfreund), welche mit ihrer Vielseitigkeit die Interessenten über die Ereignisse der neueren ungarischen Literatur informiert. Eine ganze Reihe von Aufgaben wartet also noch auf Lösung.

Von dieser Perspektive aus betrachtet können die Einzelheiten der Bibliotheksfachbildung beleuchtet und die bezüglichen Aufgaben erschlossen werden. Ihre Verwirklichung beansprucht aber wohl noch längere Zeit, jedoch verspricht sie gute Ergebnisse.

Svend Dahl:

ÜBER DAS VERHÄLTNIS WISSENSCHAFTLICHER BIBLIOTHEKEN ZU IHREM PUBLIKUM

(Auf Grund dänischer Erfahrungen)

Als im Jahre 1787 das Amt des Oberbibliothekars in der Königlichen Bibliothek Kopenhagen vakant wurde, hat einer der dortigen Bibliothekare *Frederik Ekkard* in einem Brief an seinen Freund *Jeremias Reuss* — damals Professor und Bibliothekar in der berühmten Universität Göttingen — angedeutet: es sei möglich dass man *Reuss* den vakanten Posten in Kopenhagen bald anbieten werde. Zur Ermunterung fügt er hinzu: „So abgehetzt werden Sie keineswegs bei uns wie in Göttingen, in der Bibliothek, wir können hier frei darüber verfügen, ob wir etwas den Professoren und Studenten zeigen oder entleihen wollen. Sie bringen ja ihre Anliegen und Fragen uns sehr bescheiden vor, wenn sie etwas von der königlichen Bibliothek verlangen."

Bei aller Kürze ist dieser Fall wohl doch bezeichnend für die Auffassung, die im XVIII. Jahrhundert, vielerorten sogar auch im Laufe des XIX. in Bibliothekarkreisen allgemein verbreitet war: das Publikum sei ein etwas lästiger und unerwünschter Faktor für die Bibliothek und obwohl der Entleiher sich ehrerbietig und demütig an sie wendet, liegt es doch an dem Bibliothekar zu entscheiden, ob er seinen Wunsch berücksichtigen will oder nicht. Freilich gab es Ausnahmen von dieser Regel und Haltung. Das erste beste Beispiel ist eben ja Göttingen, dessen Bibliotheksstatuten von 1761 schon gleich in der Einleitung ausdrücklich betonen: „die UB. habe die Aufgabe, sich so nützlich als irgend möglich zu machen". In der Geschichte fast einer jeden Bibliothek sind Bibliothekare bekannt, dessen umgängliches Wesen der alteingewurzelten abweisenden Haltung widerspricht, der hilfsbereit und zuvorkommend sich gegenüber dem Publikum verhält und geneigt ist auch für andere auszuleihen als den exklusiven Kreis der Höchstgebildeten.

Seit der Zeit, als *Ekkard* — wie erwähnt — seinem Göttinger Freund erklärte, wie bequem er über die Besucher der königlichen Bibliothek regieren könnte, sind nur sechs Jahre vergangen — bis 1793 — und auch diese Bibliothek ist für die Öffentlichkeit im weitesten Sinne des Wortes erschlossen worden. Das Reglement, das früher immer ein Auszug aus dem Reskript der Dienstpflichten des leitenden Bibliothekars war und in welchem seine Verfügungen niedergelegt wurden, betont nun gleich am Anfang: „Eintritt in die Bibliothek (geöffnet jeden Tag von 10—12 Uhr) steht jedem frei, der sie benutzen will."

Ein Institut, das bisher nur für ganz geschlossene Kreise, und auch für diese in beschränktem Masse zugänglich war, hat nun seine Pforten

am weitesten aufgetan und nicht einmal mit der Ausleihe von Werken der dänischen Unterhaltungsliteratur nach Hause Ausnahme gemacht. Ein Schritt, der jedenfalls seiner Zeit weit voraus ist.

Der Anreger dieser neuen Verordnung war allerdings der damalige Oberbibliothekar, *D. G. Moldenhawer* (1788—1823), eine Persönlichkeit, der im Gegensatz zu seinem brüsken und selbstgefälligen Wesen einen ganz extrem liberalen Standpunkt in der Anwendung der Statuten vertrat. Er hat die Entscheidung über die Ausleihe sich selbst vorbehalten und jeden Morgen noch vor Beginn der Arbeit die eingelaufenen Bestellscheine sich vorlegen lassen. Er hat die Ausleihe fast in jedem Fall genehmigt und war sogar auf Ausleihen wertvoller Werke und Handschriften eingegangen, wenn er der Meinung war, dass es sich um einen zuverlässigen Menschen handelt. Sein übermässiger Liberalismus forderte aber bald darauf scharfe Kritik heraus, da es offenbar wurde, wie sehr der Zustand der Bücher bei einem solchen Leihverkehr sich verschlechterte.

Chr. Molbech, damaliger Bibliothekar und untergeordneter Moldenhawers, war dagegen voll Misstrauen und Abneigung gegen jede Art von Ausleihe die nicht wissenschaftlich begründet war. In dem Nekrolog über *Moldenhawer* spricht er von dem Missbrauch, den die Grosszügigkeit seines Vorstehers mit sich brachte: „Unzählige Bücher der Bibliothek zeigen ein unerträglich abgenutztes Äusseres, Zeichen einer schändlichen Behandlung; es ist daher unumgänglich der unbeschränkten Benutzung eine Grenze zu stecken, widrigenfalls wird man ganz bedeutende Summen für Restauration der Bücher aufwenden müssen."

Trotzdem sind darauf noch einige Jahrzehnte vergangen, bis man die früheren liberalen Bedingungen der Ausleihe zu verschärfen begann, das Verleihen von Belletristik und sonstiger Unterhaltungsliteratur einschränkte und die wissenschaftliche Bestimmung der Bibliothek in den Vordergrund stellte. So wurde die Sitte eingeführt, dass alles, was zum schöngeistigen Bestand der Bibliothek gehört, erst dann verliehen werden darf, wenn dessen Verwendung zu wissenschaftlichen Interessen nachweisen lässt.

Seitdem wurde es Regel, in den Satzungen und Vorschriften die Aufgaben der Bibliothek festzustellen, wie es auch im Statut der Königlichen Bibliothek betont wird, dass sie für Forschungszwecke und ernste Studien bestimmt ist und dafür dienen soll.

Wenn wir nun die Statuten der nördlichen Bibliotheken mit Rücksicht auf ihre Benutzungsanweisungen überblicken, können wir mit Genugtuung feststellen, dass sie in grossem Masse in Einklang miteinander stehen. Zum ersten Blick scheint zwar ein buntes Durcheinander in dieser Hinsicht zu herrschen, aber bei näherer Untersuchung stellt sich heraus, dass keineswegs so wesentliche Abweichungen herrschen, die erwähnenswert wären. Und wenn wir die Praxis ins Auge fassen, wie sie in der Wirklichkeit ist, würde sich diese Übereinstimmung noch bedeutender erweisen; die gültigen Statuten sind ja aus verschiedener Zeit und entsprechen nunmehr nicht vollends der Praxis, die sich allmählich entwickelt hat.

Ein Problem, seitdem die Bibliotheken der Öffentlichkeit erschlossen wurden, ist besonders und immer akut: d. i. das Finden des richtigen Gegengewichts zwischen zwei Zielen: 1. den Bestand der Bücher so sehr als möglich zugänglich zu machen, Leser und Forscher in ihrer Arbeit so

erfolgreich als möglich zu unterstützen, 2. den Bestand in so gutem Zustand zu bewahren, dass er auch in der fernen Zukunft kommenden Generationen zu dienen imstande sein soll.

Die doppelte Aufgabe zu erfüllen ist besonders schwer für Nationalbibliotheken und Sammlungen historischen Charakters und es ist nur natürlich, dass zwischen den einander widersprechenden Zielen und Interessen oft eine starke Spannung entsteht. Im Laufe der Zeiten wurde dieses Problem viel diskutiert innerhalb und ausserhalb bibliothekarischer Kreise; jedoch konnte keine allgemeingültige Lösung des Dilemmas erreicht werden.

Der eine Weg den man vielerorts geht, ist die Abschaffung von jeder Art Ausleihe und die Anweisung der Leser zur Benutzung des Bestandes innerhalb der Wände der Bibliothek; d. h. eine Präsenzbibliothek strengster Observanz zu schaffen. Es gibt im Auslande wirklich grosse Büchereien, die damit Versuch machten und auch heute diesem Prinzip folgen. Das ist wohl deshalb möglich, weil dieses Verfahren mit den Überlieferungen des Landes und Anforderungen des Volkes im Einklang steht. Anhänger der Präsenzbibliothek verteidigen ihr Prinzip damit, dass die Bücher auf diese Weise von Abnutzung verschont werden, ihrem Ruinieren und Verschwinden damit vorgebeugt wird.

Man kann eine gewisse Berechtigung von diesem Standpunkt nicht abstreiten, obwohl man weiss, dass Bücher auch im Lesesaal verschwinden oder Schaden erleiden können — wir kennen ja den Vandalismus, wie Bilder aus Büchern, Artikel aus Zeitschriften ausgeschnitten werden, welche Erscheinung kaum irgendwo unbekannt sein mag. Bücher können freilich auch innerhalb der Bibliothek verletzt werden, anderseits aber kommt es vor, dass die ausgeliehenen Bücher ebenso gut verwahrt werden, als in der Bibliothek auf den Regalen.

Weit schwerwiegender ist das Argument, das man zugunsten der Präsenzbibliothek vorbringt: das Publikum kann nur auf diese Weise gesichert werden, das verlangte Buch immer zum Gebrauch fertig zu finden. So begegnet man nicht der verstimmenden Antwort „ausgeliehen", die einen wirklich verdriesst, wenn man das erwünschte Buch dringend bedürft. Es kann sich sogar solche Lage ergeben, dass der Forscher dadurch wochenlang in seiner Arbeit verhindert wird.

Aber so einfach ist freilich die Sache nicht, dass man ohne weiteres der Lesesaalbenutzung Alleinberechtigung gibt und behauptet: jede Ausleihe ist im Grunde schlecht. Die Fernausleihe könnte man z. B. kaum einstellen, es wäre bestimmt ein grosser Schritt rückwärts, wenn der Fernleihverkehr unter den Städten (das interurbane Ausleihen) aufhören müsste. Doch auch in der Stadt, wo sich die Bibliothek befindet, würde die Einstellung der Ausleihe solche Belastung der Leseräume mit sich bringen, die heute noch gar nicht zu bewältigen wäre. Dabei würde man noch bei weitem mehr ausgedehnte Öffnungszeiten bestimmen müssen, als heute üblich sind.

Wenn man überhaupt zäh an dem Prinzip festhielte, gar nichts zu verleihen, könnte man bestimmt viele Menschen in Verlegenheit bringen. Es ist einmal so, da es viele lesende und studierende Menschen gibt, die in einem öffentlichen Lesesaal sich schwer konzentrieren können wegen all der Unruhe, die dort ungeachtet aller Verordnungen im Interesse der

möglichst grössten Ruhe immerhin unvermeidlich ist. (Es gibt andererseits Menschen mit der bewundernswerten Gabe, dass sie in einem Lesesaal schön einschlummern können. Diese sollte man meiner Meinung nach ruhig lassen, bis sie zu schnarchen anfangen.) Auch der Typ ist nicht selten, der bei einem Tisch mit gegenüberstehenden Plätzen sitzend, sich von dem oder der Visavis zerstreuen lassen, sich dem Gefühl der Anziehung oder des Abstosses hingebend. Ausserdem darf man nicht vergessen, dass viele Benutzer der Bibliothek gezwungen sind einen Teil der Nacht oder des Sonntags für ihre Studien in Anspruch zu nehmen; auch diese würde man in Bedrängnis bringen, wenn man ihnen die Ausleihe versagte.

Man kann dabei widersetzen: die Bibliotheken kann man sowohl an Wochentagen als auch an Sonntagen, sogar bis spät in die Nacht, offen halten, und man kann Sonderzellen für Leser und Forscher einrichten, damit sie einander nicht stören.

Bei einem Ausleiheverbot könnte man allerdings an die Ausdehnung der Öffnungszeit denken, aber die vielen Einzelzellen würde man in den heutigen Gebäuden kaum einrichten können. Ich weiss, dass in den grossangelegten Magazinen einiger moderner amerikanischer Bibliotheken solche Sonderzellen, „carrels" genannt, Wirklichkeit sind. Aber es ist für uns undenkbar, dass solche Lesenischen auch nur einen Teil des Lesesaalverkehrs übernehmen könnten. Sie dienen ja auch dort innerhalb des Büchermagazins speziellen Zielen. Wir können uns daher nicht erlauben, wie grosse amerikanische Bibliotheken, dass wir uns darüber hinwegsetzen, wenn jährlich Hunderte oder Tausende von Exemplaren abhanden kommen, wo es auch nicht darauf ankommt, dass die Magazine deswegen einigemal im Jahre revidiert werden müssen. Das Carrel-System erfordert noch dabei die Lagerräume auf Zimmertemperatur zu halten. Es sollte wirklich so sein, ist es aber selten. Wenn den Lesern unmittelbarer Zugang zu den Zellen gewährt würde, musste man ein sehr detailliertes systematisches Aufstellungssystem der Bücher haben und das ist in anderen Beziehungen unerwünscht.

All dies erwägend bin ich nicht dafür dass man die Ausleihe einstellen sollte, vielleicht mit Ausnahme von Institutsbüchereien oder Instituten angeschlossenen kleineren Fachbüchereien.

Andere Frage, dass unsere Ausleihefrist von vier Wochen nicht unvernünftig und in vielen Fällen unnötig lang ist. Wenn es sich um Zeitschriften oder stark benutze Werke handelt, sollte das Ausleihen nicht länger als eine bis zwei Wochen dauern, wie es auch mancherorten der Fall ist.

Mahnung zu Rücklieferung der entliehenen Bücher ist in dänischen Bibliotheken nicht immer so häufig, wie es sein sollte. Infolge dessen liegen eine Menge Bücher im Heim von Wissenschaftlern und anderen Lesern ohne jeden Nutzen da, weil die Entleiher es nicht über sich bringen sie zurückzugeben. Man lässt diesen Unfug in die Länge ziehen, ohne sie mit einem Mahnschreiben zu erinnern.

Es kann freilich ein schweres Problem sein den Entleiher zur Rückgabe zu bewegen. Das in Dänemark übliche 1 Krone Bussgeld kann viele verstockte Leute bestimmt nicht zum Gehorsam bringen. Wenn sich ein solcher Fall bei uns ergibt, mache ich der Sache damit Schluss, dass ich in einem eingeschriebenen Brief mitteile: wenn das Buch an dem oder dem

Tage spätestens bis 15 Uhr nicht zurückerstattet wird, werde ich besondere Massnahmen treffen müssen, um die Bibliothek zu ihrem Recht zu verhelfen.

Diese Demarche wirkt gewöhnlich, — doch einmal habe ich auf diese Weise einen Pastor in der Provinz vergebens vermahnt. Ich stand beinahe ratlos da, weil ich offen gestanden nicht wusste, was diese „besonderen Massnahmen" sein sollten, womit ich drohte. Da habe ich an den Leiter der Zentralvolksbibliothek geschrieben, in deren Bezirk der Pastor wohnte und bat um seine Hilfe. Er zeigte sich gleich bereit zu helfen, telefonierte in die Gemeinde an den Lehrer, der zugleich als Bibliothekar dort wirkte. Dieser hat dann dem Pastor erklärt, er musste die Sache gleich erledigen, ein Pastor habe doch kein Recht dazu mit Sünden beschwert zu sterben. Das hat Eindruck gemacht: in einigen Tagen sind die vermissten Bücher angekommen, freilich ohne jede Entschuldingung und ohne die Geldbusse, die er zur Strafe hätte zahlen müssen.

Die kleine Geschichte ist ein Beispiel dafür, dass es selbst unter Intellektuellen und zwar innerhalb der Geistlichkeit Menschen gibt, die keine Ahnung von der Kultur der Entleihung haben und zugleich auch dafür, wie die wissenschaftlichen Bibliotheken in solchen Ausnahmefällen mit den Volksbibliothekaren zusammenarbeiten können.

Verleihung von Zeitschriften kann man wohl in der Zukunft oft vermeiden oder ersetzen mit der Zusendung einer Mikrokopie, u. z. in dem Masse als die Mikroaufnahmen vollkommener und die Leseapparate besser und billiger werden. Es wird sich zeigen, ob der Rollfilm oder der Plattenfilm besser dazu geeignet ist. Die Kosten der Mikrofotos dürften freilich nicht bedeutend teuerer sein als das Porto der Postlieferung. Jede grössere Volksbibliothek und jedes wissenschaftliche Institut wird früher oder später für den Lesesaal einen oder mehrere Leseapparate für Mikrofilm erwerben müssen. Wenn dies geschehen ist, können wir schon das Präsenzprinzip für den Zeitschriftenbestand als das gewöhnliche geltend machen.

Es scheint auch nur ganz selbstverständlich, dass die Nationalbibliothek eines jeden Landes seine Nationalliteratur mit besonderer Sorgfalt hütet und in der Ausleihe der alten und ältesten Dokumente derselben grosse Zurückhaltung beobachtet. In Kopenhagen z. B. weisen wir oft Entleiher bei Ausleihe alter dänischer Literatur zur Universitätsbibliothek, Leser aus der Provinz zur staatlichen Bibliothek zu Aarhus, so dass die Königliche Bibliothek Ausleihen nur ausnahmsweise genehmigt. Dieses Bestreben wird sich in der Zukunft immer mehr geltend machen. Wir beabsichtigen übrigens aus jedem bedeutenden dänischen Werk Duplikate zu erwerben; es wäre ratsam wenn die Bibliotheken auch bei ausländischen Ankäufen zwei Exemplare von den wichtigsten Bücher Kaufen könnten, aus ökonomischen Ursachen ist es bei uns noch eine seltene Ausnahme.

Die amerikanischen Versuche mit den in Büchermagazinen untergebrachten Sitzplätzen, wie oben schon erwähnt wurde, zeigen das Bestreben zur Wiederherstellung des früheren unmittelbaren Berührung zwischen Leser und Buch, wie es den Pult- und Alkovebibliotheken des Mittelalters und der Renaissance, sowie in den Saalbibliotheken der Barock- und Rokokozeit üblich war. Diese Räume, so verschieden sie auch sein mögen, waren einander gleich in der Hinsicht, dass sie zugleich Büchermagazin und Lesesaal bildeten. Das ist freilich keineswegs eine ideale Einrichtung

zu nennen, denn in den alten Büchersälen herrschte alle andere viel mehr als Stille und Ruhe. Es war bestimmt nicht ohne Grund, dass *Elof Tegnér* in seiner Zeit (1782—1846) den Bibliotheksaal des Stockholmer königlichen Schlosses ein „literarisches Wartezimmer" nannte. In den alten Büchersälen flüsterte man wohl nicht, wie wir es mit mehr oder weniger Glück unseren Lesern die Sitte beizubringen versuchen.

Doch diesen alten Bibliotheken kann man wohl kaum den Vorteil abstreiten, dass sie unmittelbaren Zugang zu den Büchern ermöglichten. Das Prinzip der „Freihandbücherei" war dort Wirklichkeit. Die modernen Volksbibliotheken suchen in unseren Tagen diese Sitte aufzuleben. Jeder, der wissenschaftlich tätig ist oder Anschauungsmaterial zu einem Werke sucht, weiss wohl, welch einen Vorteil der geniesst, der direkt zum Regal treten, Buch nach Buch in die Hand nehmen und nachschlagen darf, ob sich wirklich das darbietet, was ihm eben nötig ist. Dieses „Weiden auf den Feldern der Bücher", welches so anziehend ist in einer systematisch angeordneten Bücherei, ist nunmehr in wissenschaftlichen Bibliotheken ein Privileg der Bibliothekare und ihrer Freunde geworden. Das ist sicher besser und bequemer für sie, und kann von Katalogen niemals ganz ersetzt werden.

Unter den wissenschaftlichen Bibliotheken hat die Universitätsbibliothek in Cambridge schon lange „open shelves" für alle Benutzer gehabt; überdies ist Ausleihe gestattet. Der bekannte Bibliotheksdirektor in Hamburg *Dr. Tiemann* hat vor kurzem einen Vorschlag gestellt dass man Spezialleseräume mit sehr grossen Handbücherein einrichten soll; in diesen Handbüchereien soll man auch aktuelle Literatur einverleiben und Ausleihe der Bücher soll gestattet werden.

Ein zweiter Vorteil ist verloren gegangen, als man im XIX. Jahrhundert von dem Büchersaal zur Magazinbibliothek überging und besondere Leseräume und Leihabteilungen einrichtete. Das hatte nämlich zur Folge, dass die unmittelbare Verbindung zwischen Lesern und Bibliothekaren eingeschränkt wurde. Wohl sitzen heute die Aufsichtsbeamten der modernen Bibliotheken an ihren Stellen im Lesesaal, Leihraum, Referenz- und Katalogzimmer, aber die nähere persönliche Verbindung, die früher zwischen Benutzern und dem ganzen Bibliothekspersonal möglich war, ist heute nicht mehr da.

Früher hatte jeder Leser seinen Lieblingsbibliothekar, an den er sich voller Vertrauen wenden konnte, entweder weil dieser ihn persönlich kannte oder weil man von seiner überlegener Gewandtheit im Suchen und Forschen, oder von seiner Beschlagenheit in einem Fach überzeugt war, welche Faktoren notwendig sind zum Finden eines bestimmten Materials. Nun geht aber alles durch eine bestimmte Mittelsperson vor sich und gewiss viel mechanischer als früher. So versteht man die Klagen deren Besucher, die sich noch an die alten Zustände erinnern, dass in den technisch hochentwickelten Bibliotheken heute die persönliche Verbindung verloren ging. Das ist eine unvermeidliche Folge des Grossbetriebs, der gewiss ganz andere Formen der Bedienung bedingt wie die Bibliothek von früher, mit ihrer geringen Benutzung und ihrem bescheidenen Leserkreis.

Es ist aber nur selbstverständlich, dass Bibliothekare unserer Zeit auf einen Vermittlungsfaktor hoffen, um den verlorenen Kontakt mit dem Publikum wiederherzustellen. Einige meinen wohl dies im „Carrel-System"

zu finden. Ob sich etwas anderes und besseres — z. B. Tiemann's oben erwähnter Plan — finden lässt, wird erst die Zukunft zeigen. Auch bis dann muss man sich mit den gegebenen Verhältnissen abfinden, und den gesellschaftlichen Auftrag der Bibliothek so zu erfüllen suchen, dass die menschliche Fühlung mit dem Publikum durch den technisch-mechanischen Apparat nicht verloren geht.

Die Entwicklung, die in der Beurteilung der Bibliothek als öffentlicher Institution vor sich ging seit dem ehemaligen Entleiher, der ehrfurchtsvoll und sich entschuldigend sein Anliegen vorbrachte, bis zum heutigen Tag, wo einem jeden Benutzer klar ist, dass die Bibliothek Gemeinbesitz ist, das er mit seinem Steuerbeitrag unterstützt, und auf Grund dessen zu benutzen berechtigt ist — diese ganze Entwicklung ist dieselbe, die von der Bürokratie zur Demokratie auch in anderen Funktionen öffentlicher Institutionen erfolgte.

Jetzt wird von Seiten des Publikums Anforderungen gestellt, woran man eine Generation früher nicht einmal hätte denken können. Der Begriff „Service" („Bibliotheksdienst"), dieses geschäftsmässig klingende Wort, wofür man kein Pedant, kein Synonym in unseren nordischen Sprachen findet, scheint nun in den Wortschatz der öffentlichen Institutionen überall einzudringen. Als Beispiel dafür sei zuerst der Telefondienst für Vorherbestellung bei Ausleihe erwähnt. Dieser kommt unseren Entleihern als selbstverständlich vor und kommt ihnen sehr zugute. Dieser Brauch ist kaum 20 Jahre alt. Anderes Beispiel ist die Fotokopie und Mikroaufnahmen, von denen schon oben die Rede war. Auch die Kataloge sind keineswegs dieselben, wie die Bücherlisten alter Zeiten, sondern zeichnen sich durch das Bestreben aus, dem Publikum die bestmögliche und vielseitigste Auskunft zu geben zur Erschliessung des Bücherbestandes. Wenn wir nun die modernen Bibliotheksgebäude betrachten mit ihren Dienstabteilungen, Speziallesesälen, Abschreibe- und Beratungsräumen, Forschungsstätten und Speisesälen, verstehen wir erst, was der Begriff „Service" heisst. Dem gleichen Ziel dienen die zentralen Auskunftstellen, bibliographischen Institute und Gesamtkataloge, die sowohl für das Publikum als auch für die kleineren Bibliotheken hervorragende Dienste leisten können.

Allgemeingültige Regeln für den Bibliotheksdienst („Service") kann man wohl kaum geben, diese Verpflichtung soll aber die moderne Bibliothek jedenfalls auf sich nehmen. Dabei spielen aber die lokalen Verhältnisse eine Rolle mit; denn was in einer Grosstadt richtig und notwendig ist, dem muss braucht ein Universitätsstädtchen freilich gar nicht in allem folgen. Die gleichen Standpunkte der Dienstverpflichtung gelten allerdings für beide.

Bibliothekare, die mit dem Publikum in enger Fühlung stehen, sollten Phantasie dazu haben sich an die Stelle des Publikums zu versetzen. Wir alle wissen, welch ein Segen es ist, wenn man in einem Amt hinter der Schranke einen Menschen findet, der mit seinem ganzen Wesen Menschlichkeit, Hilfsbereitschaft und Freundlichkeit verrät und einem Vertrauen einflösst. Solch persönliches Verhältnis hilft über manche Schwierigkeiten hinweg. Wenn man einen findet, der „die Maschine glatt und reibungslos zu lenken" vermag, dann ist es eben der Mensch, der fähig ist, sich an die Stelle des Auskunftsuchenden zu stellen und zu verstehen, was es ihm bedeutet, aufs bestmöglichste beraten zu werden.

Das ist keine Snobberei dem Publikum gegenüber, sondern die natürliche Art und Weise der Berührung und Verständigung, die freundlich, sympathisch und ungezwungen wirkt. Es ist ein unschätzbarer Vorteil für die Institution, wo dieser Ton herrscht und trägt zu ihrem guten Ruf in der öffentlichen Meinung ganz wesentlich bei — deren Einfluss zu unterschätzen ganz verfehlt wäre.

Das Verhältnis des Publikums zur Bibliothek hängt eben von der Atmosphäre und dem Gesellschaftston ab, welche die ganze Funktion derselben durchdringt. Schroffer bürokratischer Ton lässt überall seinen unbehaglichen Einfluss merken. Früher hat man sich zwar damit abgefunden, aber heute kann man es umso weniger vertragen. Darum ist jede Umständlichkeit und Haarklauberei grundsätzlich schlecht, so fest eingewurzelt auch die Sitte sein mag. Man muss die Umschweife mit Regeln und verkappten Formeln vermeiden, wie auch die besonders langen Katalognummern (Dezimalzeichen), die einen beim Suchen entmutigen. Jede Ankündigung sollte klar und deutlich, kurzgefasst, in der freundlichsten Tonart enthalten sein. Es ist nicht nötig mit Regeln herumzustechen, vernünftige und verständliche Anweisungen erreichen ja überall die erwünschte Wirkung.

Freilich muss man die Regeln in ihrer vollen Strenge gegenüber Benutzern geltend machen, die mit unserem Wohlwollen Missbrauch treiben oder gar frech und dreist auftreten. Der bekannte Philologe *J. N. Madvig*, ehemaliger Direktor der Universitätsbibliothek Kopenhagen, hat einmal seinen Posten darauf gesetzt, das Recht der Bibliothek gegenüber einem besonders präpotenten Entleiher zu beweisen, der einige Bücher, die er jahrelang geliehen hatte, nicht zurückgeben wollte. Er fühlte sich in Sicherheit, da er sich unter der persönlichen Obhut des Königs zu befinden meinte. Aber der König hat in dem Streit endlich doch *Madvig* sein Recht widerfahren lassen und er konnte seinen Posten behalten.

Es scheint wohl für die Praxis einer jeden Bibliothek gültige Regel zu sein: Wenn man auf eine Bitte *nein* sagen muss, soll man es auf eine Weise tun, dass der Betreffende die Geltung des Rechts darin sehen möge. Wenn der Benutzer durch die Auskunft zufriedengestellt wird — vorausgesetzt dass er nicht zu der geringen Zahl der Nörgler gehört — verlässt er uns doch beruhigt, obwohl sein Wunsch nicht erfüllt wurde.

Besonders schwer fällt es einem Benutzer das Warten im Lesesaal oder Leihraum einer wissenschaftlichen Bibliothek. Es ist bekannt, wie schwer es ist in grossen Bibliotheken eine verhältnismässig kurze Lieferungszeit zu erreichen. Die Durchschnittsdauer dafür bei uns in Dänemark ist zwar 15—20 Minuten, oft sogar nur 10, aber wenn die Bestellungen sich anhäufen, kann es eine halbe Stunde oder gar mehr ausmachen. Es ist psychologischer Fakt, dass Menschen, die eine halbe Stunde warten, fühlen, dass schon eine Stunde verging. Im Lesesaal geht es noch irgendwie, es ist ja die Handbibliothek da, aber schlimmer ist die Sache bestellt im Ausleihezimmer. Zur Unterhaltung der Wartenden hat man nicht hier, wie im Wartezimmer eines Arztes, Bilderblätter ausgelegt. In der Königlichen Bibliothek Kopenhagen hat man ausserdem Einblick aus dem Ausleihezimmer in die Innenräume der Bibliothek und alles, was dort geschieht, kann das Publikum beobachten.

Eine Person, die auf Ausgabe eines Buches wartet, kann sich leicht

aufregen, wenn sie zusehen muss, dass eine ganze Reihe von Bibliothekaren an ihren Tischen sitzen ohne ihren Wunsch zu befriedigen und der Verdruss wird noch grösser, wenn er sieht, dass die Beamten in regem Diskurs miteinander stehen. Sie kann ja nicht wissen, dass diese Gespräche sich immer nur um bibliothekarische Fragen drehen! Es ist allerdings ein Fehler bei dem Bau einer Bibliothek, wenn das Publikum hinter die Kulissen Einblick gewinnen kann.

Es wäre einfach zu sagen, dass die Beförderung der Bücher in den Lesesaal und Leihraum Sache und Pflicht der Bibliotheksdiener ist. Es gibt aber oft Lieferungen, die besser durch die Bibliothekaren zu leisten sind und bei starkem Andrang kann gewiss jeder von uns zugreifen, da die Bedienung von Publikum jeder anderen Arbeit vorangehen muss. Das ist überhaupt nicht solche Arbeit, wovor man die Nase rümpfen sollte. Für junge Assistenten und Bibliothekare ist sie doch überaus lehrreich: bei Teilnahme an den Lieferungen lernen sie die Art und Weise der Benutzung der Bibliothek kennen und finden sich im Büchermagazin und seinem Anordnungsystem besser zurecht.

Doch bei allem Streben nach womöglich schneller Abfertigung der Bestellungen kann es doch vorkommen, dass die Wartezeit sich in die Länge zieht, der Benutzer dabei die Geduld verliert und mit seiner Beschwerde sich direkt an den Direktor zu wenden wünscht.

Vor einigen Jahren habe ich einmal den Besuch einer ziemlich erregten Dame empfangen, die im Lesesaal ein ganz einfaches Buch verlangte und nach ihrer Behauptung schon über eine Stunde warten musste, ohne dass der Aufsichtsbeamte ihr hätte Bescheid geben können, wie lange das Warten noch dauert.

Ich bat sie freundlich Platz zu nehmen und erklärte ihr, wie viele laufende Kilometer Regale als Stellraum die Bibliothek besitzt, wie die Bücher angeordnet sind; dann erkundigte ich mich, ob sie nicht Lust hätte, unsere Magazine anzuschauen. So habe ich sie zu einem längeren Spaziergang eingeladen und über dem Eisengitterboden unserer Magazinetagen herumgeführt — das Gehen darüber fällt einem nicht ganz behaglich, wenn man nicht daran gewöhnt ist —, ich führte sie sogar zum obersten Stock hinauf, liess sie dort durch die Gitter bis zum Erdgeschoss hinunterblicken, wovon sie einen leichten Schwindel bekam. Als wir unseren Rundgang im Lesesaal beendet hatten, zeigte sie sich sehr dankbar dafür und gestand, dass sie nunmehr vollkommen verstand, wie langwierig und schwer die Arbeit der Lieferung in einer so grossen Bibliothek sein müsse. Und zum Schluss — als glückliche Wendung — war indessen das erwartete Buch eingetroffen.

Es bleibt wohl immer eine offene Frage: wie weit man mit dem bibliographischen Beistand gehen dürfe und ob diese für jede Art Bibliothek der gleiche sein soll. Es scheint ganz natürlich, dass in technischen und naturwissenschaftlichen Büchereien eine ganz besonders weitgehende Hilfe gewährt wird: die Benutzer sind hier ja meistens Personen, die im Gebrauch der Bibliotheken nicht gewandt sind. In technischen oder derartigen praktischen Fachbibliotheken ist ein besonderer Referenzdienst notwendig, der alles einschlägige Material im betreffenden Sammelkreis umfasst und von Zeitungsartikeln bis zu Patentbeschreibungen, von Katalogen bis zu Fachbibliographien alles im Blickfeld hat — also alles, was heute

Dokumentation heisst. Auch Ärzte sind ein Menschenschlag, der besondere Assistenz beansprucht, wenn sie in ihre furchterregenden Zeitschriftenliteratur sich auskennen wollen.

In einer Bibliothek humanistischen Charakters, wo die Bibliothek dem Laboratorium eines Technikers oder Arztes gleich ist, scheint wohl ganz natürlich, dass der Benutzer den grössten Teil der Arbeit selber verrichtet und nur die nötigste Hilfe beansprucht. Das nützt ihm wirklich am meisten, denn während all der Sucherei wird er Dinge finden können, die ihm zustatten kommen, und welche er sonst nie finden würde.

In dem bekannten Buche *Eberts* über öffentliche Bibliotheken (1811) heisst es, dass man vom Bibliothekar Auszüge wichtigerer Stellen von Büchern, Sammeln von Handschriften und viel anderes mehr erfordern könne, wenn es auch ihm die Erholungszeit kostete. Wir stimmen wohl darin überein, dass er in diesen Forderungen etwas über die Massen ging.

In einigen Fällen aber soll der Bibliothekar eine besonders weitgehende Hilfsbereitschaft zeigen, z. B. gegenüber Lesern, welche an entlegenen Orten fern von Bibliothek, Auskunft und Katalogen wohnen und arbeiten müssen. Wenn diese Leute trotz alledem von dem heiligen Eifer der Wissenschaft beseelt sich betätigen, verdienen sie wohl alle mögliche Unterstützung. Die Bibliotheken, sofern sie sich über genügendes Personal verfügen, dürfen keineswegs verweigern, die zum Thema gehörige Fachbibliographie für sie zu beschaffen. In der Abteilung II der Universitätsbibliothek Kopenhagen, unserer medizinischen Zentralbibliothek, erledigt man jedes Jahr derartige Aufträge und hilft damit vielen Ärzten in ihren Studien, die einmal hoffentlich noch wertvolle medizinische Aufsätze ergeben.

Man könnte endlich fragen, was haben Bibliotheken doch für eine Freude von all dieser Arbeit, Mühe und Ungelegenheit, womit sie ihren Beruf zu erfüllen trachten

Es kommt gewiss selten vor, dass man ihnen dafür mit einem unmittelbaren Ausdruck der Dankbarkeit zollt; doch es geschieht dann und wann in Vorworten von Werken, die Dank und Anerkennung des Verfassers für Hilfe der Bibliothek und ihres Personals ausdrücken. Wir dürfen ruhig behaupten, dass sehr viele Bücher mit vollem Recht solche Äusserungen enthalten könnten und wir zweifeln auch nicht daran, dass viele Gelehrte und Verfasser diese Gefühle wirklich im Herzen hegen, wenn sie sie auch nicht zum Ausdruck bringen. Sie halten es für etwas Selbstverständliches — und haben wohl recht dazu — aber vergessen dabei, dass sie wenn sie ein paar Generationen früher lebten, keineswegs derartige Hilfe hätten geniessen können.

Es ist überhaupt kaum möglich, die gemeinnützige Tätigkeit einer Bibliothek im Dienste der Gesellschaft auszuwerten. Selbst bei Volksbibliotheken ist diese Funktion kaum zu erfassen, umso weniger bei wissenschaftlichen Bibliotheken. Die statistischen Angaben über Leihverkehr, sowie Zahlen von benutzten Büchern ergeben nur einen ganz oberflächlichen Begriff davon. Wir sind allerdings überzeugt, dass ohne Bibliotheken wissenschaftliche Arbeit so gut wie unmöglich wäre.

Man könnte freilich vom Standpunkt des Skeptizismus den Nutzen der Wissenschaft im allgemeinen bezweifeln und behaupten, dass trotz der schwungvollen Entwicklung, welche wissenschaftliche und Volksbibliotheken durchgegangen sind, kaum ein wirklicher Fortschritt in der Kultur

der Menschheit im Verhältnis zu früheren Kulturperioden erreicht werden konnte.

Es ist wohl viel Wahrheit darin — daran sind aber bestimmt nicht die Bibliothek und die Wissenschaft schuld. Die Geschischte des Menschen als Kulturwesen ist verhältnismässig noch sehr kurz, erst wenige tausend Jahre, und die Entwicklung geht so unendlich langsam vor sich, dass man sie kaum bemerkt — allerdings viel langsamer, wie es von dem rein technischen Fortschritt verblendete Menschen zu glauben geneigt sind.

Die Bibliothek gehört eben zu den Kulturstätten, wo nicht nur der schnelle technische Fortschritt vermittelt und gefördert, sondern auch die sich langsam auswirkende Kulturentwicklung gepflegt und angeregt wird. Wir sollen allerdings bei alledem ruhig unsere Arbeit tun ohne nach augenblicklichen Ergebnissen zu forschen.

Das sind immerhin sehr fragmentarische Gedanken zu dem grossen Thema, die hier erörtert wurden. Man könnte es wohl Anmassung von mir nennen es gewählt zu haben bloss auf Anrecht dessen, dass mehr als 30 Jahre verflossen sind seitdem ich selbst in der Frontlinie, in unmittelbarer Fühlung mit dem Publikum stand. Wenn ich mir doch den Mut dazu genommen das Thema zu behandeln, ist es dafür geschehen, weil auch der Bibliotheksleiter diese Fragen vor sich klären muss und besonders darum, weil dieses Thema gleich seit meinen ersten Tagen in der Bibliothek mich näher anging und tief in meinen Gedanken wurzelt.

Ich werde nie den Fall vergessen, wo ich als ganz junger Bibliothekar einen alten Tischler enttäuschen musste, indem ich seine Anfrage nicht beantworten konnte. Er hat mir sein Anliegen im Lesesaal der Königlichen Bibliothek vorgelegt: wie war wohl das Fass eingerichtet worden, worin Diogenes seinerzeit wohnte. Er möchte nämlich ein gleiches für sich verfertigen. Im Vertrauen teilte er mir noch mit, dass er es zum Zweck brauche um von seiner Frau ruhig zu leben. Leider habe ich darauf verzichten müssen, seine Frage zu beantworten; ich war ja nicht imstande ihm irgendein Bild oder eine Beschreibung davon zu geben. So ist der alte Tischler weggegangen, in seinem Vertrauen erschüttert: selbst die Königliche Bibliothek kann nicht auf alle Fragen Bescheid geben.

Man wird wohl nicht jeden Tag vor solche müssige Fragen gestellt, jedoch unser Verhältnis zum Publikum wirft immer wieder soche Fragen auf, die zwar in ihrer Bedeutung verschieden sein mögen, aber doch dazu beitragen, dass die Arbeit des Bibliothekars so mannigfaltig und entwicklungsfähig ist, wie wir sie in der Wirklichkeit sehen. Es ist wahr: manchmal erliegt man der Versuchung daran zu denken, wie schön und ruhig frei und unabhängig von Publikum man leben könnte, so und so viele Bücher bearbeitend und katalogisierend. Doch es besteht wohl kein Zweifel darüber, dass die Bibliotheken mit den Museen doch nicht identisch sind, und ihren tätigen Anteil daran haben, der lebenden Wissenschaft zu dienen und den Bücherschatz der Menschheit zu erschliessen und für sie nutzbar zu machen.

(Kopenhagen.)

KÖZLEMÉNYEK

Kiss Sándor

SZILÁGYI SÁMUEL, A DEBRECENI KOLLÉGIUMI NAGYKÖNYVTÁR ELSŐ IGAZGATÓJA

A Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárát kezdetben diákok kezelték. Eleinte a szénio rok, majd 1658. évtől kezdve bibliothekáriusok intézték a könyvtár ügyeit. Ezek mellett később, amikor a könyvtár növekedett és a munka szaporodott, „skribák" dolgoztak, diákok, akik bizonyos kedvezmények fejében napi 1—2 órát kötelesek voltak a könyvtárban munkálkodni. A „skriba" intézmény 1944-ben megszűnt.

A diák bibliothekárius fölé 1744-ben a főiskola vezetősége egy professzor könyvtárigazgatót, „Bibliothecae Praefectus"-t állított. Milyen okok indították, milyen elgondolások vezették a főiskola vezetőségét ebben a végzésben, nem tudjuk: a könyvtár szakszerűbb vezetése, irányítása vagy a könyvtár gyarapodásával együtt növő, sőt nagyobb mértékben fokozódó felelőssége-e, amely túlment azon a mértéken, amellyel megterhelhető, amelyet elhordozhat egy diák bibliothekárius.

Erről nincsenek egykorú feljegyzések, s nem beszél róla sem *Géresi Kálmán* A főkönyvtár története című munkájában, amely a debreceni református gimnázium 1894—95. évi értesítőjében jelent meg, sem *Varga Zsigmond* A kollégiumi nagykönyvtár és vele kapcsolatos múzeum kialakulási története és egyetemes művelődési jelentősége című könyvében (Debrecen, 1945).

Az első professzor könyvtárigazgató, amint *Géresi Kálmán* írja fentemlített munkájában, *Szilágyi Sámuel* volt. 1744-től 1749. októberig viselte ezt a tisztséget, s „a tanárkari jegyzőkönyvek tanúsága szerint — írja *Géresi* — nagy érdemeket szerzett magának mind a könyvtár gyarapítása körül, mind különösen azáltal, hogy az 1747—48-ban felállított külön bibliothéka épülete egészen az ő tervei szerint és személyes felügyelete alatt készült". *Géresi Kálmán Szilágyi Sámuel* könyvtárigazgatóságával kapcsolatban egy mondatot is idéz lábjegyzetben a tanárkari jegyzőkönyvből: „Ne igitur harum rerum ignara esset posteritas, haec in eius gratiam adnotanda judicavimus". Ennyi csak az idézet, s közelebbről nem jelöli meg azt a tanári jegyzőkönyvet, amelyikből ezt a mondatot kiírta.

Varga Zsigmond az előbb említett, 1945-ben megjelent könyvében ugyancsak azt írja, hogy az első professzor könyvtárigazgató 1744-ben *Szilágyi Sámuel* lett. A tanárkari jegyzőkönyvekre hivatkozva, röviden megemlékezik *Szilágyi Sámuel*nek a könyvtárigazgatás terén szerzett érdemeiről.

Milyen kár, hogy ezeket a jegyzőkönyveket mi már nem olvashatjuk.

Hová lettek? Talán a második világháború vihara vitte el? Erre határozottan azt kell felelnünk: nem.

Nyomtatásban megjelent Debrecenben, 1931-ben „A debreceni református Collégium Levéltárának katalógusa. Rendezte és összeállította *Csikesz Sándor*", a kollégium akkori levéltárosa. E katalógus tanúsága szerint az 1744—1749. közötti időből való tanárkari jegyzőkönyvek már akkor nem voltak meg. A legrégibb kötet 1749. október 15-tel kezdődik.

Varga Zsigmond említett munkájában tehát nem a tanárkari jegyzőkönyvekből merített, hanem *Géresi Kálmán* ide vonatkozó adataira támaszkodott.

Tovább kell mennünk a kutatásban, mikor vesztek el azok a jegyzőkönyvek?

Nagy Sándor azt írja, hogy a kollégium első levéltárosa, *Kerekes Ferenc* után *Búzás Pál* professzor lett a levéltáros, aki ezt a tisztséget 1848-tól 1896-ig viselte. Utóda *Balogh Ferenc* volt, az egyháztörténelem professzora, aki haláláig, 1913-ig levéltárnokoskodott.[1]

Ezek az adatok azonban nem felelnek meg a valóságnak. *Búzás Pál*t 1850-ben választja meg főiskolai levéltárnoknak a tanári kar, és ugyanazon esztendőben szeptember 21—23. napjain tartott egyházkerületi közgyűlés megerősíti a választást azzal az utasítással, hogy a levéltárban levő „levélneműeknek" egyenkénti pontos jegyzékét készítse el.[2]

Búzás Pál 1894-ben lemond a főiskolai levéltárnokságról. Az 1894. október 3—6. napjain tartott egyházkerületi közgyűlés elfogadja a lemondását, helyére *Balogh Ferenc*et választja meg, s a levéltár átvételére egy bizottságot küld ki.[3]

A bizottság, amelynek tagjai *Kiss Albert*, *Lengyel Imre* és *Tóth Sámuel* voltak, 1895. január 2-i kelettel nyújtja be jelentését, amely szerint megbízatásuknak eleget tettek. A levéltár átadásáról és átvételéről kimutatást és leltárt készítettek. Az „iratok volt levéltárnoka, *Búzás Pál* úr által előttünk *Balogh Ferenc* megválasztott levéltárnok úrnak átszámoltattak és átadattak", mondja a jelentés. Az „átszámolás" két és fél hétig tartott, amely alatt a bizottság meggyőződött a volt levéltárnok lelkiismeretes hűségéről és pontosságáról.[4]

A levéltár „beltartalmát" feltüntető leltárt két példányban készítették el, s az egyiket a kollégium, a másikat az egyházkerület levéltárában — akkor még külön vezetője volt a két levéltárnak — helyezték el.[5] Sajnos, jelenleg egyik leltár sincs meg.

*Balogh Ferenc*nek A debreceni református Kollégium története adattári rendszerben (Debrecen, 1904. Hoffmann és Kronovitz ny.)

---

[1] *Nagy Sándor:* A Tiszavidéki Egyházkerület Debreceni Levéltára. Református Egyház 1956. 371. l.

[2] Tiszántúli Református Egyhárkerület közgyűlésének jegyzőkönyve. 1850. szept. 21—23. 45. pont.

[3] Tiszántúli Református Egyházkerület közgyűlésének jegyzőkönyve, 1894. okt. 3—6. 395. sz.

[4] Debreceni Református Főiskolai Gazdasági Tanács jegyzőkönyve. 1895. jan. 16. 57. sz.

[5] Uo. 58. sz.

című könyvében találunk ismét adatot a kérdéses tanárkari jegyzőkönyvekre. *Balogh Ferenc* a tanárkari gyűlések jegyzőkönyveiről ezeket mondja: „A legrégibb az I-ső kötet 1749-től 1791-ig. Első ülés 1749. október 15. van bejegyezve. Végtelen veszteség, hogy korábbi időkről hiányzanak a jegyzőkönyvek. Hová lettek a korábbi jegyzőkönyvek? nem tudni." Továbbiakban négy vérzivataros esztendőt említ meg: 1672, 1676, 1705, 1706, amikor is elpusztulhattak ezek a jegyzőkönyvek. Egyik ilyen alkalomnak feljegyzi Strassoldo német tábornok katonáinak pusztítását, akik 1676. februárban kizsákmányolták Debrecent, s a lelkészlakokat és az iskolát is feldúlták. Természetesen az általunk keresett jegyzőkönyv egy későbbi időpontban veszhetett el.

Balogh Ferencnek ezekből a feljegyzéseiből az tűnik ki, hogy azok a tanárkari jegyzőkönyvek, még mielőtt ő átvette volna a kollégium levéltárának vezetését, tehát 1894. december 31. előtt elvesztek, hiszen az átvételkor részletesen átszámolták az iratokat.

Az átadási jegyzőkönyv arról is beszél, hogy az előző levéltárnok, *Búzás Pál* lelkiismeretes hűséggel és pontossággal kezelte a levéltárat. Ez is azt bizonyítja, hogy az 1749 előtti tanárkari jegyzőkönyvek már korábban, *Búzás Pál* levéltárnoksága előtt elvesztek.

Ha ez így van, fel kell tennünk a kérdést, hogyan láthatta *Géresi Kálmán* azokat a jegyzőkönyveket, s ha nem látta, honnan vette az adatokat? Egyetlen magyarázatot találhatunk csak, hogy amint *Varga Zsigmond Géresi Kálmán*tól vette át, úgy *Géresi Kálmán* is előttünk ismeretlen — de nem eredeti — forrásból meríthetett.

Egyetlen meglevő egykorú adatunk, amelyből arra lehet következtetnünk, hogy *Szilágyi Sámuel* professzor könyvtárigazgató is volt, *Sződi István* 1746. július 14-én kelt nyugtája.[6] Ebben a nyugtában arról van szó, hogy *Szilágyi Sámuel* professzor a „Coetus" számára megvett könyvek árában *Maróthy Györgyné*nek, a *Sződi István* leányának 272 magyar forintot és 31 dénárt kifizetett. A nyugta azonban nem említi, hogy *Szilágyi Sámuel* könyvtárigazgató is volt.

1744—1749. közötti időből *Szilágyi Sámuel*re vonatkozólag van még két adatunk, de egyik sem derít fényt problémánkra. Az egyikben azt olvashatjuk, hogy *Maróthy György* halála után *Szilágyi Sámuel* a tanításban *Maróthy György* terhét is magára vállalta.[7]

A másik 1749. november 12-én tartott tanárkari gyűlés határozata, amelyet szó szerint közlünk:

2*do. Ex Dominis Professoribus ambo postremi in ordine alternatis vicibus Classium et Bibliothecae Inspectoris officium obibunt (gerent) mutando officium ad festum Georgii. Adhaec quoniam magnus fuit in re Oeconomica curanda Collegii defectus, ad eam dirigendam administrandam a Cl. Professoribus Venerabilis Dominus* S á m u e l S z i l á g y i *Prof. Theol. denominatus est. Id quod post petitionem D. Profess. etiam in se recepit. Hi omnes iuxta Ideas elaboratas munera sibi credita administrabunt.*[8]

[6] Kollégiumi Nagykönyvtár R. 946. 13.
[7] Városi levéltár Debrecen, Protoc. 1742—1755. 213. l.
[8] Egyházker. Levéltár, Protoc. professoriali. I. köt.

Ez utolsó adat alapján kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy a könyvtárigazgatói tisztséget — Bibliothecae Inspectoris officium — 1749-ben professzor töltötte be. Arra azonban, hogy ez a tisztség 1744-ben is meg volt, s azt 1749-ig *Szilágyi Sámuel* viselte, semmi határozott bizonyítékkal nem rendelkezünk.

Valóban „végtelen veszteség", hogy azok a jegyzőkönyvek, amelyek 1895-ben még állítólag megvoltak, eltűntek, és nem maradt semmi egykorú írás, amely világosságot vethetne az első professzor könyvtárigazgató működésére.

Bán Imre

RIMAY JÁNOS EGYIK KÖNYVÉNEK SORSA

Ismeretes, hogy *Rimay János* igazi humanista rajongással szerette a könyvet. 1629 májusában *I. Rákóczi György*höz intézett híres levelében így panaszolja a háza 1624-es felprédálása alkalmával őt ért károsodást: „609 könyveim számábul 131 könyvemnél nem marada több meg, azok is sok fogyatkozással, szakadozott, mocskolt és marcangolt állapottal, elprédáltatván a Ngod könyve is közöttök. Minthogy eleitől fogva természetnek született ösztöne is szorgalmaztatott a könyveknek forgatására és olvasására, akinél honjában benn ülő ember örvendetessebb mulatságot nem vehet elő, szerettem igen a könyveket, nem is adtam semmiért örömösben pénzemet, mint a jó könyvekért, hiheti Ngod. Vallottam csak könyveim elveszésében is ezer forintnyi kárt, akik igen válogatott s igen szépen kötött könyvek is voltanak."[1] Megmaradt könyvei a *Madách*-család alsósztregovai könyvtárába kerültek, s mindmáig könyvészeti feldolgozásra várnak.[2] Egyet azonban még jóval az 1624-es dúlás előtt elajándékozott, s ez, változatos sorsot élve át, ma a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában található.

Joannes Jacobus Weckerus Medicinae vtriusque syntaxes ex Graecorum, Latinorum, Arabumque thesauris, Basileae 1582 (Episcopius) c. könyve[3] címlapján ugyanis az alábbiakat olvassuk: *Joan. Ceglédi / Donatus Cassoviae / a Groso D. Joanne Rimaj / A* 1606. A címlapon más kéztől e bejegyzés alatt: *Nicol. Hodászi*. A címlap felső részén XVII. századi írás jelzi, hogy a könyv a református kollégiumé. Ugyanez a könyvtárosi kéz az első kötéstábla belső oldalára ezt iktatja: Ex Libris Rdj ac Clar. Viri Dnj Nicolaj Hodaszi Pastoris Rivul. ... (?) Debrecinu(m). A könyvnek *Vilmos* hesseni tartománygrófhoz intézett ajánlólevele 1576-ban kelt Kolmarban.

Kiderül tehát mindezekből, hogy az egészen modernnek számító orvosi könyvet *Rimay János* 1606-ban, nyilván Bocskay udvarában ajándékozta *Ceglédi János*nak. *Ceglédi* nem ismeretlen név az irodalomban. 1589-ben ment külföldi akadémiákra, s *Zoványi Jenő* adatai szerint nyolc évig tartózkodott hazáján kívül, megjárva Wittenberget, Heidelberget és Padovát. Ez utóbbi helyen jogi tanulmányokat folytatott. Váradi rektorkodás után *Báthory Gábor*nak, a későbbi fejedelemnek lett a nevelője, majd nagyecsedi pap és középszolnoki esperes. Mint ilyen mondott figye-

[1] *Rimay János összes művei, Eckhardt Sándor* kiad., Bp. 1955, 439., *Ferenczi Zoltán: Rimay János*, Bp. 1911, 155. (Magyar Történeti Életrajzok).

[2] *Eckhardt Sándor* Rimay-kiadása, 168.

[3] Jelzete Q. 92. In-fol. alakú; erősen rongált egykorú pergamenkötésben. A kötéstábla külső oldalai gyanánt szolgáló pergamenlevelek belső felén szép betűs XV. századi rubrikált kézírások láthatók.

lemre méltó gyászbeszédet *Bethlen Gáborné Károlyi Zsuzsánna* fölött 1622. június 29-én. Beszéde valóban igen kiterjedt humanista műveltségre mutat, és erősen stoikus színezetével feltűnést kelt még ebben a humanista retorikai ékítményektől csillogó gyűjteményben is. Ő mondotta a gyászbeszédet *Báthory Gábor* késői temetésén is. *Ceglédi* 1639-ben halt meg.[4] *Rimay*hoz való viszonyáról közelebbit, sajnos, nem tudunk. Mint Báthory-familiaris alighanem az országbíró, *Báthory István* ügyeinek intézése végett[5] forgolódott Kassán, s így került kapcsolatba a befolyásos fejedelmi titkárral.

A könyv későbbi tulajdonosa *Hodászi S. Miklós* éppen akkor tájt született 1606-ban, amikor az ajándékozás történt. Szintén nevezetes pályát futott meg: 1639-től nagybányai lelkész, majd esperes, de már előbb is szolgált Szatmárban. A Wecker-kötet bizonyára esperestársa halála után jutott birtokába. *Hodászi* 1650 elején tiszántúli ref. püspök lett, de még ugyanezen év április 28-án meghalt.[6] Könyve, mint láttuk, hamarosan a debreceni kollégium bibliothékájában talált új otthont. Úgy vélem, az özvegy ajándékából, aki 1652-ben kelt végrendelete szerint a nagybányai ref. kollégiumnak is hagyományozott 100 forintot.[7]

Wecker orvosi művének odisszeája ezzel még nem ért véget. A kuruc korban két ízben is nagy veszteség érte a debreceni könyvtárat,[8] *Rimay János* hajdani könyve azonban megmenekült. Ott találjuk azok között az elszállított művek között, amelyekre *Károlyi Sándor* csapatai a zalatnai román templomban bukkantak 1706 áprilisában. A felvett jegyzék 17. száma alatt ugyanis ezt olvassuk: *Medicinae Joannis Jacobi Veckeri.*[9] Könyvünk megléte bizonyság rá, hogy ez a zalatnai anyag vagy legalább egy része visszakerült a kollégiumba.

Semmi nyoma, hogy *Rimay János* tüzetesebben forgatta volna *Wecker János Jakab* művét. Annál inkább *Ceglédi*, aki orvosi gyakorlatot is folytatott, s talán oklevéllel is rendelkezett, hiszen évekig tanult Padovában.[10] Aláhúzásaival, kiemelő glosszáival sűrűn találkozunk a kötetben. Az orvostudomány történésze azt is megállapíthatná e jegyzetekből, melyek voltak a XVII. század leggyakrabban előforduló magyar betegségei, s milyen gyógyszerekkel próbálta enyhíteni honfitársainak szenvedését a tudós humanista prédikátor, *Rimay János* barátja.

---

[4] *Zoványi Jenő Cikkei a Theologiai Lexikon részére,* Bp. 1940, 80—81. — RMK. I. 539, *Exequiae principales,* 129. skk. l.

[5] *Báthory István* 1605. júl. 5-én halt meg Nagyecseden.

[6] *Hodászi S. Miklós*ra l. *Ember—Lampe : Hist. Eccl. Ref.,* Trajecti ad Rhenum 1728, 622, 606; *Tóth Ferenc : Túl a tiszai... református püspökök élete,* Győr 1812, 118—121; *Soltész Elemér : A nagybányai reformált egyházmegye története,* Nagybánya 1902, 200; *Zoványi Cikkei...,* 1940, 189—190.

[7] *Thurzó Ferenc : A nagybányai ev. ref. főiskola... története,* Nagybánya, 1905, 106.

[8] *Esze Tamás : A debreceni kollégium könyvtárának pusztulása,* Egyháztörténet, 1945, 54—64.

[9] Ezt a jegyzéket kiadtuk és feldolgoztuk MKsz. 1955, 299—305.

[10] *Weszprémi István* számon tartja a magyar orvosok között, és az *Exequiae principales Bojthi Veres Gáspár* által szerkesztett magyarázó szövege is „Philosophiae, Medicinae atque linguarum peritissimus"-nak nevezi. Id. h. 85, *Weszprémi :* Succincta... biographia... IV, Viennae 1787, 66 skk.

Vita Zsigmond

A NAGYENYEDI BETHLEN-KÖNYVTÁR 1848—49-I APRÓNYOMTATVÁNYAI ÉS KÉZIRATAI

A romániai tudományos jellegű könyvtárak közül — a kolozsvári akadémiai könyvtárakon kívül — különösképpen a nagyenyedi Bethlen-könyvtár tűnik ki a fejedelmi korba visszanyúló történetének érdekességével. A könyvtárat még *Bethlen Gábor* alapította meg a kollégiummal egyidőben (1622) Gyulafehérvárt, és korabeli feljegyzések szerint bizonyára nagy gondot fordított gazdagítására.Többszöri pusztulása után régi könyvállományából alig maradt meg valami napjainkra. a múlt század második felében, valamint azóta is számos adomány és vétel azonban folytonosan gazdagította könyveinek számát és az egész gyűjtemény tudományos értékét.

Az adományozók az idők folyamán nemcsak könyveket, hanem különböző alkalmi nyomtatványokat, meghívókat, felhívásokat, színlapokat, jelentéseket stb. is adtak a könyvtárnak, ezek azonban a legújabb időkig nagyrészt feldolgozatlanul hevertek. Újabban a forradalom és szabadságharc történetének megismerésére nézve rendkívül fontos politikai nyomtatványok iránt is megindult az érdeklődés. Hiszen ezek világítják meg leginkább a politikai küzdelmeket, az ellentétes törekvéseket, a katonai és társadalmi élet alakulását és a lakosság életét.

Könyvtáraink és múzeumaink több ezer 1848—49-es aprónyomtatványt őriznek, ezek közül a fontosabb rendeleteket, szózatokat, kiáltványokat a korabeli lapok, a *Pesti Hírlap*, a *Közlöny*, a *Honvéd*, valamint későbbi munkák is megjelentették. A császári, ill. forradalmi kiáltványok és rendeletek közzététele a forradalom után azonnal megkezdődött (*Szilágyi Sándor* A magyar forradalom története 1848- és 49-ben, Pest 1850, és Sammlung der für Ungarn erlassenen a. h. Manifeste und Proclamationen, dann der Kundmachungen der Oberbefehlshaber der Kais. Armee in Ungarn. Aemtliche Ausg. Umfassend den Zeitraum von 22. Sept. 1848. bis 31. December 1849. Ofen, 1850), egy évtizeddel később pedig *Kővári László Okmánytár*at adott ki az 1848—49-es nyomtatványokból (Okmánytár az 1848—49-ki erdélyi eseményekhez. Szerkesztette: *Kővári László.* Kolozsvár, 1861). Az újabb, erdélyi vonatkozású kiadványokból megemlítjük itten az *Erdély szabadságharca* 1848—49. Kolozsvár 1945, c. gyűjteményt, amely románból és németből fordított anyagot is közöl, és így új szempontokkal járul hozzá az erdélyi események megítéléséhez.

Ezekből a kiadványokból azonban az 1848—49-i politikai nyomtatványoknak csak egy részét ismerhetjük meg, a német proklamációkat legtöbbször egyáltalában nem vagy az eredeti kiadványtól eltérő magyar

fordításban tették közzé, és előfordult, hogy a magyar nyelvű kiadványokat is többféle formában adták ki. Ez teszi szükségessé a könyvtárainkban levő 1848—49-es politikai jellegű aprónyomtatványok bibliográfiáinak kiadását, valamint a még kevéssé ismert anyag ismertetését is.

Ilyen bibliográfiát adott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a szabadságharc századik évfordulója alkalmából (1848—1849 a kisnyomtatványok tükrében. Budapest é. n.) Ebben 328 magyarországi kisnyomtatvány leírását kapjuk a forradalmi időszakból. Ezeknek nagyobb részét Budán vagy Pesten nyomtatták, s így természetesen az erdélyi politikai vagy katonai eseményekre nem világíthatnak rá.

A nagyenyedi Bethlen-könyvtár gyűjteményeiben lényegesen kevesebb politikai jellegű kis-, illetőleg aprónyomtatvány van, és ezek a szabadságharcnak csak egy szakaszára vonatkoznak. Az 1848 októberétől 1849 május elejéig tartó időszakban azonban sűrű egymásutánban követik egymást az Olmützben, Nagyszebenben, Kolozsvárt, Marosvásárhelyt, Budapesten és Debrecenben kiadott aprónyomtatványaink, és ezek különösképpen az erdélyi politikai és katonai eseményekre vetnek éles fényt. Ezeknek egy része ismeretlen vagy kiadatlan, s így legfeljebb egy-egy könyvtár vagy múzeum szakemberei férhetnek hozzájuk.

A forradalmi nyomtatványok bizonyára a kollégium tanítványaitól, erdélyi gyűjtőktől, a szabadságharc híveitől kerültek a könyvtár birtokába. Ezeket akkoriban a pesti, debreceni és bukaresti forradalmi események egyaránt érdekelhették, ezért találjuk meg gyűjteményünkben, a *Petőfi Nemzeti dalát* és az islazi forradalmi kiáltványnak meglehetősen ritka, német nyelvű szövegét is, valamint a debreceni *Függetlenségi nyilatkozatot.* De megvannak gyűjteményünkben *I. (V.) Ferdinand*nak, *Windischgrätz* hercegnek, továbbá a császári katonai parancsnokoknak szózatai vagy rendeletei is, amelyek „a lázadók," a „pártütés" leverését hirdetik, a béke helyreállítását ígérik és engedelmességre szólítják fel a lakosságot. A császári kormányzatnak és az erdélyi reakciósoknak megfélemlítési törekvéseit, fenyegetéseit és a románságnak szóló ígéreteit az 1848 nyarán és őszén kiadott rendeletek és kiáltványok jellemzik. Különösen érdekesek azok a kiadatlan rendeletek, amelyek az erdélyi katonai helyzetre vonatkoznak. November 17-én, császári katonaság szállotta meg Kolozsvárt és báró *Puchner*, Erdély katonai főparancsnoka, azonnal kiadta a rendeletet minden fegyver és hadiszer beszolgáltatása érdekében. Megengedte azonban, hogy az értékesebb fegyvergyűjteményeket ládába rakva szolgáltassák be, és azután le is pecsételjék. Figyelemre méltó az is, hogy *Wardener* parancsnok pontosan megszabta azt, hogy a császári katonaság mit követelhet a házigazdától, és a lakosságot meg is védte az erőszakoskodásoktól.

A császári katonaság több, mint egy hónapig maradt Kolozsvárt. A városi tanács december 17-én kiadott hirdetményéből megtudjuk, hogy a császári katonaság nagyobb része ekkor már eltávozott a városból, és az osztrák kormánynak behódolt tanács a polgárság felkelésétől, rendzavarásoktól félt. December 25-én azután minden nehézség nélkül bevonultak *Bem* csapatai Kolozsvárra.

Ezekkel a reakciót szolgáló nyomtatványokkal éles ellentétben állanak a szabadságharcot, a nemzet önvédelmét előkészítő aprónyomtatványaink. Rá kell itten mutatnunk arra, hogy a képviselőháznak 1848

október 7-én hozott határozatában, valamint az azt követő magyar kiáltványokban a hazafiasságnak, a nemzeti öntudatnak, a férfias bátorságnak, a háborgó indulatoknak és az önfeláldozó szabadságszeretetnek nagyszerű megnyilatkozásait olvashatjuk. Az október 7-i ülésen, amely *Jellasich*ot hazaárulónak nyilvánította, a képviselőház az egész világ közvéleményére hivatkozott, „mert lehetetlen hinniök, hogy egy derék, békés és hű nemzetnek ily hallatlanul irtózatos módon az élő nemzetek sorából kiirtását s ezáltal saját lételüknek is erkölcsi bizonytalanságba tételét a világnak bármely mívelt népei halgatag elnézhetnék." — Az ezután következő kiáltványok már a szabadságharc küzdelmeire vonatkoznak.

Van ezek közt olyan, amely névtelenül, aláírás nélkül jelent meg (*István*, a volt nádor hitetlen hazaáruló), mások (*Ormai Norbert:* Erdély lelkes fiai!) habár névvel jelentek meg, mégis más lehetett a megfogalmazójuk. A forradalomhoz csatlakozó külföldi, osztrák vagy lengyel származású tisztek nem tudtak magyarul, de a szabadságért lángoló lelkületük összeolvasztotta őket a magyar honvédtisztekkel. Ezért az ilyenszerű nyomtatványokban nem egyéni, hanem közösségi megnyilatkozásokat kell látnunk. A szabadságharchoz csatlakozott idegen tisztek közé tartozott Kossuth hadsegéde, *Ormai Norbert* is, akinek eredeti neve báró *Auffenberg* volt. Egy önkéntes vadászezred megszervezése érdekében több kiáltványt intézett a hazafiakhoz.

„Erdély lelkes fiai"-hoz intézett kiáltványában a honvéd vadászokat négy évi szolgálatra szólította fel. A továbbiakban a német és lengyel légiók példájára hivatkozik, majd így folytatja: „mi szabad Polgárok, nem zsoldos katonák kívánunk lenni, s azért önként csatlakozunk négy évre." A kiáltvány befejező részében a börtönökben megedzett forradalmár polgárság hangja szólal meg, és hívja küzdelemre a hazafiakat.

1849 januárjában Bem tábornok elkezdette felszabadító hadjáratát, és február végén Bukovinába űzte ki Urbán alezredes csapatait. Erről szól *Kemény Farkas*nak 1849. február 27-én kiadott rövid, katonás hangú jelentése. A következő hónapokban *Csány László* kormánybiztos felhívásai és jelentései világítanak rá a korabeli társadalmi és politikai helyzetre.

Csány, mint ez március 2-án kiadott *Szózat*-ából kitűnik, három nyelven adta ki a fontosabb rendelkezéseit, hiszen az volt a célja, hogy a románsággal való ellenségeskedést megszüntesse, és a *Bem* győzelmeire, továbbá az egyenlőség, és a szabadság eszméjére való hivatkozással a románokat és szászokat is megnyerje a magyar ügynek. A szózata energikus és fenyegető hangú volt, de a korabeli politikai és katonai helyzetben nem találhatott kedvező fogadtatásra sem a románok, sem a szászok körében.

Március folyamán *Bem* Szebent, majd Brassót is elfoglalta. A győzelmeket *Csány* két egymáshoz hasonló, *Bem*et dicsőítő, harcokra lelkesítő jelentésben adta hírül a lakosságnak. Ezután következő rendelkezései társadalmi, gazdasági, pénzügyi és katonai vonatkozású kérdésekről szólanak, és *Csány* sokoldalú munkásságát jellemzik. Május 2-án az új *Szemere* kormányba *Csány László*t kinevezték közlekedésügyi miniszternek, s így elbúcsúzott Erdélytől, de a székelységről most sem feledkezett meg, és a Székelyföldet Debrecennel összekötő vasút kiépítésére gondolt. „Érzem, — írta — hogy az unió által egybekötött országrészek csak a forgalomnak gyors érintkezésével élvezendik teljesen és tökéletesen az

egyesülés áldásait". A forradalmi kormányzat valóban a Székelyföldnek olyan alapvető szükségletét ismerte fel, amellyel azután évtizedeken át nem törődtek.

Az Erdélyben kiadott 1848—49-i aprónyomtatványok mellett vannak ebben a gyűjteményben olyanok is, amelyeket Debrecenben adtak ki. Ezek közé tartozik „A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata", amely két, különböző példányban van meg. Ez mutatja azt, hogy a függetlenségi nyilatkozat milyen elterjedt nyomtatvány lehetett a forradalom idejében. De olvasása és tanulmányozása ma is tanulságos, mert megismerhetjük belőle a Habsburg-ház több ízben megismétlődő gyalázatos hitszegéseit, a bécsi kormányzat kétszínű játékát, *Jellasich* horvát bánnak és a nemzetiségeknek a magyarságra való úszítását, majd a nemzeti önvédelemnek, szabadságharcnak kezdeti szakaszát. A történelmi és politikai események összefüggéseinek éles megvilágítása, az események tömör összefoglalása után van a „nyilatkozat"-nak egy-egy olyan szakasza is, amelyet az érzelmek lángja tesz forróvá.

Ma sem olvashatunk megindulás nélkül a honvédség hősi harcairól, az éjjelekről, pusztulásokról, kegyetlenkedésekről vagy az elpusztult Nagyenyedről, amelyet „a tudományok egyik székhelyének" nevez a nyilatkozat. És ezek után, micsoda erő sugárzik ki a trónfosztás kimondásában. Európa felé fordulva kemény öntudattal hirdeti a képviselőház: „Tesszük pedig azt halálra sértett nemzetünk töretlen ereje érzetében". A következő mondatok egymásba kapcsolódva és fokozatosan „a művelt világ ítéletére" és a nemzet „természetes jogaira" hivatkozva visznek a trónfosztás határozatához és *Kossuth Lajos* kormányzóvá választásának bejelentéséhez. A függetlenségi nyilatkozatot politikai irodalmunknak egyik szerkezeti, eszmei és formai szempontból is kitűnő alkotásának tartjuk, ezért habár eléggé ismert, mégis érdemesnek tartottuk itt ismét felhívni rá a figyelmet.

Végül megemlítjük itten az 1848—49-ből való vagy a forradalmi eseményekre vonatkozó kéziratainkat is, mint amelyek bizonyos fokig kiegészítik az eddig felsorolt aprónyomtatványainkat. Ezek között van két, valószínűleg kiadatlan vers. Mindkettő *Zeyk Domonkos*ról, a fehéregyházi csata hőséről, az Erdély-szerte jól ismert és csodált honvédtisztről szól. Az egyik *Szász Károly*nak *A bajnok neje* c., az özvegyet vigasztaló, reményt nyújtó költeménye, a másik pedig egy *Zajzony* álnevű költő *Zeyk Domokos* c. verse, amely a hős utolsó viadalát eleveníti meg. Figyelemre méltó *Zeyk Károly* 1848-i képviselőválasztásának jegyzőkönyve és igazoló irata 1848—49-i szerepléséről.

A társadalmi és politikai vonatkozású kéziratok közé tartozik *Török Antal* marosújvári szolgabírónak egypár irata, amelyekben megyei eseményekről, a forradalmi károkról, a segélypénzek kiosztásáról van szó. Ezekhez járul három főkormányszéki rendelet 1846—48-ból. 1846 júliusban báró *Puchner* Antalt a kolozsvári országgyűlésre királyi biztossá nevezik ki, 1847. december 13-án a főkormányszék rendeletet ad a katonai összeírás és sorsvonás ügyében, a következő rendeletében pedig már a rend helyreállításáról olvashatunk.

Egyetlen katonai jellegű kéziratunk maradt 1848-ból, katonai napi parancsok gyűjteménye az 1848. XI. 1—1849. I. 19-i időszakból. Az első Nagyváradról van keltezve, az utolsóból pedig megtudjuk, hogy

Szeben felé indul a hadsereg. A közbeeső napiparancsok főleg a rend, a fegyelem fenntartására vonatkoznak, és több helyt említik a Kolozsvárt állomásozó tisztek neveit is. Az egykori kollégiumi levéltári anyagban is találunk 1849-re vonatkozó katonai számadásokat, így a *Törökbecset* tábori kóroda 1849-i számadásait.

Az alábbiakban a forradalmi időszakból való aprónyomtatványaink teljes bibliográfiáját adjuk. Szükségesnek tartottuk a méretek megadását is, hogy így biztosabban lehessen őket azonosítani.

1848

1. *Petőfi Sándor*. Nemzeti dal. Pest Martius 15-kén, [1848]. 305×226 mm. [A Petrichevich *Horváth Lázár* hagyatékából való példány].

2. Gróf *Teleki József* gubernator. Preinstiintzere. Nr. 7237/U. 243. 1848. [Felszólítja a felszabadult jobbágyokat és zselléreket, hogy legyenek pontosak „tartozásaik hű teljesítésére" és ne higgyék azt, hogy „joguk volna még többet erőszakosan foglalni és eltulajdonítani". — Román nyelven.] Klusu, 1848. Junie 7. 323×193 mm.

3. Gr. *Teleki József*, kormányzó. Előleges értesítés. Nr. 7237/U. 243. 1848. [Az előző felhívás magyar nyelven]. Kolozsvár. 1848. Szentiván hava [június] 7. 323×193 mm.

4. Revolutions—Proklamation der Walachei. [Az 1848 június 9-i islazi kiáltvány német nyelvű szövege.] H. n., é. n. Franz Schmid ny. 495×600 mm.

5. *Puchner* báron feldmarsal locotenent. Romanilor! [Jogegyenlőséget ígér a román népnek és a hatóságok támogatását ígéri. Engedelmességre szólítja fel a románságot.] Sibiu, 27. IX. (9. X.) 1848. 395 248×mm.

6. *Pázmándy Dénes*, elnök *Ludvig János*. A képviselő-háznak 1848-dik évi október 7-dik napján reggel tartott ülésében hozott határozota. [*Jellachichot* és híveit hazaárulónak nyilvánítja, *Récsey Ádámot* vád alá helyezi.] Ny. n. 398×250 mm. 2 lev.

7. *I Ferdinánd* osztrák császár. [*Windisch—Grätz Alfred* herceget „minden seregeink főparancsnokának" nevezi ki és a lakosságot engedelmességre szólítja fel. „*Kossuth Lajost* és az általa támogatott lázadásnak részesseit pártütőknek és hazaárulóknak nyilatkoztatjuk ki".] Olmütz, 1848. november 6. ny. n. 430 ×270 mm.

8. *I. Ferdinánd* [osztrák császár]. Magyar Koronám országainak földmívelő lakosaihoz. [A hadsereghez való csatlakozásra, a rend helyreállítására és a hatóságoknak való engedelmességre szólítja fel a lakosságot.] Olmütz, 1848. november 7. ny. n. [Marosvásárhely?] 392×480 mm.

9. Herczeg *Windischgrätz Alfred* Szózatja. Magyarország és Erdély minden ajkú és rendű lakosaihoz. [„Oltalom a híveknek, bocsánat a megtérőknek, végveszély a pártütőknek, ez jelszavam!"] Schönbrunn, 1848. november 13. ny. n. [Marosvásárhely?] 420×282 mm.

10. A polgári és katonai bizottmány (Felhívása a lakossághoz *Puchner* katonai parancsnok nov. 17-i rendelete értelmében a fegyverek beszolgáltatása ügyében.) Kolozsvár, 1848. november 21. ny. n. 174×220 mm.

11. *Wardener* cs. kir. parancsnok [Első *Ferdinánd* császár nevében biztosítja Kolozsvár város „békés polgárait... személy és vagyon teljes bátorságára nézve", és a lakosság tudomására hozza, hogy a katonaság

mit követelhet a házi gazdától.] Kolozsvár, 1848. november 24. ny. n. 245×205 mm.

12. *Urban* oberst-lieutenant, *Lucchi* kapitain und Adjutant, *Rosenbaum* Oberlt. Auditor. Kundmachung. [Értesítik a lakosságot, hogy a *Teleki Sándor* és a Katona [Miklós] csapatait Désből kiverték, a forradalmárokat nagyrészt szétszórták a törvényes rendnek helyre kell állnia. A lakosság köteles minden fegyvert és hadiszert beadni. A császárhoz hű románságnak védelmét ígéri. — [Német nyelvű kiáltvány.] Klausenburg, 1848, Anfangs December. Ny. n. 384×220 mm.

13. *István* a volt nádor hitetlen hazaáruló. [Közli *István* nádor 1848. március 24-én Bécsben kelt levelének a tartalmát. Eszerint *István* minden fegyveres erőnek az országból való kivitelét és királyi biztosnak „tekintélyes hadsereg kíséretében Pozsonba" való küldését ajánlotta. Ezért a kiáltvány *István*t halottnak nyilvánítja.] Budapest, 1848. december 7. Ny. n. 390×248 mm.

14. *Veszprémi László* váradi aljegyző. Hirdetmény. 4319. (A császári katonaság nagyobb részének eltávozása után felszólítja a lakosságot, „hogy a fennálló rend fenntartására segéd kezeket nyújtson"). Kolozsvár, 1848 december 17. Ny. n. 380×225 mm.

15. *Székács József*. Ének az alkotmányos szabadság ünnepére. (Költemény) H. és é. n. 184×117 mm. 4 sztln 1.

1849

1. *Ormai Norbert* alezredes. Erdély lelkes Fiai! [Felhívás az 1-sső magyar vadászezredbe való belépésre. „Tiporjuk le azokat, kik a magyar szabadságot rokonaink, barátaink s véreink tetemein akarták megsemmisíteni."] H. é. és ny. n. 445×270 mm.

2. *Asztalos Pál, Csány László* helyett. Ke....domásul [gróf *Kornis Gábor* és báró *Ehrenfels Ödön* mint „ártatlanok" elbocsáttatnak]. Kolozsvár, 1849. február 26. Ny. n. 383×260 mm.

3. *Kemény* alezredes [*Bem* tábornok parancsából tudatja a lakossággal, hogy II. 26-án *Bem* „az ellenséget Besztercéig nyomta és Bukovina felé üldözi"]. Kolozsvár, 1849. febr. 27-én Ny. n. 200×240 mm.

4. *Csány László*, Erdélyország telyhatalmú biztosa. Szózat Erdélyország Népeihez! [Nyolc napot tűz ki a románságnak, hogy térjen vissza falvaiba és „bűnbocsánatot" hirdet. „Mit sem tart az egyesült hazának törvényhozó testülete szentebbnek, mint a lélek ismeret szabadságának és minden fajták nyelvének tisztelését".] Kolozsvár, 1849. március 2. Ny. n. 395×278 mm.

5. *Csány Ladislae*. Apel Catra Popoarele Transilvaniei! [Az előző szöveg románul] Klusiu, 1849. mart. 2. Ny. n. 390×278 mm.

6. *Csány Ladislaus*. Aufruf an die Völker Siebenbürgens [Ugyanaz németül.] Klausenburg, 1849. März 2. Ny. n. 390×278 mm.

7. *Csány László* országos h. biztos. [Cáfolja a *Bem* medgyesi vereségéről elterjedt híreket. Az álhírek terjesztőit árulóknak kell tekinteni.] Kolozsvár, 1849. március 8. Ny. n. 195×258 mm.

8. *Csány László* orsz. teljhatalmú biztos. Szomorú jelentés. [Jelenti *Asztalos Pál* képviselő és kormánybiztos halálát.] Kolozsvár, március 11. Ny. n. 230×285 mm.

9. *Csány László*, főkormánybiztos. Örömhír!! Szeben a magyaré.

[Rövid tudósítás *Bem* március 11-i szebeni győzelméről.] Kolozsvár, 1849. március 15. Ny. n. 390×245.

10. *Szoboszlai Pap István* predikátor és superintendens. Március Tizenötödiki évfordulati országos ünnepély alkalmával a debreczeni helv. hitv. egyház nagytemplomában előmondott könyörgés. H. é. és ny. n. 215×145 mm.

11. *Csány László* helyett *Berde Mózsa* kormánybiztos. Örömhír! Brassó a magyaré! [Brassó f. h. 20-án lelkiesmérete mardosásai közt önként feladta magát.] Kolozsvár, 1849. március 25. Ny. n. 390×255 mm.

12. *Csány László* országos teljhatalmú biztos. Rendelet a törvényhatóságok főtiszteihez. [A hadi kivetésről, a békebíróságok feladatairól, a katonai kötelezettségekről, a bérletszerződések betartásáról] Kolozsvár, 1849. ápr. 10. ny. n. 4 l. 380×245 mm.

13. *Csány László* országos t. h. biztos. Rendelet a törvényhatóságok előljáróihoz. [A gazda nélkül maradt földeket az állam költségén és az állam számára meg kell művelni.] Kolozsvár, 1849. ápr. 15. ny. n. 348×222 mm.

14. *Almásy Pál*, a képviselőház elnöke, b. *Perényi Zsigmond*, a felsőház másodelnöke, *Szacsvai Imre* jegyző. A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata (Április 14-én 1849). Debreczen, 1849. ápr. 19. Ny. n. 8 l. 340×240 mm.

15. *Almásy Pál*, a képviselőház elnöke, b. *Perényi Zsigmond*, a felsőház másodelnöke, *Szacsvai Imre* jegyző. A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata. Debreczen, 1849. ápr. 19 Ny. n. 4 sztln l. 543×272 mm.

16. *Csány László*. Kevés, de kedves szavak a Székelyekhez! [Közli *Kossuth Lajos* szavait, amelyekben a székely nép megjutalmazását ígéri.] Kolozsvár, 1849. április 20. Ny. n. 400×250 mm.

17. *Kossuth Lajos*. 6288 k. Rendelet a székelyek ügyében *Csány László* országos biztosnak. [A székelységet a múltban ért sérelmeket orvosolni akarja, a katonai parancsnokságok jogkörét elválasztja a polgári hatóságok törvényes jogkörétől, azt pontosan meghatározza, és megszünteti az örökös határőri katonáskodási kötelezettséget.] Debreczen, 1849. április 27. ny. n. 360×255 mm.

18. *Csány Ladislau*. Orindujale. 2259. 1849. [A volt jobbágyokat biztosítja a jogegyenlőségükről, és átadja a bíróságnak mindazokat, akik a törvényeket nem tartják be.] Klusiu, 1849. április. 28. Ny. n. 384×242 mm.

19. *Csány László* országos teljhatalmú biztos. [Azok a nők, akik „női foglalkozásban" a honnak szolgálni akarnak, jelentkezzenek *Ormay* vadász ezredesnél.] Kolozsvár, 1849, május 8. ny. n. 360×230 mm.

20. *Csány László*. Búcsú-szó Erdélytől. [Átveszi „a közlekedési ügyek kormányzatát" és visszatekint az elmúlt eseményekre. Legfőbb gondja lesz a székelységnek Debrecennel való vasúti összeköttetését kieszközölni] H. és ny. n. 390×250 mm.

Színlapok.

1. A kolozsvári Nemzeti Színház 1849. április 3-i színlapja *Szigligeti Ede:* Gritti, Magyarország nádora.

2. A kolozsvári N. Sz. 1849. április 9-i színlapja. *Balogh—Szerdahelyi:* Ludas Matyi.

3. A kolozsvári N. Sz. 1849. április 10-i színlapja. *Bourgeois—Damanoir.* Fekete orvos.

4. A kolozsvári N. Sz. 1849. április 12-i színlapja. *Mazeres:* Fiatal férj.

5. A kolozsvári N. Sz. 1849. április 14-i színlapja. *Dumersan—Delaborde:* Nép és aristocratia.

6. A kolozsvári N. Sz. 1849. április 15-i színlapja: *Scribe:* Ördög része.

A fentieken kívül még megemlítünk két 1849-ben Kolozsvárt megjelent kisnyomtatványt, amelyek a függetlenségi eszmét, a szabadságot hirdetik.

1. *Bardócz János.* Folyó évi martius 25 a városház erkélyéről tartott beszéde. Kolozsvár, Ref. Kol. 8° 20 cm. 15 l. [Követeli a köztársaság kikiáltását.]

2. *Vitos Gergely*nek folyó 1849-iki év april. 29-kén a nemzet függetlenségi nyilatkozatának megünneplésekor a szabadság téri templomban tartott beszéde. Kolozsvár. A Főtanoda betűivel. 8° 195 mm. 12 l.

Ez utóbbi kisnyomtatványt nem említi *Petrik Géza* bibliografiája és a szerzője életrajzát sem közli *Szinnyei* munkája. Így tehát a ritkább, eddig nem ismert forradalmi nyomtatványok közé sorozhatjuk.

Ezenkívül mint könyvészeti különlegességet megemlítjük *Anton Kurz*nak: Hora und Kloska. Die walachische Revolution des Jahres 1784. Klausenburg, 1848. c. munkáját. A szerző kezdőbetűivel (A. K.) jelzett történelmi tanulmánynak a nyomtatása az első ívvel félbe szakadt. *Veress Endre* bibliográfiája erről a következőket írja. (Bibliografia românăungară, Bucuresti, 1935. 51): „Această este prima coală a broşurii editate de scriitorul *A [nton] K[urz]* din care apoi in urma evenimentelor războinice ale revolutiunii dela 1848 nu a mai esit nimica."[1] Az enyedi könyvtár példánya azonban 46 oldalon a teljes munkát tartalmazza. Az elkészült első részhez ugyanis más papíron még két ívet fűztek, és ezen a *Kurz* tanulmánya folytatásának a kefelevonata olvasható. A nyomdahibák és egypár helyt a tintával végzett javítások mutatják, hogy ezt a két ívet korrektúrára küldték a szerzőnek, de ő már nem javította ki. Így valószínűleg ez az enyedi példány az egyetlen, mely Anton Kurznak *Hermann Mihály* kéziratos krónikája nyomán írt munkáját a maga egészében megőrizte.

Könyvtárunknak a forradalmi időszakból való kisnyomtatványai között eszerint több olyan ritkaság van, amely a korabeli forradalmi állapotokat jellemzi, és élesen rávilágít a függetlenségi hazafias törekvések és a reakció között folyt élet-halál küzdelemre. Történelmi kutatásunk számára ezek értékes forrásmunkák lehetnek.

[1] Ez az első íve annak a munkának, amelyet *A[nton] K[urz]* adott ki, és amelynek a folytatása az 1848-as forradalom háborús eseményei miatt már nem jelent meg.

Dankanics Ádám

TÁJBIBLIOGRÁFIAI MUNKA A ROMÁN NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN

Három évtizedre visszanyúló hagyományai vannak a román tájbibliográfiai munkálkodásnak. 1928-ban jelent meg Dobrudzsa bibliográfiája[1], amelyet rövid idő múlva követett a Bánság és az 1916—1936 közötti Erdély irodalmának könyvészeti áttekintése.[2] Ugyancsak a háború előtt tesznek először kísérletet a Székelyföldre vonatkozó szakirodalom összefoglalására, s végül ebben az időszakban jelenik meg egy, az ország egészére vonatkozó helyismereti bibliográfia, amely vázlatossága ellenére — mint a maga nemében úttörő vállalkozás — elismerést érdemel.[3]

A tájbibliográfiával kapcsolatos igény 1955-ben jelentkezett újra. Elsőként a kolozsvári egyetemi könyvtár kezdte meg a Kolozsvár város és Kolozsvár tartományra vonatkozó könyvészeti anyag feldolgozását. A könyvtár bibliográfiai munkaközössége a régibb keletű helyismereti ajánló bibliográfia mellett[4] most a város és vidéke könyvészeti anyagának lehető teljességét kívánja az olvasó-kutató rendelkezésére bocsátani. Abból az elvből kiindulva, hogy „jobb, ha egy bibliográfia többet ad a kelleténél, mint kevesebbet",[5] a periodikák maradéktalan feldolgozását is szükségesnek tartják. Az elképzelés az, hogy előbb egy belső katalógust létesítenek a gyűjtött adatanyag felhasználásával, amely majd ajánló bibliográfiák alapjául szolgálhat. Az egyes bibliográfiai adatokat csak a címet értelmező annotációval látják el — szükség szerint.

Ugyancsak 1955 jelentette a marosvásárhelyi tartományi könyvtár tájbibliográfiai munkásságának kezdetét is.[6] Terv szerint a Magyar Autonom Tartomány bibliográfiája csak a fontosabb cikkanyagot fogja tartalmazni, viszont nagyobb jelentőséghez juttatja a helyi nyomdatermékek

---

[1] *Greavu—Dunăre:* Bibliografia Dobrogei. — București, 1928.

[2] *Bugariu Vecintiu:* Bibliografia Banatului. Analele Banatului 1929. — *Crăciun Ion:* Bibliografia Transilvaniei Românești 1916—1936. — București, 1936.

[3] Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára. — Sepsiszentgyörgy, 1929. 682—779. l. — *Niculescu Varone G. T.:* Monografiile orașelor, comunelor și mănăstirilor din România integrite (Bibliografie) 1855—1938. — București, 1939.

[4] *Kertész János:* Kolozsvár törvényhatósági joggal felruházott szabad királyi város irodalma. — Kolozsvári Szemle 1942—1943.

[5] *Bugnariu Teofil:* Kolozsvár város könyvészetéről és a helyismereti bibliográfiák kérdéséről. — Könyvtárosok Tájékoztatója, 1957. 3. sz. 26 — 29. l.

[6] *Ring Mina—Bartók Viorica:* Bibliografiile locale și bibliografia regiunii Autonomă Maghiară. Prima sesiune stiintifică de bibliologie și documentare. — Bucuresti 15—16 decemvrie. 1955. — București, 1957. 140—142. l.

Ring Mina: Bibliografia pentru studiul regiunii. — Călăuza bibliotecarului 1957. 8. sz. 26—28 l.

könyvészetét. Az adatgyűjtés során nemcsak a tartományi könyvtár állományát nézik át, hanem a többi vásárhelyi könyvgyűjteményt is. (Így pl. a Bolyai tudományos könyvtár anyagát.) A későbbiekben könyvtárközi csere révén más erdélyi könyvtárak vonatkozó anyagát is fel akarják dolgozni. Munkájuk eddigi eredménye mintegy kétezer katalóguscédula. Az összegyűjtött anyag alapján készül majd el a tartomány helyismereti katalógusa, amely betű- és szakrendi, valamint földrajzi, perszonália és fénykép részkatalógusokból tevődik majd össze. A helyismereti katalógus megszervezése utánra tervezik nyomtatott tájbibliográfia kiadását.

A nagyenyedi Bethlen-könyvtár munkaközössége 1956 óta foglalkozik Enyed bibliográfiájának összeállításával. A pillanatnyi szükségletet van hivatva kielégíteni a mintegy ezer tételes helyismereti katalógus, amely nemsokára a kutatók rendelkezésére fog állani. Ezzel párhuzamosan folyik *Jékely Lajos* és *Farkas Sándor*[7] kéziratban levő helyi bibliográfiáinak kiegészítése az eddig fel nem vett helyi nyomdatermékekkel, valamint a helyi sajtóorganumok rendszeres és részletekbe menő bibliográfiai feldolgozása.

A nagyváradi tartományi könyvtár a régi váradi nyomtatványok bibliográfiáját (1565—1830) állította össze,[8] az aradi tartományi könyvtár pedig 1953 óta gyűjti a helyi nyomtatványokat.[9] Jelentős eredményeket ért el a tájbibliográfiai gyűjtő munka területén a konstancai tartományi könyvtár is, amely többezer kartoték cédulából álló helyismereti katalógust állított fel és bocsátott az olvasók rendelkezésére. Ugyanígy a ploesti könyvtár is.

A gyűjtőmunkában tett előrehaladás arányában egyre érezhetőbb a tájbibliográfiai kérdés kellő elméleti tisztázottságának hiánya. Ennek a ténynek mintegy vetülete a még mindig ingadozó fogalomhasználat, amely egyes cikkekben jelentkezik. (Bár a tájbibliográfiai munka elvi kérdéseit elsőként felvető dolgozat[10] szóhasználatát elfogadva, a román bibliográfusok általában a „tartományismereti bibliográfia" — bibliografia pentru studiul regiuni — kifejezést használják.)

A tartományismereti bibliográfia fogalma nem tartalmazná a nem helyismereti értékű helyi kiadványok bibliográfiáját, bár éppen a vitaindító cikk hangsúlyozza a helyi nyomtatványok bibliográfiai feldolgozásának jelentőségét a retrospektív nemzeti bibliográfia szempontjából.

A feldolgozás tekintetében a törekvés az, hogy a folyóiratok helyi vonatkozású anyaga maradéktalanul feldolgoztassék, s a helyismereti katalógus tartalmazza a fontosabb újságcikkeket is.

---

[7] *Jékely Lajos:* A Bethlen-kollégium könyvtárának nagyenyedi kiadású könyvei. Kézirat. 337.
Farkas Sándor: Nagyenyedi kiadványok jegyzéke *Petrik Géza* könyvészete alapján. Kézirat. 341.

[8] Tartományaink megismerése. — Könyvtárosok Tájékoztatója 1957. 4. sz. 5—8. l.

[9] *Kiss Nicolae:* Organizarea şi folosirea documentelor cu caracter local. Călăuza bibliotecarului 1957. 9. sz. 15—16. l.

[10] *Baiculescu Gheorghe:* A helyismereti irodalom bibliográfiájának kérdéseiről. Könyvtárosok tájékoztatója 1957. 2. sz. 12—15. l.

A tájbibliográfiai munka közelebbi célját általában katalógus létrehozásában látják, s az általános felfogás az, hogy a katalógus alapján kell majd nyomtatott ajánló bibliográfiákat készíteni.

A munka megszervezését illetően egyre határozottabban merül fel az országos méretű koordinálás és kollaboráció szükségessége.[11] Ezen a a téren egyelőre tapasztalatcserék és a könyvtári szaksajtó játszanak igen fontos szerepet.

[11] *Váczy Leona dr.:* In legătură cu problema bibliografiilor locale. Călăuza bibliotecarului 1958. l. sz. 31—33. l.

KÖNYVÉSZET

Módis László

KÁLLAI ALBERT MAGYAR NYELVŰ UNIKUM MŰVE 1599-BŐL

(A teljes mű hasonmásával)

Csikesz Sándor dr. egyetemi tanár 1927. június 7.-én Budapesten, *Szórádi Ferenc* Ráday u. 37. sz. könyvkereskedésében egy régi halotti beszédeket tartalmazó RMK kötetet vásárolt, „Erasmi Quaedam opera" c. művével együttesen számlázva 64 pengőért.[1] A halotti beszédeket tartalmazó kolligátum első darabja *Kállai Albert*[2] ungvári református esperes-lelkész gyászbeszéde *Homonnai Druget István* felett.[3] Könyvészeti nyomozódások során kitűnt, hogy ez a nyomtatvány eleddig ismeretlen, amit *Csikesz Sándor* — mint a régi magyar egyházi irodalom alapos ismerője — már a megvásárlás alkalmával is sejtett. Más példány azóta sem bukkant elő sem könyvtárakban, sem magángyűjteményekben mindmáig, s így a nyomtatványt ma is unikumnak tekinthetjük. Pedig a kötet nyilvánosság elé került előbb 1934-ben a Budapesten rendezett Országos Református Kiállítás[4] alkalmával, majd pedig 1940-ben, *Csikesz Sándor* halála évében, amikor *Incze Gábor* dr. rövid bevezetéssel ellátva, átírásban teljes szövegében közreadta.[5]

Zoványi Jenő dr. 1940-ben megjelent Cikkei...-ben *Kállai Albert* neve alatt felvette e művet, mint a szerző eddig ismert egyetlen művét, megemlítette az *Incze Gábor* által történt közreadást is, de megjegyezte: „könyvészeti irodalmunkban még nincs ismertetve", ill. „könyvészeti irodalmunk még nem tartja számon".[6] A méltán hiányolt könyvészeti

---

[1] Az eredeti számláról vett adatok.

[2] *Kállai Albert* származásáról, hazai tanulmányairól nincsenek adataink. 1574-től a wittenbergi egyetemen tanul, az ottani magyar bursa anyakönyvében található bejegyzés szerint: „Albertus Calai. 12. Junii. 1574". (Vö. *Thury Etele:* Iskolatörténeti adattár. 2. köt. Pápa, 1908. 21. l.) Hazatérése után lelkészkedett Szikszón, majd Ungváron, ahol esperesi tisztséget is viselt. Lásd: *Zoványi Jenő*: Cikkei a „Theologiai Lexikon" részére a magyarországi protestantizmus történetéből. Budapest, 1940.

[3] A kolligátum további hat darabja ugyancsak RMK éspedig: Triumphus fidei... Váradi Judith felett... Nagyvárad, 1645. — Temetési pompa... Bethlen Péter felett... Várad, 1646. — *Keresztúri Pál:* Lelki legeltetés... Várad, 1649. *Medgyesi Pál:* Joseph romlása... Ibrányi Ferencz felett... Sárospatak, 1659. — *Várallyi Lőrinc:* ...Vaji Ibrányi Ferencz felett... Sárospatak, 1659. — Articuli juxta quos regitur ecclesia in superioribus regni Ungariae partibus... 1667.

[4] A kiállítást *Csikesz Sándor* szervezte.

[5] A reformáció és ellenreformáció korának evangéliumi keresztyén (református és evangelikus) egyházi írói c. sorozat XIV. száma.

[6] *Zoványi Jenő* i. m. 212. és. 547. l.

leírás, illetőleg számontartás azóta is elmaradt.[7] E régi mulasztás és adósság pótlásaképpen most eredeti nagyságú hasonmásban közreadjuk a teljes nyomtatványt.

A nyomtatvány mindössze 14 oldal, mai alakjában 165 × 120 mm nagyságú, de az eredeti forma nagyobb volt, s az időközben történt körülvágás vagy körülvágások során a felső díszítés, ill. élőfej betűi is csonkultak hellyel-közzel. A kolofon szerint *Kléz [Klöss] Jakab* nyomdász bártfai műhelyének terméke.[8] A papír alsó része, főként jobb oldalon valamikor nedvességet kapott, és annak foltjai megmaradtak, a szöveg épségét azonban nem érintik, és a papír mállását sem eredményezték.

A kolligátum, melynek első darabja a *Kállai Albert* beszéde — mint időben legrégebbi — barna bőrkötésű, felső és alsó táblájának mintás szegélyein körül aranyozás nélküli nyomott mintás díszítéssel. Sarokdíszítése aranyozással nyomott mintákkal. Szöveges sarok nyomása kettő is van. Felsőbb részén három sorban vörös bőrön aranyozott verzális betűkkel: „HALOTTI PRÉDIKÁTZIÓ I XVII. SZÁZAD", alsóbb részén zöld színű bőrön ugyancsak három sorban: „CANONES I HERCZEG I SZÖLÖSIENSIS".[9] A kötéstábla mérete 175 × 145 mm.

A kötetben található tulajdonjogi bejegyzések igen érdekesek nemcsak a kötet vándorlásával kapcsolatban, de könyvtártörténeti szempontból is. Az első ilyen bejegyzés tintával írva: „Joseph Szakács 1836". *Szakács József* mattyi református lelkész volt Baranya megyében. Mint akadémikus rektor már Szalacs-on (Bihar megye) megszerezte *Keresztesi József* ott elhúnyt lelkész híres könyvtárát, s azt anyagi lehetőségei szerint gyarapította is, úgyhogy 1867-ben bekövetkezett halálakor mintegy 800 kötetből álló, szépen kötött és rendezett könyvtárat hagyott maga után.[10] A második bejegyzés ceruzával írva: „Szakács Lajos 1900", s ugyanezen kéztől a kötet hátulján szintén ceruzával írt könyvészeti jegyzet „1902"

---

[7] *Csikesz Sándor* tanulmány keretében kívánta feldolgozni a művet, és azt székfoglalóul szánta abban a Református Akadémiában, melynek egyik tervezője volt, de amely nem valósulhatott meg. Vö. *Incze Gábor* i. m. előszavát.

[8] *Gulyás Pál:* A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. Budapest, 1931. 237—238. lapokon 1599-ből négy művet említ a *Klöss Jakab* műhelye termékeként, *Kállai* művét nem említi.

[9] Mint *Révész Imre* a kötetbe be is jegyezte, a kötet utolsó darabja nem a Herczegszőllősi kánonok, hanem a Felsőmagyarországi kánonok.

[10] *Szakács József* 1796. július 26-án született Váchartyánban, hol atyja lelkész volt. Tanult Aszódon, Losoncon, Pesten, a theologiát Debrecenben végezte. Rektor volt Szalacson, egy évet töltött Bécsben. Káplánkodott Halason és Ráckeviben, lelkész volt előbb Bissén, majd 1830-tól Mattyon. Vö. *Nyerges Ferenc:* Szakács József. — Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1867. 10. évf. 11. sz. 348—349. has. — Protestáns Képes Naptár 1868. 77—78. l.

A kötet érdeklődésre tarthat számot úgy is, mint *Szakács József* könyvtárának egyik darabja. *Szinnyei József* nem veszi fel a Magyar Írók... c. művében *Szakács Józsefet*, bár repertóriumában említi a Protestáns Képes Naptárban róla megjelent nekrológot, amiből viszont kitűnik, hogy irodalmilag is működött, *Anti—Cardanus* álnéven több cikket írt a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap-ba. *Gulyás Pál:* Magyar álnév lexikoná-ban sem szerepel. — *Szakács József* gazdag kéziratos anyaga is feldolgozásra és méltatásra vár. *S. Hoffer Endre* 1868-ban *Szakács József* másolati példányából adta ki *Keresztesi József* naplóját (Krónika Magyarországi polgári és egyházi közéletéből a XVIII.-ik század végén.), majd 1925-ben az ebből kimaradt részeket *Csikesz Sándor* publikálta folytatásokban *Keresztesi József naplójegyzetei akadémiai útjáról* címen a Theologiai Szemle hasábjain.

datálással.[11] A kötet 1945-ben *Révész Imre* akkori püspök bejegyzésével a debreceni református kollégium nagykönyvtárába került azzal a céllal, hogy az ott letétbe helyezett és a tudományos kutatás számára együtt tarthatni remélt — de azóta sajnálatosan szétszóródott — nagyértékű Csikesz-könyvtár egyik ékessége legyen.[12] E kötet ma is a kollégiumi nagykönyvtár birtokában van.

A nyomtatvány teljes egészében, fakszimilében való közreadása több szempontból is indokoltnak látszott. Így nagyobb nehézség nélkül hozzáférhetővé válik a több irányú kutatás számára, amelyre méltán tarthat számot. Figyelmet érdemel nyomdászattörténeti szempontból. Nyelvjárástörténeti, ortográfiai szempontból feltétlenül érdekli a nyelvészeket.[13] Történeti, irodalomtörténeti szempontból is vannak jellegzetességei, egyháztudományi vonatkozásai pedig különösen fontosak.

[11] *Szakács Lajos* fia volt Józsefnek. Született Matty-on 1844. január 18-án. Theologiát végzett. Előbb káplán volt atyja mellett, majd annak halála után 1867-től rendes lelkész ugyanott 1917. július 3-án bekövetkezett haláláig. Atyja könyvtárát, amelyről pontos katalógus is volt, ő örökölte. Halála után gyermekei a budapesti Ráday-könyvtárnak ajánlották fel megvételre a könyvtárat, de az csak válogatva vásárolt abból valamennyit. A nagyobb rész további sorsáról csak töredékes adataink vannak. (*Melegh Dezső* mattyi lelkész szíves levélbeli közléseiből vett adatok, ki előbb káplánja volt *Szakács Lajos*-nak, majd utóda lett.)

[12] Vö. *Varga Zsigmond:* A kollégiumi nagykönyvtár és a vele kapcsolatos múzeum kialakulási története és egyetemes művelődéstörténeti jelentősége. Debrecen, 1945. 149. l.

[13] Ortográfiai szempontból értékes adalékot nyújt többek között a szőnyegen levő Caroli—Károli—Károlyi problémához és vitához. Vö. *Erdős Károly:* Károli Gáspár neve .— Református Egyház 1952. 1. sz. 27. l.

Bertók Lajos

VERESMARTI MIHÁLY „RÖVID FELELET"-ÉNEK LATINRA FORDÍTÁSÁRÓL

(Három hasonmással)

Lessius (Leys) Leonhard S. J. belga teológus (1554—1623) „Consultatio, quae fides, et religio sit capessenda" című népszerűsítő hitvédő munkáját, amelyet az eredeti latin szövegével is kiadtak nálunk Nagyszombatban (1723) és Kolozsváron (1738), *Pázmány Péter* kívánságára[1] magyarra fordította *Veresmarti Mihály*. E fordítás első kiadása 1611-ben jelent meg (RMK I. 431). Sőt a nagy érdeklődésre tekintettel a következő évben, 1612-ben a második kiadásra is sor került (RMK I. 437). Az elsőből *Szabó Károly* egy példányt sem látott, a másodikból *Knauz Nándor*[2] szerint a zágrábi érseki könyvtár őriz egyet. Az 1640-ben megjelentetett harmadik kiadás (RMK I. 706) címlapjának adataiból viszont tudjuk, hogy mindegyik kiadás Pozsonyban jelent meg, s a második kiadás megbővült egy fejezettel („az *Meiszner* roszszalkodására rövid felelettel"), aminek a szövegét a harmadik kiadásból (215—250. l.) ismerjük („Rövid felelet a drezdai Meisner Boldisárnak e' Tanáchkozás-ellen támasztott fogásaira.")

Meisner Balthasar[3] wittenbergi teológiai tanár (1587—1626) *Lessius* ellen 1611-ben adta ki „Consultatio catholica de fide Lutherana capessenda..." c. vitairatát. Ennek a munkának a cáfolására írja meg — bizonyára ismét *Pázmány* kívánságára — 1612-ben „Rövid felelet"-ét *Veresmarti Mihály*.[4] (L.: *Ipolyi Arnold*, Veresmarti Mihály élete.) Amint a szót szó szokta követni, úgy vált szükségessé a válaszra a *Meisner* válaszadása. Ennek megtörténtét nyomtatott dokumentum bizonyítja.

A közelmúltban került kezembe egy kolligátum, amelybe két mű van bekötve. Mindkettő hungaricum. Az elsőt *Thurzó Imrének*, a wittenbergi egyetem volt hallgatójának, sőt rövid ideig rektorának, ajánlotta a fordító, *Balduin Frigyes*,[5] a drezdai születésű wittenbergi teológiai professzor (1575—1627), aki *Pázmány Kalauz*-ára adta meg a feleletet 1626-ban „Phosphorus veri catholicismi" c. művével, amelyre viszont *Pázmány* „A setét hajnalcsillag után bujdosó Lutheristák vezetőjé"-vel

[1] Veresmarti Mihály megtérése históriája. = Veresmarti Mihály munkái 1. kötet. — Budapest, 1875, 266. l.

[2] *Szabó Károly:* Régi magyar könyvtár. 1. kötet. Budapest, 1879, 199. l. 437. sz. műhöz adott jegyzetben.

[3] Allgemeine Deutsche Biographie. 21. köt. 243. l. és *Ipolyi Arnold:* Veresmarti Mihály XVII. századi magyar író élete és munkái. Budapest, 1875, 345—347. l.

[4] *Ipolyi Arnold* i. m. 345. l.

[5] Allgemeine Deutsche Biographie. 2. köt. 16—17. has.

válaszolt (1627.) — A *Balduin*-féle könyv címe: „Solida refutatio Catechismi Ariani, qui Rackoviae in Polonia anno 1608. excusus, et antiquissimae apostolicae confessioni ecclesiae Christianae de Jesu Christi persona et officio oppositus est." (Wittenberg, 1620.) A művet megtalálhatjuk Apponyinál (II. 767). Az „Epistola dedicatoria" azonban nem 1619. szeptember 26-án kelt, mint Apponyi írja, hanem 24-én.

Fontosabb számunkra a kolligátum második darabja: a *Meisner*-féle Consultatio 1623-as wittenbergi kiadása, amelynek címlapjáról a következőt olvashatjuk: „Editio tertia, cui accessit *responsio ad puerilem censuram cujusdam Ungari, Michaelis Vörösmarti, Plebani Selliensis*". E nevezetes függelék három részből áll. A jóakaratú olvasóhoz („Lectori benevolo") intézett húsz soros bevezető után leközli *Meisner* és *Veresmarti* „Rövid felelet"-ének a latin fordítását (*„Brevis consultatio Michaelis Vörösmarti Plebani Selliensis in Hungaria. De captionibus Balthasaris Meisneri Dresdensis Consultationi Lessianae oppositis ex lingva Hungarica in Latinam versa interprete Stephano Gonczio Lyndua—Hungaro."*), és adja meg válaszát. (*„Balthasaris Meisneri Responsio ad praemissam censuram puerilem Michaelis Vörösmarti. Plebani Silliensis in Hungaria."*) A teljes mű terjedelme: 20, 706, 28 l., a Lectori benevolo az 586., a Brevis consultatio az 587—622., a Responsio a 623—706. lapokon található.—

Amint a „Responsio" bevezetéséből olvashatjuk, „Consultatio"-jának megjelenése után három év múlva írta meg *Meisner* ezt a cáfolatot *Veresmarti* két évvel ezelőtt (1612) kiadott támadó írására, tehát 1614-ben. A „Consultatio" második kiadását nem láttam és nem ismerem. Így nem is tudom megállapítani, hogy mikor jelent meg először nyomtatásban ez a „Responsio", s az sem látszik valószínűnek, hogy a megírás után még kilenc évig várt volna *Meisner* a közzétételre. Annál is inkább valószínűtlen ez a halasztás, mivel a harmadik kiadás előtt három évvel, 1620-ban megjelent a *Hugo Hermann Meisner*t támadó *Lessius* védelmében írt munkája, a „De vera fide capessenda..."[6] A „Responsio" szövegéből, azt látjuk, hogy *Meisner* a megírás előtt csak néhány hónappal előbb kapta kézbe a „Tanáchkozás" 1612-es kiadását, s valószínűleg saját maga fordulhatott valamelyik magyar barátjához, talán éppen *Gönczi István*hoz, a rávonatkozó támadó rész latinra fordítása érdekében. Bár bizonyítani semmivel sem tudnám, de feltehető, hogy *Thurzó György* nádor kérhette meg *Meisner*t a beavatkozásra. Ami katolikus részről akkor történt Magyarországon a protestánsok ellen, azt a kortársak mind *Pázmány* nevéhez fűzték. Így fordulhatott a lutheránus *Thurzó* a wittenbergi professzorhoz, akivel állandó levélváltásban volt. Tudunk arról, hogy próbálta megnyerni *Meisner*t, aki egyébként a fiatal *Thurzó Imre* professzora és pártfogója volt, hogy *Pázmány* ellen irodalmilag tevékenykedjék. *Meisner* betegségére hivatkozással húzódott, de talán végre mégis csak beavatkozott. Cáfolatainak a megírását azonban Pázmány műveiből a lényegesebb részek latin nyelvre fordításától tette függővé.[7] E kívánságnál kapcsolhatjuk be a *Veresmarti*-problémát. A helyzet ugyanúgy van itt is. *Meisner* nem tudott magyarul, tehát kérte, hogy a cáfolat megírásához

[6] *Ipolyi Arnold* i. m. 347. l.
[7] *Ipolyi Arnold* i. m. 346—347. l.

küldjék meg neki a cáfolásra kívánkozó lényegesebb részek latin fordítását. A *Thurzó*-leveleknél azonban van egy hiba, az ilyen tárgyban írt levelek későbbi keltezésűek. *Meisner*nek a még mentegetőző válasza 1616 végéről való.[7] A „Responsio" megírása viszont 1614-re megy vissza. Ez a dátum mintegy elválasztja a *Veresmarti* személyét a *Thurzó—Meisner*-féle levélváltás tárgyától, ha sok hasonlóságot is mutat egyben. Viszont semmi hivatkozást nem találunk e levelekben előbbi ilyen irányú óhajokra vagy beleegyezésekre.

A „Responsio"-ban *Meisner* csodálkozik azon, hogy az ő latin nyelvű művére egy katolikus pap nem latinul válaszol, hanem egy „peregrinum idiómá"-t használ. Miért nem törökül vagy indusul írta meg replikáját, hiszen ezek az idiómák is éppen olyan érthetetlenek lettek volna számára, mint amilyen a magyar nyelvű szöveg. *Absurdum*nak és *fraudulentum*nak tekinti, hogy valaki olyan nyelven válaszoljon meg valamit, amely nyelvet a másik fél nem ért meg. Ő azonban nem kívánja utánozni a plébánost, s a maga válaszát nem is német, hanem latin nyelven adja meg.

Nem az én feladatom a „Responsio"-val való érdemi foglalkozás. Egyedüli célom csak az volt, hogy felhívjam a figyelmet *Veresmarti* „Rövid felelet"-ének kinyomtatott latin nyelvű fordítására, s ráirányítsam az érdeklődést a fordítóra, a *lindvai Gönczi Istvánra*, akit nem azonosíthatunk megnyugtatóan a gönczi lelkész *Gönczi István*nal,[8] akinek „Panharmonia" c. vitairata Vizsolyban látott napvilágot 1599-ben, s aki több mint 30 évvel előbb, 1582-ben volt wittenbergi diák, tehát öt évvel előbb, mint *Meisner* született. *Szinnyei* nem említi *Gönczi* születési helyét, *Zoványi Jenő*[9] viszont gönczi születésűnek mondja. Azt sem tudjuk róla, hogy élt-e még 1614-ben, amikor *Meisner* a „Responsio"-ját megírta, és amely évben „Panharmoniá"-jára *Grawer Albert* „Absurda Absurdorum Absurdissima, Calvinistica absurda" c. könyvével válaszolt.[8] Az azonosítás mellett szólhat, hogy maga is hitvitázó volt, s mint volt wittenbergi diák tarthatta a kapcsolatot volt iskolájával és annak tanáraival, s így levelező viszonyban lehetett *Meisner*rel, akinek felhívhatta idejében a figyelmét az őt ért támadásra, s könnyebbség okából mindjárt meg is küldötte neki a támadás latin fordítását is. Persze mindez csak feltevés. A lényeg végeredményben az, hogy *Meisner* — ha kissé késve is, de — értesült *Veresmarti* ténykedéséről, megkapta valamilyen úton és módon a fordítást, s elkészíthette válaszát.

[8] *Szinnyei József:* Magyar írók élete és munkái. 3. köt. 1358. has.
[9] *Zoványi Jenő:* Theologiai ismeretek tára. 2. kötet. Mezőtúr, 1898, 33. l.

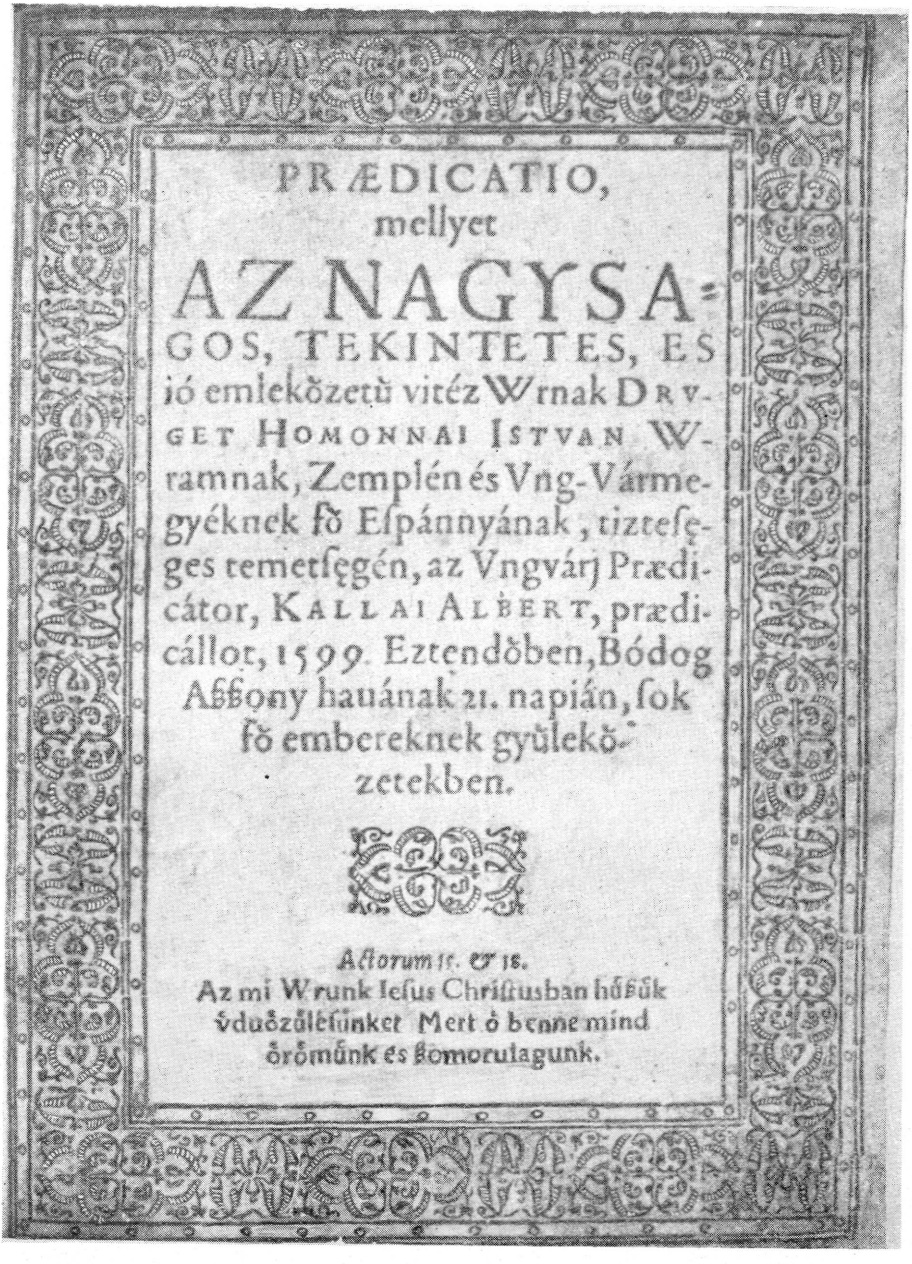
PRÆDICATIO,
mellyet
AZ NAGYSA-
GOS, TEKINTETES, ES
ió emleközetü vitéz Wrnak DRV-
GET HOMONNAI ISTVAN W-
ramnak, Zemplén és Vng-Vármegyéknek fő Eſpánnyának, tiszteſęges temetſęgén, az Vngvárj Prædicátor, KALLAI ALBERT, prædicállot, 1599. Eztendöben, Bódog Aſſzony hauának 21. napián, ſok fő embereknek gyüleközetekben.
Actorum 17. & 18.
Az mi Wrunk Ieſus Chriſtusban hűſük vduözülésünket Mert ő benne mind örömünk és ſomorusagunk.

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének címlapja

AZ NAGYSAGOS, TEKINTETES VITEZ IO EMLEKÉZETŸ DRVGET HOMONNAI ISTVAN Wramnak meg maradot Eŏzuegyének, az Nagyſágos ENINGI TŎRŎK FRVSINA Abbonnak, és ŏnéki árua-fiainak DRVGET HOMONNAI LAZLO, és DRVGET HOMONNAI BALINT Wramnak, az Vngvári Plébánoſtól, Kállaj Albert Paptól, dedicáltatot; Iſtentŏl tŭ Nagyſágtoknak kegyelmet kiuánuán.

Pſalm. 118.
Az Wr Iſten az én erŏſſęgem, ŏduſſęgem, és vigaſſágom.

F 2-21

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 2. lapja

PRÆDICATIO AZ ESAIAS PRO= PHETA IRASANAK HVSZON- hatodik réßéből.

Az Igék ezek:

AZte halottaid élnek, az kik én tagaim fel-támadnak; Ebregyetek fel, és örüllyetek porban lakozók, mert fűnek harmattia az te harmatod, és az föld az halottakat ki adgya.

Sommáia ez Igéknek:

AZ Eſaias prophéta ezekben az Igékben bé hozza az mi Wrunk Ieſus Chriſtuſt, vigaztaluán az Anyaßentegyházat, mely Anyaßentegyház itt ez világon ſok nyomoruſágok alá vettetet, mint az gyermek-ßülő-aßßoni-állatok ſok faidalmok alá vettetek, vigaztallya penig, az hűueknek az vtólſo napon való fel-támadáſockal.

Réßej ezeknek az Igéknek ezek:

A 2 Elsö,

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 3. lapja

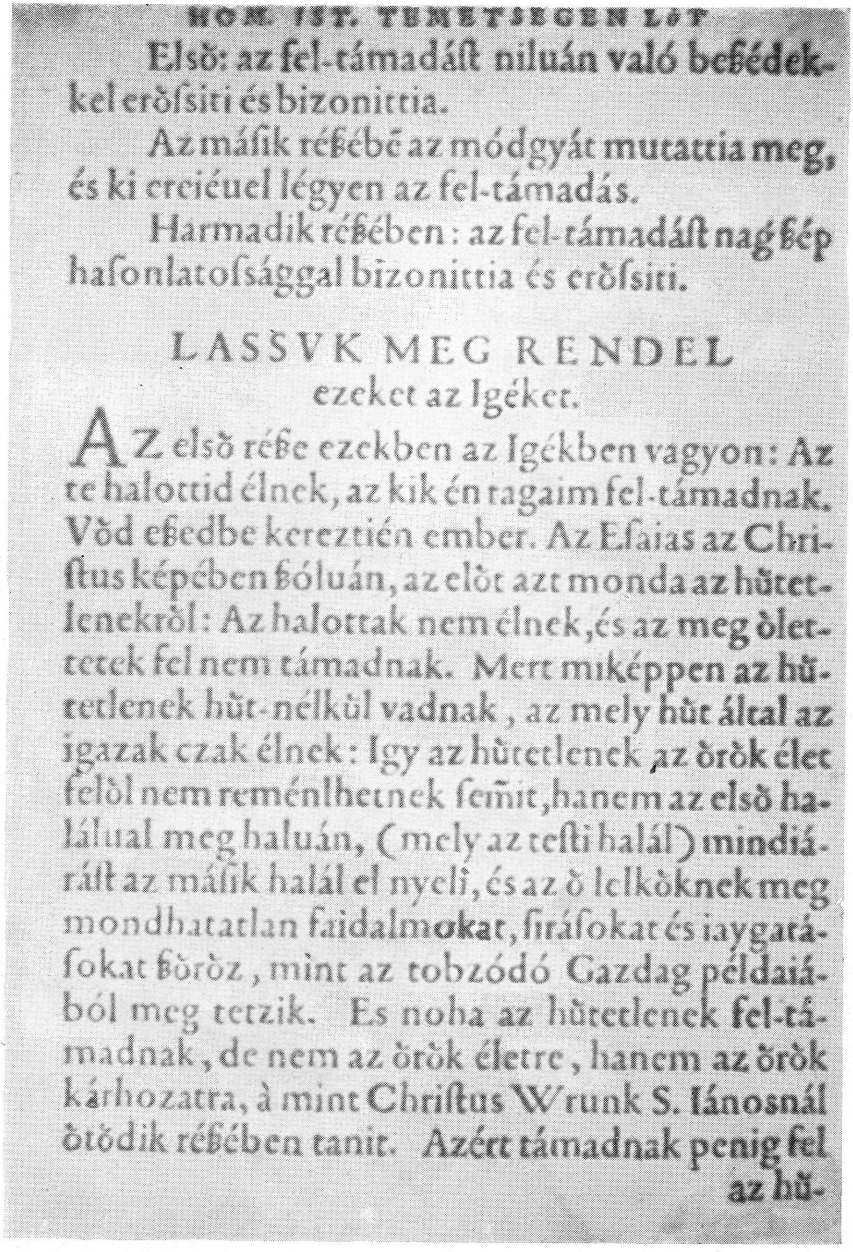

ROM. 1ST. TEMETSEGEN L.T

Elsõ: az fel-támadáſt niluán való beſédekkel erõſsiti és bizonittia.

Az máſik réſzébẽ az módgyát mutattia meg, és ki ereiéuel légyen az fel-támadás.

Harmadik réſzében: az fel-támadáſt nagſép haſonlatoſsággal bizonittia és erõſsiti.

LASSVK MEG RENDEL
ezeket az Igéket.

AZ elsõ réſze ezekben az Igékben vagyon: Az te halottid élnek, az kik én tagaim fel-támadnak. Võd eſedbe kereztién ember. Az Eſaias az Chriſtus képében ſóluán, az elõt azt monda az hũtetlenekrõl: Az halottak nem élnek, és az meg ölettetek fel nem támadnak. Mert miképpen az hũtetlenek hũt-nélkül vadnak, az mely hũt által az igazak czak élnek: Igy az hũtetlenek az õrõk élet felõl nem reménlhetnek ſemit, hanem az elsõ halálual meg haluán, (mely az teſti halál) mindiáráſt az máſik halál el nyelí, és az õ lelkõknek meg mondhatatlan faidalmokat, ſiráſokat és iaygatáſokat ſzõrõz, mint az tobzódó Gazdag példaiából meg tetzik. Es noha az hũtetlenek fel-támadnak, de nem az õrõk életre, hanem az õrõk kárhozatra, à mint Chriſtus Wrunk S. Iánosnál õtõdik réſzében tanit. Azért támadnak penig fel az hũ-

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 4. lapja

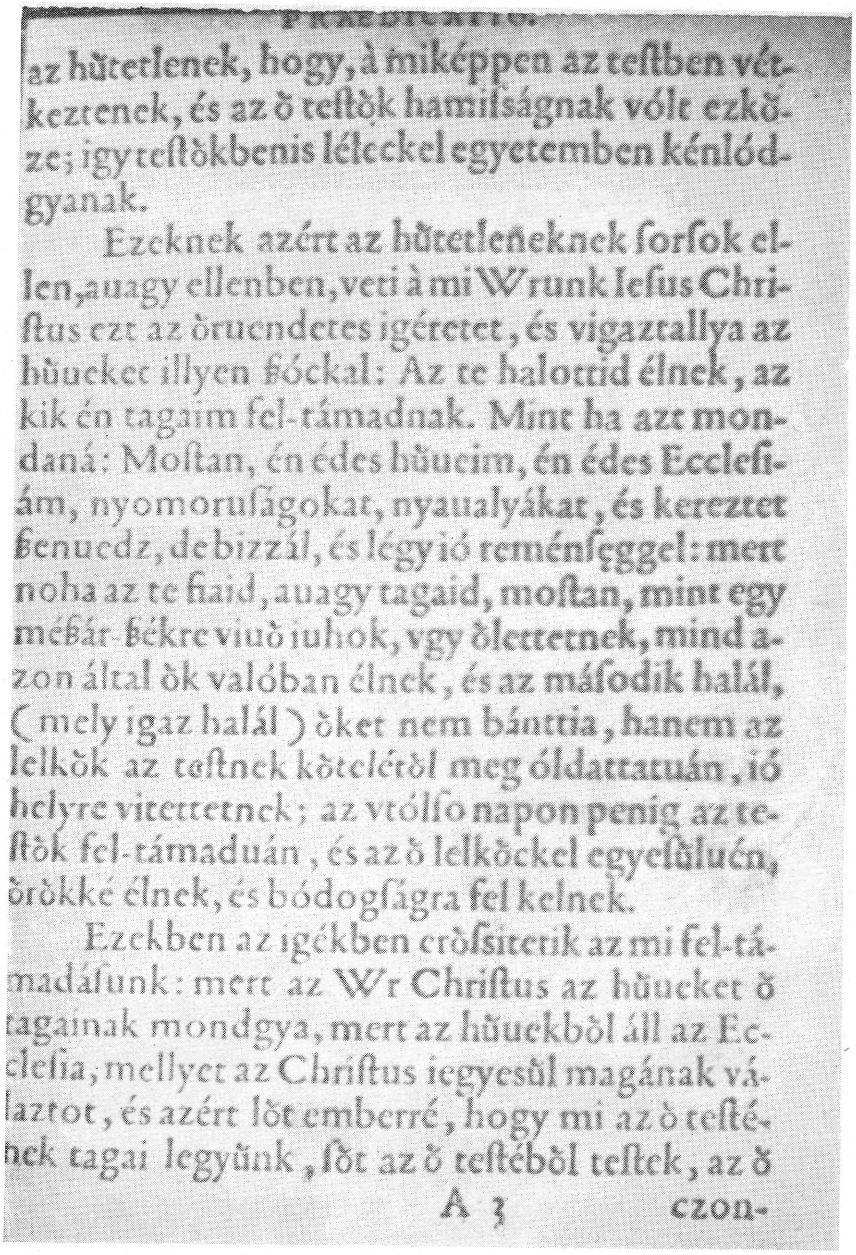

az hũtetlenek, hogy, à miképpen az teſtben vétkeztenek, és az ő teſtők hamiſságnak vólt ezkőze; igy teſtőkbenis léleckel egyetemben kénlódgyanak.

Ezeknek azért az hũtetleneknek ſorſok ellen, auagy ellenben, veti à mi Wrunk Ieſus Chriſtus ezt az örvendetes igéretet, és vigaztallya az hũueket illyen ſzókal: Az te halottid élnek, az kik én tagaim fel-támadnak. Mint ha azt mondaná: Moſtan, én édes hũueim, én édes Eccleſiám, nyomoruſágokat, nyaualyákat, és kereztet ſenuedz, de bizzál, és légy ió reménſęggel: mert noha az te fiaid, auagy tagaid, moſtan, mint egy méßár-ßékre viuő iuhok, vgy ölettetnek, mind azon által ők valóban élnek, és az máſodik halál, (mely igaz halál) őket nem bánttia, hanem az lelkők az teſtnek kötelétől meg óldattatuán, ió helyre vitettetnek; az vtólſo napon penig az teſtők fel-támaduán, és az ő lelkőckel egyeſűlvén, örökké élnek, és bódogſágra fel kelnek.

Ezekben az igékben erősſitetik az mi fel-támadáſunk: mert az Wr Chriſtus az hũueket ő tagainak mondgya, mert az hũuekből áll az Eccleſia, mellyet az Chriſtus iegyesül magának választot, és azért lőt emberré, hogy mi az ő teſtének tagai legyünk, ſőt az ő teſtéből teſtek, az ő

A 3 czon-

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 5. lapja

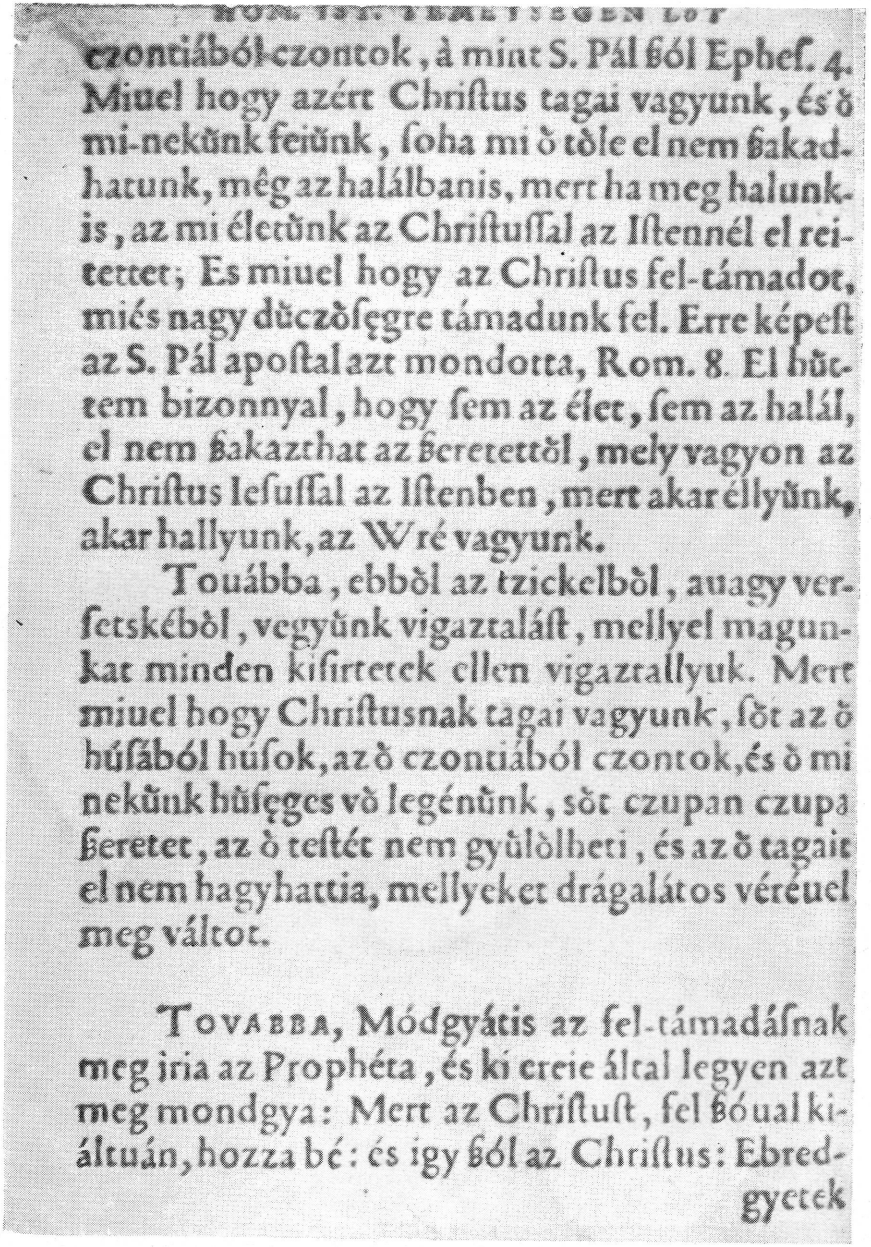

czontiából czontok, à mint S. Pál ſól Epheſ. 4. Miuel hogy azért Chriſtus tagai vagyunk, és ő mi-nekünk feiünk, ſoha mi ő tőle el nem ſakadhatunk, mêg az halálbanis, mert ha meg halunkis, az mi életünk az Chriſtuſſal az Iſtennél el reitettet; Es miuel hogy az Chriſtus fel-támadot, miés nagy dücziőſęgre támadunk fel. Erre képeſt az S. Pál apoſtal azt mondotta, Rom. 8. El hüttem bizonnyal, hogy ſem az élet, ſem az halál, el nem ſakaztat az ſeretettől, mely vagyon az Chriſtus Ieſuſſal az Iſtenben, mert akar éllyünk, akar hallyunk, az Wré vagyunk.

Touábba, ebből az tzickelből, auagy verſetskéből, vegyünk vigaztaláſt, mellyel magunkat minden kiſirtetek ellen vigaztallyuk. Mert miuel hogy Chriſtusnak tagai vagyunk, ſőt az ő húſából húſok, az ő czontiából czontok, és ő mi nekünk hüſęges vő legénünk, sőt czupan czupa ſeretet, az ő teſtét nem gyülölheti, és az ő tagait el nem hagyhattia, mellyeket drágalátos véreuel meg váltot.

Tovabba, Módgyátis az fel-támadáſnak meg iria az Prophéta, és ki ereie által legyen azt meg mondgya: Mert az Chriſtuſt, fel ſóual kiáltuán, hozza bé: és igy ſól az Chriſtus: Ebredgyetek

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 6. lap

gyetek fel halottak, és tü porban lakozók örüengyetek. Porban lakozóknak néuezi, az hüuekñek még hólt teſtöket, mellyek porrá és földdé leznek, az Iſtennek mondáſa ſerint: Földből löttél, és földdé léſſez. Es igy akar ſóllani, hogy ne kételködgyünk, ha az mi teſtünket földbe temettetni és porrá lenni láttiuk. Mert az ki az elsö embert földből teremtuén, élö léleckel ékösithette, vgyan azon az földdé lött embert fel támazthattia. Nem ſükſéges penig az Iſtennek ſokat munkálkodni, az fel-támaztásban, auagy fel-költésben. Mert à mint az ö igeiének általa, ſemmiből az egéz alkotmánt teremté, mellyet oztán el oztá ſépen, Eget, földet, vizet, és czillagos mennyeket, ki hozuán belöle, mint az S. Moſes iria: Azonképpen az ö igeiének ereie által fel-költi az teſteket az földből. Sòt mely könnyü egy embernek ſok embereket fel-költeni az álomból, ollyan könnyü, auagy könnyeb, az Iſten fiának felköltení az halottakat.

Vadnak penig az Fel-támadás felöl az Irásokban nagy ſép locuſok, tzickelek és mondáſok, kik az fel-támadáſnak módgyát erösitik és mutattiák.

Az S. Iános Euangéliomának ötödik réſzében, igy ſól az Iſtennek fia: Bizony bizony mondom

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 7. lapja

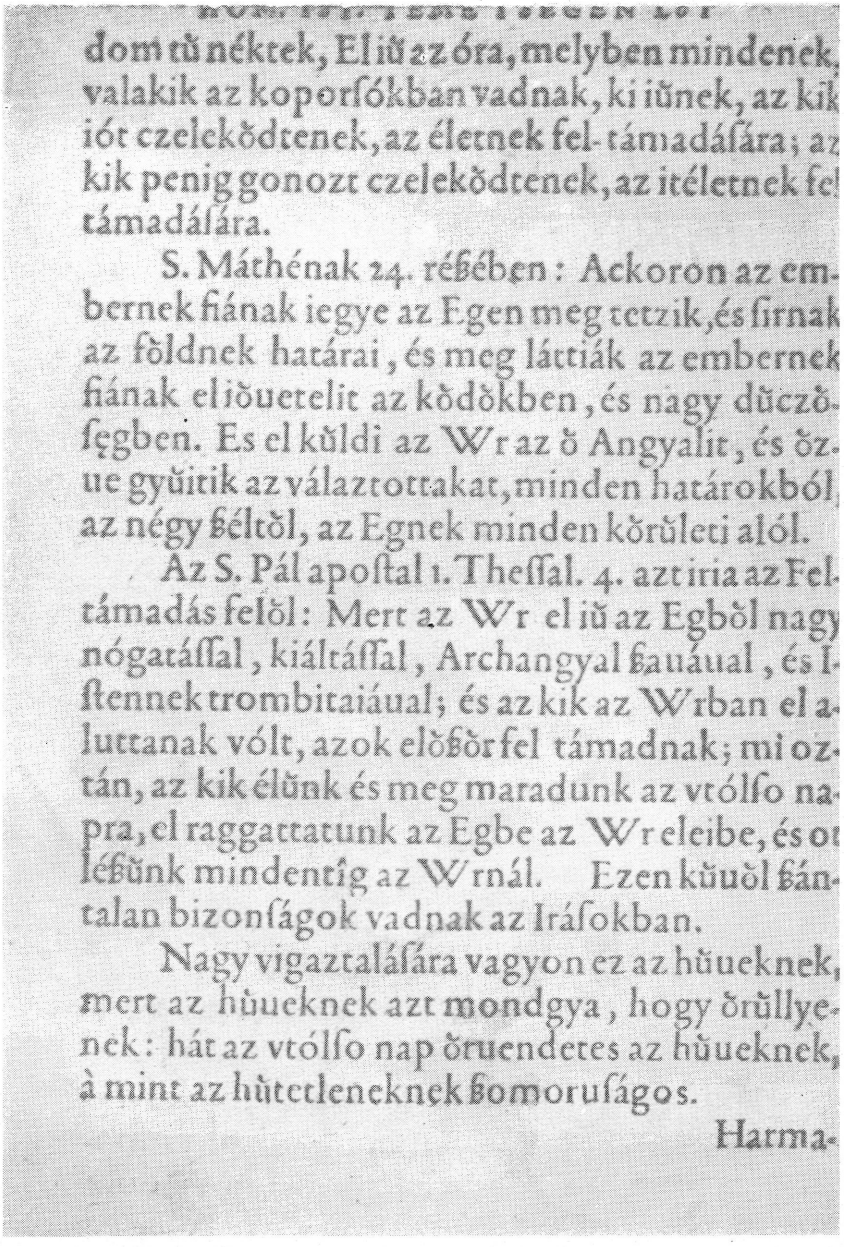

dom tũnéktek, El iũ az óra, melyben mindenek, valakik az koporſókban vadnak, ki iũnek, az kik iót czelekŏdtenek, az életnek fel-támadáſára; az kik penig gonozt czelekŏdtenek, az itéletnek fel támadáſára.

S. Máthénak 24. réſzében: Ackoron az embernek fiának iegye az Egen meg tetzik, és ſirnak az fŏldnek határai, és meg láttiák az embernek fiának eliŏuetelit az kŏdŏkben, és nagy dŭczŏſęgben. Es el kŭldi az Wr az ŏ Angyalit, és ŏzue gyŭitik az válaztottakat, minden határokból, az négy ſéltŏl, az Egnek minden kŏrŭleti alól.

Az S. Pál apoſtal 1. Theſſal. 4. aztiria az Feltámadás felŏl: Mert az Wr el iũ az Egbŏl nagy nógatáſſal, kiáltáſſal, Archangyal ſzauáual, és Iſtennek trombitaiáual; és az kik az Wrban el aluttanak vólt, azok elŏſŏr fel támadnak; mi oztán, az kik élũnk és meg maradunk az vtólſo napra, el raggattatunk az Egbe az Wr eleibe, és ot léſzũnk mindentig az Wrnál. Ezen kũuŏl ſzántalan bizonſágok vadnak az Iráſokban.

Nagy vigaztaláſára vagyon ez az hũueknek, mert az hũueknek azt mondgya, hogy ŏrŭllyenek: hát az vtólſo nap ŏruendetes az hũueknek, à mint az hũtetleneknek ſomoruſágos.

Harma-

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 8. lapja

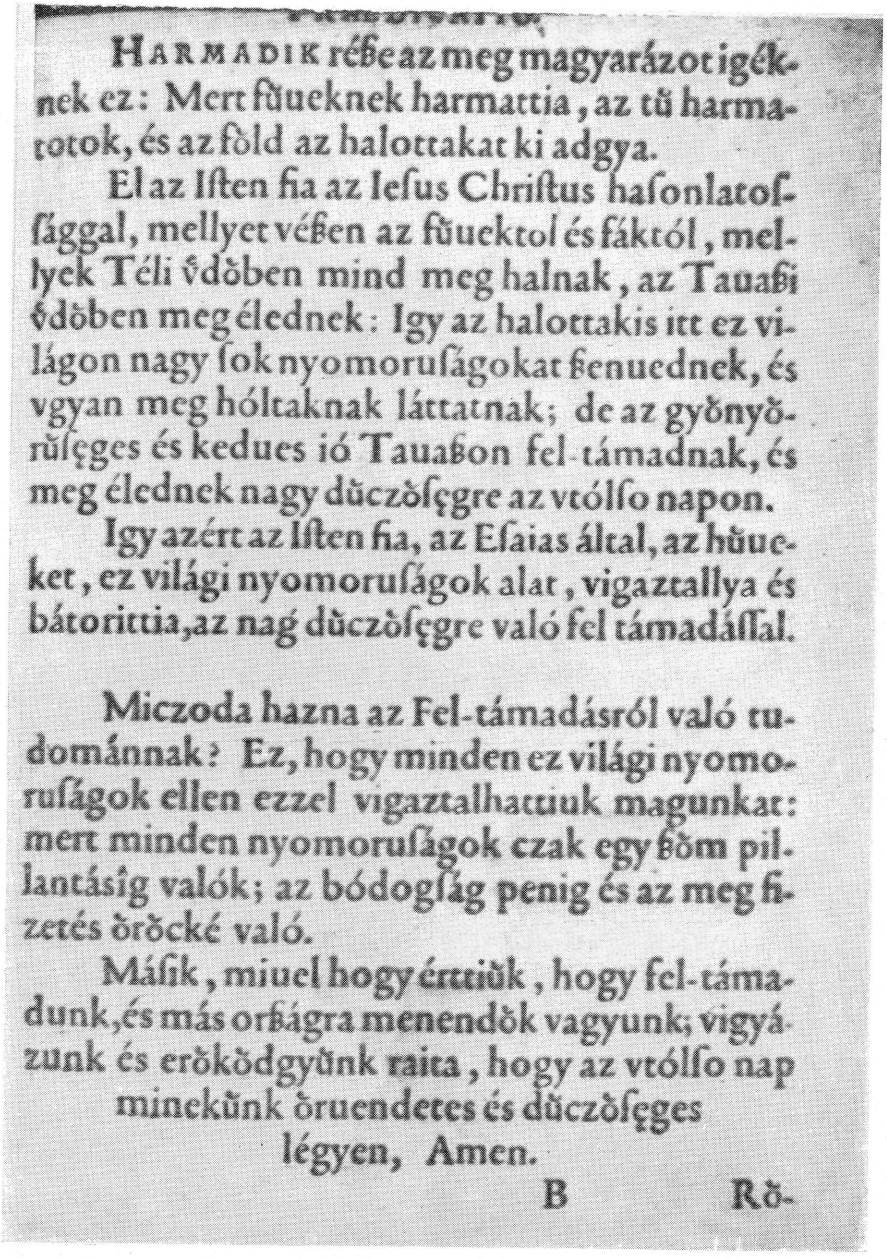

HARMADIK réſze az meg magyarázot igéknek ez: Mert fűueknek harmattia, az tű harmatotok, és az fòld az halottakat ki adgya.

El az Iſten fia az Ieſus Chriſtus haſonlatoſſággal, mellyet véſſen az fűuektol és fáktól, mellyek Téli vdöben mind meg halnak, az Tauaſi vdöben meg élednek: Igy az halottakis itt ez világon nagy ſok nyomoruſágokat ſenuednek, és vgyan meg hóltaknak láttatnak; de az gyönyörűſęges és kedues ió Tauaſon fel-támadnak, és meg élednek nagy dűczòſęgre az vtólſo napon.

Igy azért az Iſten fia, az Eſaias által, az hűueket, ez világi nyomoruſágok alat, vigaztallya és bátorittia, az nagy dűczòſęgre való fel támadáſſal.

Miczoda hazna az Fel-támadásról való tudománnak? Ez, hogy minden ez világi nyomoruſágok ellen ezzel vigaztalhattiuk magunkat: mert minden nyomoruſágok czak egy ſöm pillantáſig valók; az bódogſág penig és az meg fizetés örőcké való.

Máſik, miuel hogy értiűk, hogy fel-támadunk, és más orſágra menendők vagyunk; vigyázunk és erőködgyűnk raita, hogy az vtólſo nap minekűnk öruendetes és dűczòſęges légyen, Amen.

B Rò-

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 9. lapja

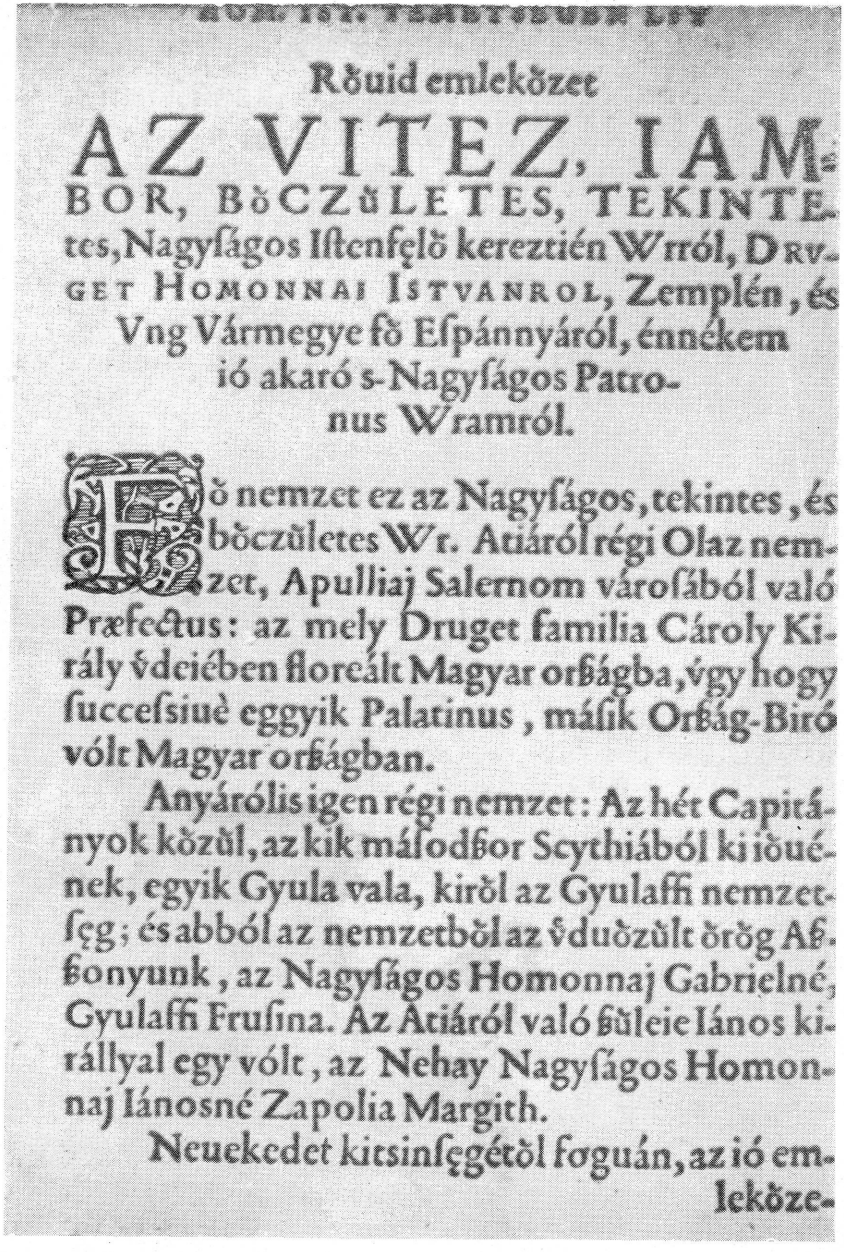

Rövid emlékezet
AZ VITEZ, IAM-
BOR, BŐCZŰLETES, TEKINTE-
tes, Nagyságos Istenfélő kereztién Wrról, DRV-
GET HOMONNAI ISTVANROL, Zemplén, és
Vng Vármegye fő Espánnyáról, énnékem
ió akaró s-Nagyságos Patro-
nus Wramról.

Első nemzet ez az Nagyságos, tekintes, és
bőczűletes Wr. Atiáról régi Olaz nem-
zet, Apulliaj Salernom városából való
Præfectus: az mely Druget familia Károly Ki-
rály vdeiében floreált Magyar orßágba, úgy hogy
succesiuè eggyik Palatinus, máſik Orßág-Biró
vólt Magyar orßágban.

Anyárólis igen régi nemzet: Az hét Capitá-
nyok közűl, az kik másodßor Scythiából ki iöué-
nek, egyik Gyula vala, kiről az Gyulaffi nemzet-
ség; és abból az nemzetből az vduözűlt örög Aß-
ßonyunk, az Nagyságos Homonnaj Gabrielné,
Gyulaffi Fruſina. Az Atiáról való ßüleie Iános ki-
rállyal egy vólt, az Nehay Nagyságos Homon-
naj Jánosné Zapolia Margith.

Neuekedet kitsinségétől fogúán, az ió em-
leköze-

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 10. lapja

lekõzetũ felſęges Romaj Czãſárj és Magyar Orſãg Királyánál Maximilianus Wrunknál; kinek vduarában, mint kereztién feiedelemtõl, ió erkõlczet, és kegyes ióſágos czelekedeteket tanúlt.

Az Anyától penig Iſteni fęlelmet, kegyeſſęget, ſzelédſęget, és nagy ió erkõlczet tanúlt és võt.

Ifiuſágától foguán az Katonaſágot ſzerette; Svendj Lázár alat ſáz lóra vólt fizetéſe; és Szakmár alat elõſzõr vitézkõdõt; az vtán Szabatkánál vitézſęget czelekõdõt.

Az vtán ſok Czatákat, nem vgy mint Nagyſágos Wr, de vgy mint egy czatázó Katona, ſárban hóban, probált, és vizben gyakorta ſáradot.

Derék hartzokon forgot: Az Szykſzaj hartzon, holot vgyan el-is fogták vólt, de az Iſten meg ſzabaditotta. Az Turaj hartzon, holot az Iſten czudálatos-képpen tartotta meg. Az Kerezteſi orſágos hadbã vitéz módra forgolódot.

In ſumma: Bátor vitéz, házaiának ſzeretõie, nem ſánta fáratſágát, nem ſánta kõltſęgét, nem ſánta vérét. Szolgákat iókat, válogatottakat, vitézeket tartot: Nem gyõitõt ládába, mint az tõb Wrák; de elég vólt, és elegetis hagyot.

Ruházattiában tizta vólt. Aztalát tizteſſęgeſen ióI és bõuõn tartotta. Aruákat, Eõzuegyeket, Iſten-imádókat taplált. Mértékletes és iózan életũ vólt.

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 11. lapja

HOM. IST. TEMETSEGEN LÓT

Az Isten igeiét szüvöl szerette: halgatta: tanúlta; az Istent diczérte, imádta, és tiztelte, sőt énekletre.

Az Egyházi rendhöz ió akarattal vólt, böczülettel és minden taplalással. Isten áldotta Vr vólt. Az Szolgainak szeretöie, és böczülöie; válogatot vitézeket szeretet, és sok helyről özue gyüitötte.

Vduarát tiztán tartotta, vétket, és minden szaruast bünt gyülölt, és az bünt igen gyülölte, és megis bünteötte, ióllehet az ember haláltól idegen vólt. Az alatta való Kösségnek szeretöie vólt, és óltalmazóia, meg tartóia és meg maraztóia.

Eélt ötuen öt eztendeig és három nap. Hólt meg Apro Szentek napián, Karáczon hauának 28. napián, nagy kegyesség̃ben, Isteni fẽlelemben az Istennek segitségére, szent fiának neuében, való hiuásában, ki-múlék czendezség̃ben, igaz hütben, és igaz reménség̃ben.

Hüsem azért bizonyoson, és vallom mindenek elöt, ö Nagyságának ez gyarló és álnok világból az örök életre való ki-menetelit, és meg bódogulását.

Maradtanak ennek az iámbor Istenfélö kereztién, és Christus Iesusban el nyugot Vrnak, két

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 12. lapja

PRAEDICATIO.

két ió reménſęgũ, kegyes, és kereztién fiaïj: Az Nagyſágos DRVGET HOMONNAI LAZLO Wram, kit Zemplén Vármegye fõ Eſpánnyának immár válaztot: Az Nagyſagos DRVGET HOMONNAI BALINT Wram, kit Vng-Vármegye fõ Eſpánnyáuá válaztot.

Kériük azért az Wr Iſtent, hogy ezeket, az két iámbor, Iſtenfęlõ, kegyes, kereztién, és ió reménſęgũ Wr fiakat, az Wr Iſten az õ Szent Lelke által vigaztallya, hogy az meg hólt és ſzduõzült Atioknak halálát czendeſben és békeſęgeſen el ſenuedheſſęk: és az Wr Iſten õ Nagyſágokat éltеſſe, neuelućn mind ſzdeiökben, s. mind értelmökben; hogy életök leheſſen Iſtennek tizteſſęgére és dicziretire, ez ſegény nyomorúlt Orſágnak iauára, az Anyaſentegyháznakis épületire, Aruáknak, õzuegyeknek, Iſten-imádóknak meg maradáſokra,

Amen.

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 13. lapja

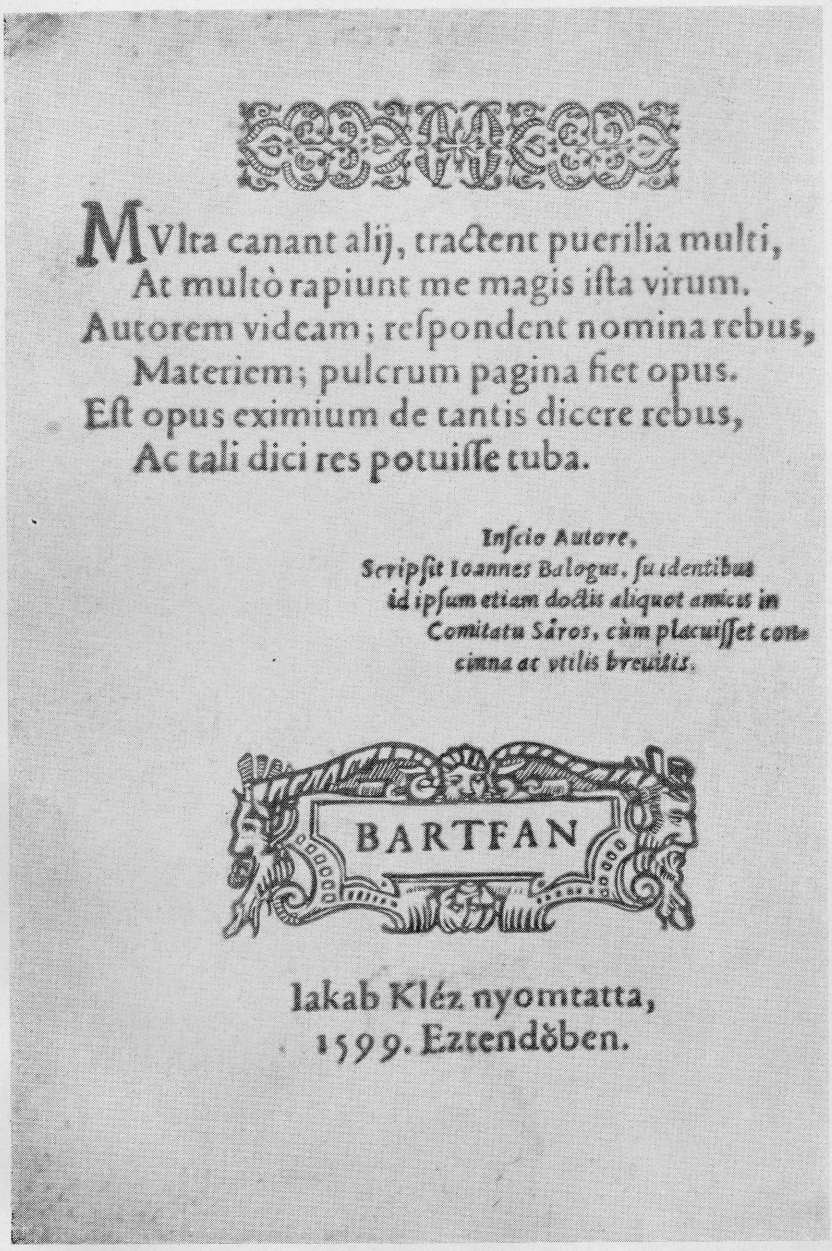
MVlta canant alij, tractent puerilia multi,
At multò rapiunt me magis iſta virum.
Autorem videam; reſpondent nomina rebus,
Materiem; pulcrum pagina fiet opus.
Eſt opus eximium de tantis dicere rebus,
Ac tali dici res potuiſſe tuba.

Inſcio Autore,
Scripſit Ioannes Balogus, ſu identibus
id ipſum etiam doctis aliquot amicus in
Comitatu Sâros, cùm placuiſſet con-
cinna ac vtilis breuitas.

BARTFAN

Iakab Kléz nyomtatta,
1599. Eztendőben.

Kállai Albert: Praedicatio... 1599. c. művének 14. lapja

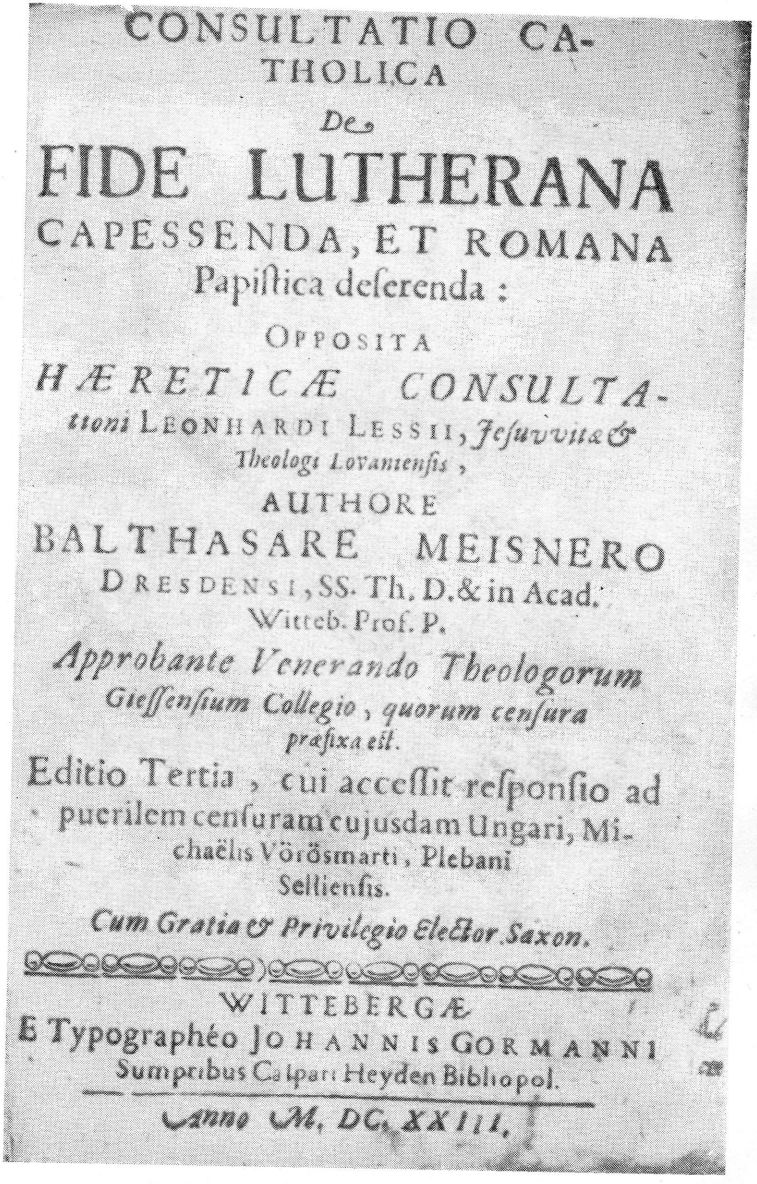

CONSULTATIO CATHOLICA
De
FIDE LUTHERANA
CAPESSENDA, ET ROMANA
Papistica deserenda:
OPPOSITA
HÆRETICÆ CONSULTATIONI LEONHARDI LESSII, Jesuvvitæ & Theologi Lovaniensis,
AUTHORE
BALTHASARE MEISNERO
DRESDENSI, SS. Th. D. & in Acad. Witteb. Prof. P.
Approbante Venerando Theologorum Giessensium Collegio, quorum censura præfixa est.
Editio Tertia, cui accessit responsio ad puerilem censuram cujusdam Ungari, Michaëlis Vörösmarti, Plebani Sellensis.
Cum Gratia & Privilegio Elector. Saxon.
WITTEBERGÆ
E Typographéo JOHANNIS GORMANNI
Sumptibus Caspari Heyden Bibliopol.
Anno M. DC. XXIII.

Meisner: Consultatio catholica... Wittenberg, 1623. c. művének címlapja

Lectori benevolo S. P.

QVæ ad conſultationem Leſſianam reſponſa legiſti hactenus, illa, quantum mihi quidem conſtat, ab ipſo Leſſio neque ſunt arroſa, neque refutata. Prodiit verò ex Hungariâ plebanus quidam, & cenſuram ſcripſit planè futilem ac puerilem, hinc inde excerpens aliqua, quæ in calumniam facilius trahi poſſe videbantur. Ne autem ſtultus ſibi videretur ſapiens, pauca reſpondere, & illa tecum communicare volui. Vtque res cum re, & argumentum cum argumento eò melius conferatur, Conſultationem plebani Hungaricam, in latinam transfundi linguam, meæque præmitti apologiæ curavi, quod ut boni conſulas, & de omnibus absque προκρίσει judices, amicè oro.

Brevis

Meisner: Consultatio catholica... Wittenberg, 1623. c. művének 586. lapja

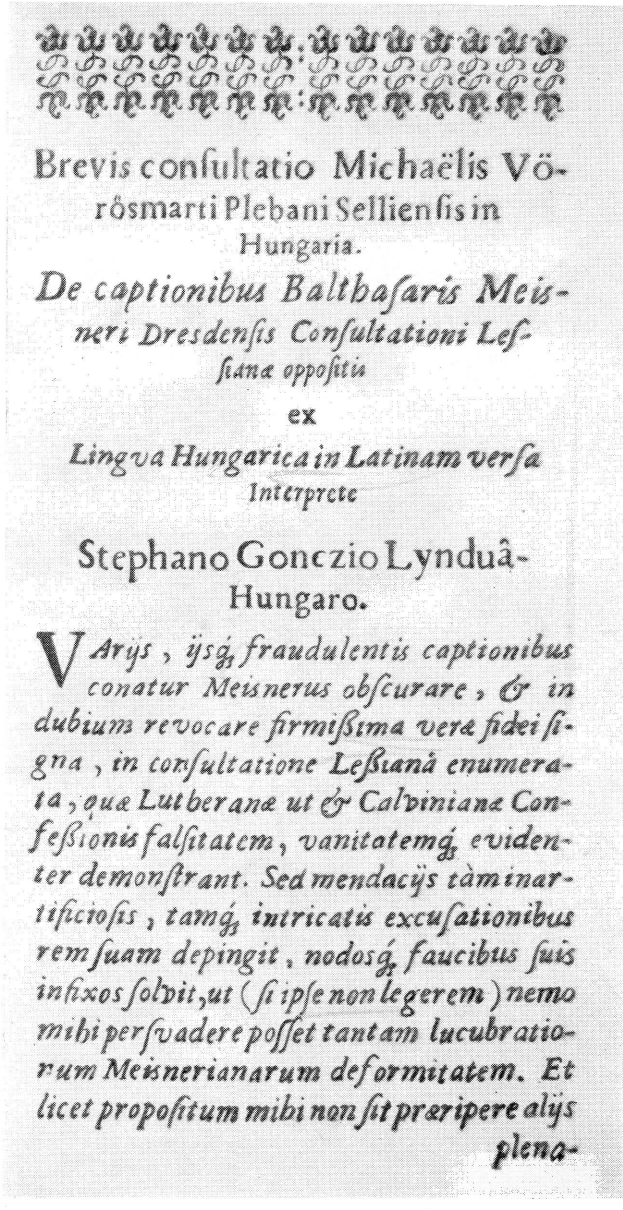

Brevis consultatio Michaëlis Vörösmarti Plebani Sellienſis in Hungaria.

De captionibus Balthaſaris Meisneri Dresdenſis Conſultationi Leſſianæ oppoſitis

ex

Lingua Hungarica in Latinam verſa Interprete

Stephano Gonczio Lynduâ-Hungaro.

VAriis, iiſq; fraudulentis captionibus conatur Meisnerus obſcurare, & in dubium revocare firmiſſima veræ fidei ſigna, in conſultatione Leſſianâ enumerata, quæ Lutheranæ ut & Calviniane Confeſſionis falſitatem, vanitatemq; evidenter demonſtrant. Sed mendaciis tàm artificioſis, tamq; intricatis excuſationibus rem ſuam depingit, nodoſq; faucibus ſuis infixos ſolvit, ut (ſi ipſe non legerem) nemo mihi perſvadere poſſet tantam lucubrationum Meisnerianarum deformitatem. Et licet propoſitum mihi non ſit præripere aliis plena-

Meisner: Consultatio catholica... Wittenberg, 1623. c. művének 587. lapja

КНИГА И БИБЛИОТЕКА

Исследования и сообщения
по библиотековедению и библиографии
№ I
Под редакцией: Иштван Чюри и Ласло Модиш

СОДЕРЖАНИЕ

Книга и библиотека . . . . (Предисловие)

Исследования:

Иштван Чюри; Некоторые проблемы классификации библиографий

Ласло Модиш: Некоторые вопросы специалъного образования кадров библиотек у нас.

Svend, Dahl: Über das Verhältnis wissenschaftlicher Bibliotheken zu ihrem Publikum. (Auf Grund dänische Erfahrungen.)
(Отношение научных библиотек к своей публике. На основе датских опытов)

Сообщения:

Шандор Киш: Шамуел Силади — первый директор библиотеки дебреценской калъвинистской коллегии.

Имре Бан: Судьба одной из книг Яноша Римаи

Жигмонд Вита: Мелкое печатное (об' явления, листки и т д) и рукописи библиотеки им. Бетлена в Надъэнед в 1848-49 гг.

Адам Данканич: Областная библиографическая работа, в Румынской Народной Республике.

Книговедение:

Ласло Модиш: Уникалъное произведение Алъберта Каллаи на венгерском языке из 1599 г. (С приложеним факсимиле целого произведения)

Лайош Бертоk: О латинском переводе „Rövid Felelet" Михай Верешмарти. (3 факсимиле.)

ерии предшествовал: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve. — Annales Bibliothecae Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae. 1953 — 1956.

A kiadásért felelős a Tankönyvkiadó Vállalat igazgatója
1959
Kiadásra előkészítette: Dr. Rochlitz József
Műszaki vezető: Horváth János — Műszaki szerkesztő: Vízkelety József
A kézirat nyomdába érkezett: 1958 október — Megjelenés: 1959 január
Példányszám: 650 — Terjedelem: 8,45 (A/5) ív, 17 ábra
Készült: az MSZ 5601-54 és az MSZ 5602-55 szabványok szerint
Kiadvány száma: 6419

Alföldi Nyomda, Debrecen. 1958-2093-1 — Felelős vezető: Kovács Mihály

A DEBRECENI KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRÁNAK TUDOMÁNYOS KIADVÁNYAI:

1. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1953. 1. rész. — Debrecen, 1954. Házi sokszorosítás. 373 l. — 30 cm.

Kovács Máté: Bevezető. 5—6. l.
Összefoglaló jelentés az 1953. évről. 7—58. l.
Kovács Máté: A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései. 59—136. l.
Csüry István: A könyvtári munka tervezése. 137—158. l.
Maller Sándor: Olvasószolgálat az egyetemi könyvtárakban. 159—208. l.
Ember Ernő: Az ajánló bibliográfia és a tudományos könyvtárak. 209—238. l.
Sarkady Ida: Megjegyzések a címleírási szabványhoz. 239—256. l.
Módis László: A debreceni egyetemi könyvtár történeti adatai. I. A debreceni egyetemi és református kollégiumi könyvtár egyesítési kísérletei (1913—1933). 258—373. l.

2. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1953. 2. — Debrecen, 1954. OSZK rotaprint soksz. 322 l. — 30 cm.

Csüry István: A szocialista könyvtári üzem szervezete és működése. 1—322. l.

3. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1954. 1. rész. — Debrecen, 1955. Házi sokszorosítás. 468 l. — 30 cm.

Összefoglaló jelentés az 1954. évről. 5—33. l.
Csüry István: Kutatói szükségletek és a bibliográfia. 35—52. l.
Módis László: A Tiszántúli bibliográfia s általában a tájbibliográfiák kérdései. 53—107. l.
Kovács Máté: Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban. 109—143. l.
Maller Sándor: A könyvtárak hazai és nemzetközi együttműködése. 145—187. l.
Varga László: Könyvtárunk szakozási rendszere a szakkatalógus tükrében. 189—224. l.
Sarkady Ida: A debreceni (nagy) könyvtárak tíz éve. 1944—1954. 225—237. l.
Módis László: A debreceni egyetemi könyvtár történeti adatai. II. Az egyetemi könyvtár létesítése. — III. Az egyetemi könyvtári bizottság szerepe és munkája (1914—1944). 239—300. l.
Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1849—1867. 301—382. l.
Bertók Lajos: Ifjabb Köleséri Sámuel könyvhagyatékának magyar és magyar vonatkozású nyomtatványai. 383—438. l.
Futala Tibor: A 16. századi magyar nyomdászat kérdései. 439—468. l.

4. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1954. 2. rész. — Debrecen, 1955. Szabadság ny. sokszorosítása. 168 l. — 30 cm.

A debreceni tudományegyetem bölcsészettudományi karához benyújtott pályamunkák, tanári szakdolgozatok és doktori értekezések bibliográfiája 1914—1950. — *Ember* Ernő és *Ludányi* Valéria közreműködésével összeáll. *Módis* László. 1—168. l.

5. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1945. 1. rész. — Debrecen, 1956. Felsőokt. Jegyzetell. Váll. sokszorosítása. 414 l. — 30 cm.

Összefoglaló jelentés az 1955. évről. (Orosz és német kiv.) 5—28. l.
Kovács Máté: Egyetemi és főiskolai könyvtáraink korszerű feladatai és szervezeti kapcsolatai. (Francia kiv.) 29—90. l.
Módis László: A magyarországi tájbibliográfiák ügye. A tájbibliográfiai ankét tanulságai. (Francia kiv.) 91—123. l.
Csüry István: Tárgyi katalógusok és a szakbibliográfia. (Vizsgálódások a tudományos könyvtári tájékoztatás módszerei köréből). (német kiv.) 125—155. l.
Varga Zoltánné: Mit olvasnak olvasóink? (Angol kiv.)157—182. l.
Hankiss János: Magyar vonatkozások gyűjtése könyvtárainkban. (Francia kiv.) 183—260. l.
Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867—1900. (Angol kiv.) 261—370. l.
Bertók Lajos: Debreceni könyvkiadványok példányszáma, ára, kelendősége Tóth Ferenc provizorsága idején (1817—1832). (Angol kiv.) 371—414. l.

6. Bibliographia Universitatis Debreceniensis. Pars I. Facultas Scientiarum Naturalium 1914—1955. Szerk. *Módis* László. Munkatárs *Ludányi* Valéria. — Budapest, 1956. Tankönyvkiadó. — Állami ny. 304 l. — 25 cm.

Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae, Tom. III13.

7. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. II. rész. — Debrecen, 1956. (1957). Felsőokt. Jegyzetell. Váll. sokszorosítása. 400 l. — 30 cm.

Bertók Lajos: Ifjabb Köleséri Sámuel könyvhagyatéka. (Német kiv.) 5—330. l.
Ötvös János: Maróthi György könyvtára. Német kiv.) 331—370. l.
Ludányi Valéria: A „Helicon" c. irodalomelméleti folyóirat története (Debrecen, 1938—1943.) Adalék a magyarországi idegen nyelvű sajtó történetéhez. (Francia kiv.) 371—400. l.

8. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1956. — Debrecen, 1957. Felsőokt. Jegyzetell. Váll. sokszorosítása. 299 l. és 25 tábla — 30 cm.

Összefoglaló jelentés a Debreceni Egyetemi Könyvtár 1956. évi működéséről. (Orosz és angol kiv.) 5—24. l.
Csüry István: A könyvtár mint a bibliográfiaszerkesztés műhelye. (Magyar és német szöveggel.) 25—76. l.
Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867—1900. II. rész. (Angol kiv.) 77—142. l.
Kiss Sándor: Magyar történeti tárgyú kéziratok a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában. (Német kiv.) 143—181. l.
Hankiss János: A zenemű címe. A „kis programzene" természetrajzához. (Francia kiv.) 182—299. l. és 25 tábla.

BOOK AND LIBRARY

Studies and Communications in Library Science and Bibliography

1.

Editors *István Csüry* and *László Módis*

CONTENTS

Book and Library (Preface) 3

Studies

István Csüry: Some Questions of the Classification of Bibliographies . . . 7
László Módis: Some Questions of Library Vocational Training is Hungary . . 21
Svend Dahl: The Connection of Scientific Libraries with the Public. Based on Danish experiencies 49

Communications

Sándor Kiss: Sámuel Szilágyi, First Director of the College Library of Debrecen 63
Imre Bán : The Fate of One of János Rimay's Books. 67
Zsigmond Vita: Small Prints and Manuscripts of the Bethlen—Library of Nagyenyed in 1848—1849 69
Ádám Dankanics: Regional Bibliography in the Rumanian People's Republic. 75

Bibliography

László Módis: Unique Copy of Albert Kállai's Work in Hungarian from 1599. (With complete facsimile of the work.) 83
Lajos Bertók: On the Translation of Mihály Veresmarti's „Rövid Felelet" („Short Answer") into Latin. (Three facsimiles.) 87
Contents 107

Predecessor of the Series: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve. — Annales Bibliothecae Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae. 1953—1956.

TARTALOM:

Könyv és Könyvtár (Előszó) 3

TANULMÁNYOK

Csüry István: A bibliográfiák osztályozásának néhány kérdése. — Zur Frage der Klassifikation bibliographischer Gattungen (Auszug) 7
Módis László: Könyvtári szakképzésünk néhány kérdése. — Zu einigen Fragen der Bibliotheksfachbildung in Ungarn (Zusammenfassung) 21
Svend: Dahl, Über das Verhältnis wissenschaftlicher Bibliotheken zu ihrem Publikum (Auf Grund dänischer Erfahrungen) 49

KÖZLEMÉNYEK

Kiss Sándor: Szilágyi Sámuel, a debreceni kollégiumi nagykönyvtár első igazgatója 63
Bán Imre: Rimay János egyik könyvének sorsa 67
Vita Zsigmond: A nagyenyedi Bethlen-könyvtár 1848—49-i aprónyomtatványai és kéziratai 69
Dankanics Ádám: Tájbibliográfiai munka a Román Népköztársaságban . . . 77

KÖNYVÉSZET

Módis László: Kállai Albert magyar nyelvű unikum műve 1599-ből (a teljes mű hasonmásával) 83
Bertók Lajos: Veresmarti Mihály „Rövid Felelet"-ének latinra fordításáról (három fakszimilével) 87
Tartalom orosz és angol nyelven 107